

Приповетке: књига III, 1939.

Садржај

Подофицир Мамузић

Ањута

У Москви на Трубној пијаци

Коњско презиме

Трагичар

Паћеница

Уочи Великог поста

Прве незгоде

Маска

Претрес

Шала

Књижевник

О Великој недељи

Perpetuum mobile

Победников триумф

Врана

Необазривост

Хорискиња

О страху

После позоришта

Ружно време

Из ватре у воду

Бегунац

Догађај

Злочинац

Дечурлија

Крај леша

Зиночка

Готовани

Таленат

Скупи часови

У шупи

Прича госпође N. N.

Лоз

Мраз

Необична осећања

Просјак

Пијанице

821.161.

1-32

А.П. ЧЕХОВ

**САБРАНА
ДЕЛА**

А. П. ЧЕХОВ

САБРАНА ДЕЛА У 14 КЊИГА

УРЕДНИК

М. М. ПЕШИЋ

ИЗДАЊЕ, ШТАМПА И ПОВЕЗ
ИЗДАВАЧКОГ ПРЕДУЗЕЋА

НАРОДНА ПРОСВЕТА

БЕОГРАД

1939

188. 8. 18
А. П. ЧЕХОВ

САБРАНА ДЕЛА

КЊИГА III

НОЖИ И Д

ЗА ШТАМПУ ПРИРЕДИО

М. М. ПЕШИЋ

НАРОДНА ПРОСВЕТА — БЕОГРАД

110

ПРИПОВЕТКЕ
РОКЛОМ

„ФИН“

СРПСКО ПОВЛАШЋЕНО ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ
за финансијску службу, законодавство и науку

Београд, Обилићев Венац 30

Телефон 23-150

С РУСКОГ ПРЕВЕЛИ:

М. М. ПЕШИЋ

КОСАРА ЦВЕТКОВИЋ

НАРОДНА ПРОСВЕТА — БЕОГРАД

28651

За штампарију „Народна Просвета“:
А. Ивановић, Београд, Обилићев венац 5

САДРЖАЈ

	Стр.
Подофицир Мамузић. Превод М. М. Пешића	9
Ањута. Превод М. М. Пешића	15
У Москви на Трубној пијаци. Превод М. М. Пешића	21
Коњско презиме. Превод М. М. Пешића . .	27
Трагичар. Превод М. М. Пешића	32
Паћеница. Превод М. М. Пешића	38
Уочи Великог поста. Превод М. М. Пешића	46
Прве незгоде. Превод М. М. Пешића	53
Маска. Превод М. М. Пешића	61
Претрес. Превод М. М. Пешића	68
Шала. Превод М. М. Пешића	78
Књижевник. Превод М. М. Пешића	84
О Великој недељи. Превод М. М. Пешића . .	89
Regretum mobile. Превод М. М. Пешића . .	96
Победников триумф. Превод М. М. Пешића	107
Врана. Превод М. М. Пешића	112
Необазривост. Превод М. М. Пешића	119
Хорискиња. Превод М. М. Пешића	125
О страху. Превод М. М. Пешића	133
После позоришта. Превод М. М. Пешића . .	141
Ружно време. Превод М. М. Пешића	145
Из ватре у воду. Превод М. М. Пешића . .	152

	Стр.
Бегунац. Превод М. М. Пешића	161
Догађај. Превод М. М. Пешића	171
Злочинац... Превод М. М. Пешића	179
Дечурлија. Превод М. М. Пешића	185
Крај леша. Превод М. М. Пешића	193
Зиночка. Превод Косаре Цветковић	200
Готовани. Превод М. М. Пешића	209
Таленат. Превод М. М. Пешића	218
Скупи часови. Превод М. М. Пешића	224
У шупи. Превод М. М. Пешића	233
Прича госпође Н. Н. Превод М. М. Пешића	241
Лоз. Превод М. М. Пешића	248
Мраз. Превод М. М. Пешића	255
Необична осећања. Превод М. М. Пешића	264
Просјак. Превод М. М. Пешића	271
Пијанице. Превод М. М. Пешића	279

Приповетке

ПОДОФИЦИР МАМУЗИЋ

— Подофицире Мамузићу! Ви се окривљујете, да сте трећег септембра ове године увредили речју и делом полицају Жигина, претседника општине Аљапова, пандура Јефимова, присутне грађане Иванова и Гаврилова и још шесторицу сељака, и том приликом сте тројицу увредили при вршењу званичне дужности. Признајете ли да сте криви?

Мамузић, намрштени подофицир чекињаста лица, ставља руке низ ногавице за став мирно и одговара промуклим, пригушеним гласом, наглашујући сваку реч, као да командује:

— Ваше високоблагородство, господине примителни судијо! Дакле, по свима параграфима закона испада разлог да се свако дело квалификује у узајамности. Нисам крив ја, већ сви остали. Цела ствар десила се због мртвог леша, Бог да му душу прости. Идем ја тако трећег овог са женом Анфисом тихо, благородно; погледам — стоји на обали гомила разног света људи. По каквом се пуном праву ту свет скупио? — питам ја. Зашто? Зар стоји у закону да народ иде као ергела? Викнем: разилази се! Почнем тискати и гурати свет да се разилази кућама, наредим пандуру да их главачке потера...

— Али молим вас, ви нисте полицаја, ни општински претседник, — зар је ваш посао да растерујете свет?

— Није његов посао! Није! — зачуше се гласови с разних страна суднице. — Не може да се живи од њега, ваше високосродство! Петнаест година од њега патимо! Како дође из војске, дошло нам да бежимо из села. Упропасти нас!

— Баш је тако, ваше високоблагородство! — вели сведок општински претседник. — Сви се жалимо колико нас има. С њим се не може живети! Ако је литија, ако је свадба, или рецимо, некакав други случај, свуда се он дере, галами, стално ред уводи. Деци уши чупа, уходи снаше да се што не деси, као да је свекар... Ономадне је ишао по колибама, наређивао да се песме не певају и да се светлост не пали. Закона, вели, таквог нема да се песме певају.

— Причекајте, имаћете још времена да сведочите, — рече судија: — а сад нек Мамузић настави. Наставите, Мамузићу!

— Разумем! — закркља подофицир. — Ви сте, ваше високоблагородство, изволели казати, да није мој посао да народ растерујем... Лепо... А кад је неред? Зар се може допустити, да народ ради што хоће? Где то у закону пише, да се народу слобода да? Ја не могу допустити. Ако их ја не растерујем и не кажњавам, онда ко ће? Нико правог реда не зна; у целом селу само ја једини, може се рећи, ваше високоблагородство, знам, како треба поступати са простим светом, и, ваше високоблагородство, ја могу све да разумем. Ја нисам гејак, ја сам подофицир, војни магационер у пензији; у Варшави

сам служио, у штабу, а после тога, изволите знати, кад сам начисто отслужио био сам ватрогасац, а после тога због слабости, болести напустио сам ватрогасце, и две године сам у мушкој класичној прогимназији као вратар служио... Ја знам сав ред. А гејак је — простак, он ништа не разуме, и мора ме слушати, зато — што је то за његово добро. Узмимо макар ову ствар за пример... Растерујем ја свет, а на обали на песку удављен леш мртвог човека. На основу чега тако питам ја, он ту лежи? Зар је то ред? Зар полицаја то не види? По чему ти, велим полицајо, не известиш власти? Можда се тај удављени покојник сам удавио, а можда та ствар и на Сибир мирише. Можда је ту криминално смртоубиство... А полицаја Жигин ни бригеша, већ запалио па пуши. „Откуд се, вели, нађе такав заповедник код вас? Где га вели нађосте таквог? Зар, вели, ми без њега не знамо шта ћемо?" Па ти и не знаш, рекох, будало једна, кад ту зврјиш тек онако. „Ја сам, вели, још јуче доставио полицајском приставу". Зашто бре, питам ја, полицајском приставу? А по ком законском параграфу? Зар у таквим стварима, кад утопљеник или удављеник, и остали подобни томе — зар ти у таквим случајевима може нешто пристав? Ту је, велим, ствар криминална, грађанска... Ту, велим, треба што пре послати абег господину иследнику и судијама. И најпрво, велим, треба да саставиш акт и да пошљеш господину примирителном судији. А он, полицаја, стално слуша и смеје се. И сељаци такође. Сви су се смејали, ваше високоблагородство. Заклети се могу. И овај се смејао, и ево овај, и Жигин се смејао. Зашто се бре,

велим, кезите? А полицаја још вели: „Примирителни, вели, судија, није за те кривице”. Баш од тих речи мене чак зној проби. Полицајо, ниси ли тако казао? — обрати се подофицер полицаји Жигину.

— Казао сам.

— Сви су чули, како си баш рекао у присуству целог простог света: „Примирителни судија није за те кривице”. Сви су чули, кад си баш то... Мене, ваше високоблагородство, проби зној и ја занемех. Понови, велим, понови, тамо он, што си казао! Он опет баш те речи... Ондак ја њему. Како, велим, можеш тако да толмачиш о господину примирителном судији? Ти, полицијски службеник, па против власти? А? А знаш ли ти, велим, да те господин примирителни судија, ако усхтедну могу за такве речи у губерниску жандармериску управу за случај твога несигурног понашања? А знаш ли ти, велим, куда те за такве политичке речи може потерати господин примирителни судија? А претседник каже: „Примирителни, вели, даље од својих међа ништа не може да обележи. Он само ситне кривице суди.” Тако је и казао, сви су чули... Како бре, смеш, велим ја, да опорочаваш власт? Е, велим, са мноштем се није шале шалити, јер може богме рђаво испасти. Некад, у Варшави, или кад бех вратар у мушкој реалној прогимназији, чим чујем неке незгодне речи, гледам на улицу да видим жандара; дођи, велим, овамо, гренадиру, — па му све рапортирам. А овде у селу коме да кажеш?... Паде ми крв на очи. Би ми криво, што је данашњи свет утонуо у разузданост и непокорност, па распалих и... дабоме, не баш тако јако већ онако, по пропису, овлаш, да не

сме о вашем благородству такве речи да казује... За претседника се заузео полицаја. А ја ти, онда, и полицају... И би што би... Разбеснех се мало, ваше високоблагородство, е, па шта ћеш, кад се без мотке не може. Ако глупака не излупаш, на твоју душу грех. А башка, ако имаш зашто... кад је неред...

— Допустите! Има ко да пази на ред. Ту је полицаја, претседник, пандур...

— Полицаја не може свуд да стигне, па он и не разуме оно што ја разумем...

— Али чујте, то и није ваш посао!

— Шта? Како није мој посао? Лепо богами... Људи раде шта хоће, а није мој посао! Зар да их милујем, ваљда? Они вам се, ето, жале, да ја забрањујем да песме певају... Па нашто им песме? Уместо да се послом баве, а они песме... Па су још увели и моду да увече крај свеће седе. Треба лећи па спавати, а они распалили у разговоре и смејање. Ја сам забележио!

— Шта сте забележили?

— Ко крај свеће седи.

Мамузић вади из џепа измашћену хартију, ставља наочаре и чита:

— Који сељаци седе спрам свеће: Иван Прохоров, Сава Никифоров, Петар Петров, жена војника Шустрова, удовица, живи у развратном безакоњу са Семјоном Кисловим. Игњат Цврчак бави се мађијама, и жена његова Мавра је вештица, ноћу иде и музе туђе краве.

— Доста! — вели судија и почиње испитивати сведоке.

Подофицер Мамузић ставља наочаре на чело и с чуђењем гледа примирителног, који, зацело, није на његовој страни. Његове избечене очи се светле, нос му постаје сјајно-црвен. Гледа он у примирителног, у сведоке и никако не може да схвати зашто се примирителни тако узбудио, и зашто се из свих углова суднице чује час гунђање, час уздржани смех. Неразумљива му је и пресуда: месец дана затвора!

— Зашто?! — вели он, ширећи у недоумици руке.
— По коме закону?

И он је начисто с тим, да се свет изменио и да се већ више никако не може живети на свету. Обузимају га мрачне, суморне мисли. Али изишавши из суднице и опазивши сељаке, који се скупљају и разговарају о нечему, он по навици коју већ не може да савлада, спушта руке низ ногавице и виче промуклим, љутитим гласом:

— Нарроде, разилази се! Не скупљај се! Марш кући!

АЊУТА

У најјевтинијој намештеној соби хотела „Лисабон” с краја на крај собе шета студент медицине треће године, Степан Клочков и брижљиво буба своје табакерке. Од неуморног, претераног бубања осушила му се уста и по челу га избио зној.

Крај прозора украшеног по ивицама леденим шарамма седела је на табурету његова кирајџика Ањута, мала, мршава црнка од двадесет пет година, врло бледа, с благим, смеђим очима. Повијених леђа, она је везла црвеним концем јаку мушке кошуље. Посао беше хитан... Часовник у ходнику промукло изби два по подне, а соба још не беше распремљена. Згужван покривач, разбацани јастуци, књиге, хаљине, велики, прљави лавор, пун сапунице, по којој су пливали пикавци, прљав под, — све, изгледаше, као да је стрпано на гомилу, хотимице испретурано, згужвано...

— Десно плућно крило састоји се из три дела...
— бубао је Клочков. — Границе! Горњи део на предњој страни грудног коша допире до четвртог или петог ребра, са стране споља до четвртог ребра... позади до *spina scapulae*...

Клочков, упињући се да замисли оно што је тек

прочитао, диже очи и погледа у таваницу. Не добивши јасну претставу, он поче пипати кроз прсник своја горња ребра.

— Ова ребра личе на клавирске дирке, — рече он. — Да се не пребаци у рачуну, потребно је обавезно упознати се с њима. Мораћу простудирати то на скелету и на живом човеку... Е, па, Ањута, хајде да се оријентишем!

Ањута остави вез, скиде блузу и исправи се. Клочков седе према њој, намршти се и поче јој бројати ребра.

— Хм... Прво ребро се не може напипати... Оно је иза кључњаче... Ето ово је друго ребро... Дабоме... А ово овде је треће... Ово овде је четврто... Хм... Дабоме... Шта се ти јежиш?

— Прсти су вам хладни!

— Де, де... нећеш умрети, не врти се. Дакле, ово је треће ребро, а ово је четврто... Мршава си онако на изглед, а ребра ти се једва могу напипати. Ово је друго... ово је треће... Не, овако ћу се сплести и нећу моћи јасно претставити... Мораћу обележити. Где је мој угљен?

Клочков узео угљен и нацрта на Ањутиним грудима неколико паралелних линија, које одговарају ребрима.

— Изванредно. Све, као на длану... Е, а сад можемо куцати. Устани! — Ањута устаде и диже браду увис. Клочков распали да куца, и тако се занесе у тај посао, да не примети, како Ањутине усне, нос и прсти помодреше од хладноће. Ањута је дрхтала и плашила се да медицинар, приметивши њено дрх-

тање, не престане бележити угљеном и куцати, па ће после, можда, рђаво положити испит.

— Сад је све јасно, — рече Клочков преставши да куца. — Ти седи тако и не бриши угљен, а ја ћу дотле још мало да бубам.

И медицинар поче опет шетати и бубати. Ањута, као тетовирана, са црним пругама на грудима, згрчена од хладноће, седела је и размишљала. Она је говорила уопште врло мало, увек је ћутала и стално размишљала, размишљала...

За свих пет-шест година њених мувања по намештеним собама, овакве, као што је Клочков, знала је још петорицу. Сад су сви они већ свршили студије, постали људи и, наравно, као честити људи, давно су је већ заборавили. Један од њих живи у Паризу, двојица су лекари, четврти је сликар, а пети је чак, веле, већ професор универзитета. Клочков је — шести... Брзо ће и овај свршити студије, постаће човек. Неоспорно, будућност је лепа, и од Клочкова, по свој прилици испашће велики човек, али садашњица је сасвим ружна: Клочков нема ни дувана, ни чаја, па и шећера је остало четири парчета. Треба што пре свршити вез, однети муштерији и затим купити за примљених двадесет пет копејака и чаја и дувана.

— Је ли слободно? — зачу се пред вратима.

Ањута брзо огрну преко рамена вунену мараму. Уђе сликар Фетисов.

— А ја дођох да вас замолим, — отпоче он, обраћајући се Клочкову и животињски гледајући испод косе која је падала на чело. — Будите тако добри, дајте ми вашу дивну девојчицу на једно два сата!

Радим, знате, једну слику, а без модела се никако не може!

— О, врло радо! — пристаде Клочков. — Иди, Ањута.

— Чеге се тамо нисам нагледала! — тихо рече Ањута.

— Де, којешта! Човек због уметности тражи, а не због глупости некаквих. Зашто да се не помогне, ако можеш?

Ањута се поче облачити.

— А шта ви сликате? — упита Клочков.

— Психу. Леп сиже, али никако не иде; морам све да сликам с разних модела. Јуче сам сликао једну с модрим ногама. Зашто су ти, питам, модре ноге? То, вели, чарапе пуштају. А ви стално бубате! Срећан човек, имате стрпљења.

— Медицина је таква ствар, да се никако не може без бубања.

— Хм... Извините, Клочкове, али ви страшно свињски живите! Ђаво би га знао, како живите!

— Тојест како? Друкчије се не може... Од ђалца добијам само двадесет рубаља месечно, а с тим новцима се тешко живи као што треба.

— Оно тако је... — рече сликар и с гађењем се намршти: — али се може ипак боље живети... Образован човек облигатно мора бити естет. Зар не? А код вас овде ђаво би га знао како је! Кревет не-намештен, прљава вода, ђубре... јучерања каша на тањиру... пфуј!...

— То је истина, — рече лекар и збуни се: — али Ањута данас није имала кад да спреми. Све време је заузета.

Кад сликар и Ањута изиђоше, Клочков леже на диван и поче бубати лежећи, затим нехотице заспа, и, пробудивши се кроз сат, подупре главу песницама и дубоко се замисли. Он се сети сликаревих речи, да образован човек облигатно мора бити естет, и његова му се сад средина заиста учини гадна и одвратна. Он као да прозре духовним очима у ону своју будућност, кад ће примати своје болеснике у кабинету, пити чај у пространој трпезарији, у друштву супруге, честите жене, — и сад овај лавор са прљавом водом, у коме су пливали пикавци, имао је изглед одвратан до немогућности. Ањута му се такође учини ружна, нечиста, бедна... И он одлучи да се растане с њом, без одлагања, по сваку цену.

Кад је она, вративши се од сликара, скидала бунду, он се диже и рече јој озбиљно:

— Знаш шта, драга моја... Седи и саслушај. Треба да се растанемо! Једном речју, ја с тобом више не желим да живим.

Ањута се вратила од сликара тако уморна, малаксала. Лице јој је због дугог позирања оронulo, поружњало и брада јој се ушиљила. У одговор на лекарове речи, она ништа не рече, и само јој усне задрхтале.

— Признај, да се пре или после ионако морамо растати, — рече лекар. — Ти си добра, добродушна, па и ниси глупа, разумећеш...

Ањута опет обуче бунду, ћутке зави свој вез у хартију, купи конче, игле; завежуљак са четири парчета шећера нађе на прозору и стави га на сто крај књиге.

— То је ваше... шећер... — тихо рече она и окрете се, да сакрије сузе.

— Де, што плачеш? — упита Клочков.

Он се прошета по соби збуњено и рече:

— Чудна си ти, заиста... Сама знаш, да се мо-
рамо растати. Нећемо вековати заједно.

Она узе све своје завежљаје и тек што се окрете да се поздрави, а њему је тад би жао.

„Зашто да је не оставим још једну недељу овде? — помисли он. — Заиста, нек још остане, а кроз недељу дана наредићу јој да иде.”

И срдећи се што је слабе воље, он јој грубо викну:

— Де, што стојиш! Ако хоћеш да идеш, иди, ако нећеш, онда скидај бунду и остани! Остани!

Ањута скиде бунду, ћутке, полако, затим се ушмркну, такође полако, уздахну и упути се нечујно својој сталној позицији, табурету крај прозора.

Студент привуче к себи уџбенике и опет поче шетати с краја на крај собе.

— Лево плућно крило састоји се из три дела...

— бубаше он. — Горњи део на предњој страни грудног коша допире до четвртог или петог ребра...

А у ходнику неко викну из свег грла:

— Григорије, самовар!

У МОСКВИ НА ТРУБНОЈ ПИЈАЦИ

Мала пијаца близу Рождественског манастира, коју зову Трубна, или просто Труба; недељом је ту пазаран дан. Гамижу, као ракови у решету, стотине кожуха, долама, крзнених качкета, цилиндера. Чује се разноврсно цвркутање птица, које потсећа на пролеће. Ако сија сунце и на небу нема облака, онда се певање и мирис сена јаче осећају, и то сећање на пролеће изазива мисао и носи је далеко.

На једном крају пијаце пружа се низ кола. На колима није ни сено, ни купус, ни боб, већ штиглици, зебе, крџице, шеве, црни и сиви косови, сенице, зимовке. Све то скакуће у ружним, просто направљеним кавезима, завидљиво гледа у слободне врапце и цвркуће. Штиглици по пет копејака, зебе су скупље, остале птице имају врло неодређену цену.

— Пошто шева?

Продавац и сам не зна шта стаје његова шева. Он чеше потиљак и тражи колико је право — или рубљу, или три копејке, према купцу. Има и скупих птица. На прљавој пречаги седи олињали старац-кос са очупаним репом. Он је учтив, званичан и непомичан, као генерал у пензији. Давно се изми-

рио са својом несрећном судбином и у плаво небо давно већ гледа равнодушно. Мора бити да због те његове равнодушности и сматра се за разбориту птицу. Њега не треба продати јевтиније од четрдесет копејака.

Око птица гурају се, шљапкајући по блату, гимназисти, мајстори, младићи одевени по моди, љубитељи птица у качкетима баш сасвим изношеним, са подвијеним панталонама, искрзаним, као да су их мишеви изгрицкали. Младићима и мајсторима продају женке уместо мужјака, младе уместо старих... Они се мало разумеју у птице. Зато љубитеља не можеш преварити. Он издалека види и разуме птицу.

— Ова птица није озбиљна, — вели љубитељ, загледајући зебу у уста и бројећи перје на њеном репу. — Она сад пева, то је тачно, али шта вреди? И ја у друштву певам. Не, брајко, ти мени без друштва, брајко, запевај; запевај сама, ако можеш... Него дај ти мени оног тамо, што седи и ћути! Пажљиво дај! Тај ћути, мора бити да зна шта вреди.

Између кола са птицама налазе се кола и с другим врстама животиња. Видећете ту дивље и питоме зечеве, јежеве, морску прасад, творове. Седи зец и од туге грицка сламу. Морска прасад дрхте од хладноће, а јежеви радознало гледају публику испод својих бодља.

— Ја сам негде читао, — вели чиновник поштанске струке, у излизаном мантилу, не обраћајући се никоме и заљубљено загледајући у зеца: — ја сам читао, да код неког научника мачка, миш, кобац и врабац заједно једу из исте зделе.

— То је врло могућно, господине. Јер је мачка ваљда дресирана, а копцу је, вероватно, сав реп почупан. Нема ту никакве учености, господине. Мој кум је имао мачку, која је да извините, краставце јела. Две недеље је лемао бичем, док је научио. Зец ако га тучеш, и шибице може палити. Шта се чудите? Проста ствар! Узме у уста шибицу па — крес! Животињка је исто што и човек. И човек од батина постаје паметнији, тако и живинче. Кроз гомилу промичу пилићари са петловима и паткама под пазухом. Све мршава живина, гладна. Из кавеза промаљају своје ружне, олињале главе пилићи и кљују нешто по блату. Деца са голубовима загледају вам у лице и старају се да познају у вама љубитеља голубова.

— Да! Нећу ни да разговарам! — виче неко љутито. — Видите, па после реците! Зар то није голуб? То је орао, а не голуб.

Високи, суви господин са залисцима и обријаним брковима, по спољашности лакеј, болестан и пијан, продаје белу као снег пудлицу. Старица-пудлица плаче.

— Наредила ми да продам ову беду, — вели лакеј, смешкајући се презриво. — Банкротирала под старост, нема шта да једе, па сад ето кучиће и мачке продаје. Плаче, љуби им смрдљиве њушке, па ипак их продаје због немаштине. Богами, факат! купите, господо! За кафу су јој паре потребне.

Али нико се не смеје. Малишан стоји крај њега и жмирећи на једно око гледа у њ озбиљно, сажалјиво.

Најинтересантнији је рибљи део пијаце. Десетак сељака седе у реду. Пред сваким од њих је ведрица, а у ведрицама је, да видиш, мали, али страшан пакао. Ту у зеленкастој, мутној води праћакају се караши, чикови, мрест, пужеви, жабице, тритони. Велике водене бубе са поломљеним ногама круже по малој површини, пентарају се на караше и прескачу жабе. Жабе се опет пењу на бубе, а тритони на жабе. А ипак све живи! Тамно зелени лињаци, као много скупље рибе, имају привилегију: њих држе у нарочитим теглама, где се не може пливати, али ипак није тако тесно...

— Знаменита је риба караш! Мајка му стара, то су давно уловљени караше, ваше благородство! Њих макар годину дана држао у ведрици, па опет су живи! Недеља је већ како сам ухватио све ове рипчиће. Похватао сам их, мој господине, у Перерви, па отуд пешице. Караше су две копејке десет комада, чикови три а мрест девет, мајка му стара! Вама дајем мрест за пет копејки. Хоћете глисте за пецање?

Продавац завлачи руку у ведрицу и вади отуда својим грубим, рапавим прстима нежну мрест, или карашчића, ситног као нокат. Око ведрице поређани су канап, удице, струкови за штуке и преливају се на сунцу језерске глисте као црвене варнице. Око кола са птицама и око ведрица са рибом шетка и старац-љубитељ у крзненом качкету, металним наочарима и каљачама налик на две оклопњаче. То је, како га овде зову, „тип”. Нема ни паре у џепу, али без обзира на то, он се погађа, узрујава се, досађује купцима својим саветима. За непун сат он стигне да прегледа све зечеве, голу-

бе и рибе, да до детаља прегледа, да одреди сваком живом бићу врсту, узраст и вредност. Њега, као дете интересују штиглици, карашчићи и мрест. Отпочнете ли на пример с њим разговор о косовима, и особењак ће вам испричати такве ствари које нећете наћи ни у једној књизи. Испричаће вам одушевљено, страсно и на крају пребациће вам још да сте незналица. О штиглицима и зимовкама спреман је да прича без краја, избечивши очи и јако млатајући рукама. Овде на Труби може се срести само кад је хладно време, лети он је негде више Москве на пиштаљку хвата препелице и пеца рибу.

А ево и другог „типа”, — врло је висок, врло мршав господин са црним наочарима, избријан, у качкету са кокардом, налик на старовремског практиканта. То је љубитељ; он нема велики положај, наставник је гимназије и то знају сви стални посетиоци Трубе, и понашају се према њему с поштовањем, дочекују га поздравима и чак су измислили за њега нарочиту титулу: „гос’н заменица”. Испод Сухаревке он претура књиге, а на Труби тражи лепе голубове.

— Изволите! — довикују му продавци голубова.

— Господине професоре, гос’н заменице, обратите пажњу на превртаче! Гос’н заменице! Гос’н заменице!

— Гос’н заменице! — довикују му са разних страна.

— Гос’н заменице! — понавља негде на булевару дечко.

А „гос’н заменица”, по свој прилици давно већ навикнут на ову своју титулу, озбиљан и строг, узи-

ма у обе руке голуба и, подигнувши га изнад главе, почиње разгледати и уз то мрштити се и постајати још озбиљнији, као завереник.

И Труба, тај мали крајичак Москве, где животиње воле тако нежно и у исто време где их тако мрцва-ре, живи својим ситним животом, бруји и узбуђује се, и они пословни и побожни људи, који пролазе булеваром, не схватају зашто се скупила ова гомила људи, ова шарена мешавина капа, качкета и цилиндера, о чему ли ту говоре и шта продају.

КОЊСКО ПРЕЗИМЕ

Пензионисаног бригадног генерала Булдјејева заболели зуби. Он је промућкао уста вотком, коњаком, ставио на болестан зуб зифт од дувана, опијум, терпентин, петролеум, мазао образ јодом, уши затиснуо ватом, овлаженом алкохолом, али све то или није ништа помогло, или је изазивало на гађење. Долазио је доктор. Он је чепркао по зубу, написао кинин, али и од тога никакве вајде. На предлог да се извади болестан зуб, генерал је одговорио негативно. Сви укућани, — жена, деца, послуга, чак паракувар Пећка предлагали су лекове које су знали. Између осталог и бакалин Булдјејева, Иван Јевсеић, дође к њему и препоручи да се лечи бајањем.

— Овде, у нашем срезу, ваше благородство, — рече он: — пре десет година служио је трошари-нац Јаков Васиљих. Бајао је зубима — првокласно. Понекад се само окрене прозору, пошапће, попљује, и као руком однесено! Имао је такву способност...

— Где је он сад?

— А после тога, пошто га са трошарине отпустише, у Саратову код таште живи. Сад само од зуба и живи. Ако неког човека заболи зуб онда иду к њему, лечи... Мештане, из Саратова, код своје

куће искоришћава, а ако је неко из друге вароши, онда телеграфски. Пошљите му, ваше благородство, депешу, па реците тако и тако... раба Божијег Алексеја боле зуби, молим да се потпомогне. А паре за лечење поштом пошаљите.

— Глупости! Шарлатанство!

— А ви пробајте, ваше благородство. Врло је амичан на ракију, живи не са женом, већ са Немицом, безобразник, али може се рећи чудотворан човек!

— Пошаљи, Аљоша, — поче се умиљавати генералица. — Ти ето не верујеш у бајање, а ја сам на себи искусила. Па иако не верујеш, зашто да не пошаљеш? Неће ти руке отпасти.

— Па, добро, — пристаде Булдјејев. — Сад бих не само трошаринцу, него и ђаволу телеграм послао... Ох! Једва се држим! Па, где станује твој трошаринац? Како да му се пише?

Генерал седе за сто и узе перо у руке.

— Њега у Саратову свако куче зна, — рече бакалин. — Изволите писати, ваше благородство, у варош Саратов, дакле... Његовом благородству господину Јакову Васиљиху... Васиљиху...

— Па?

— Васиљиху... Јакову Васиљиху... а презиме... А презиме сам заборавио!... Васиљиху... Дођавола... како му оно беше презиме? Малочас, кад сам овамо ишао, знао сам... Дозволите...

Иван Јевсеић управи очи у плафон па поче мрдаги уснама. Булдјејев и генералица очекиваху нестрпљиво.

— Па, шта је? Брже мисли!

— Одмах... Васиљиху... Јакову Васиљиху... Заборавио сам! Па још тако просто презиме... као да је коњско... Кобилин? Не, није Кобилин. Причекајте... Можда Ждрепцов? Не, није ни Ждрепцов. Сећам се, презиме је коњско, а како — изишло из главе...

— Ждребетњиков?

— Није ни то. Чекајте... Кобилицин... Кобилетинов... Кулов... То је већ псеће а не коњско. Ждрепчиков?

— Не није ни Ждрепчиков... Коњски... Коњевић... Ждрепкин... Уопште није!

— Па, како онда да му пишем? Размисли, море!

— Одмах. Коњкин... Кобилкин... Коленовић...

— Колеников? — упита генералица.

— Није ни то. Упреговић... Не, ни то! Заборавио сам!

— Па зашто си онда, ђаво те однео, и долазио да препоручиш кад си заборавио? — наљути се генерал. — Марш напоље!

Иван Јевсеић лагано изиђе, а генерал се ухвати за образ и поче шетати по соби.

— Ох, Боже мој! — зајаука он. — Ох, мајко моја! Ох, ништа под милим Богом не видим!

Бакалин изиђе у башту и, управивши очи у небо, поче се сећати трошаринчева презимена:

— Ждрепчиков... Ждрепковски... Ждребенко... Не, није тако! Коњски... Коњевић... Ждрепковић... Кобиљански...

Мало после, позвахе га код господа.

— Сети л' се? — упита генерал.

— Никако не могу, ваше благородство.

— Можда је, Коњавски? Коњаников? Не?

И у кући сви одреда почеше измишљати презимена. Претурише све узрасте, родове и врсте коња, поменуше и гриву, и копите, и амове... У кући, у башти, у соби за млађе и кујни ходали су људи тамо-амо и, чешкајући чело, сећали се презимена...

Бакалина су стално зивкали у кућу.

— Ергелин? — упиташе га. — Копитин? Ждребовски?

— Није ни то, — одговори Иван Јевсеић и дигнувши очи увис, настави да мисли гласно: — Коњенко... Коњчењко... Ждребејев... Кобиљејев...

— Тата! — повикаше из дечје собе, — Тројкин! Уздочкин!

Узбунио се цео посед. Нестрпљиви, напаћени генерал обећао је дати пет рубаља ономе ко се сети правог презимена, и за Иваном Јевсеићем почеше ићи читаве гомиле...

— Алатов! — говораху му. Трчаков! Коњички!

Али паде вече, а презиме још не нађоше. Па и легоше да спавају, али телеграм не послаше.

Генерал није спавао свуноћ, шетао је с краја на крај собе и хуктао... У три сата ујутру изиђе из куће и куцну бакалину у прозор.

— Да није Париповић? — упита он плачним гласом.

— Не, није Париповић, господине генерале, — одговори Иван Јевсеић и као кривац уздахну.

— Па мора бити, презиме није коњско, већ неко друго!

— Часна реч, ваше благородство, коњско је... То врло добро памтим.

— Е како си, брајко, забораван... За мене је то презиме сад важније, чини ми се, од свега на свету. Намучих се!

Ујутру је генерал опет послао по лекара.

— Нек вади! — одлучи он. — Не могу више да издржим...

Дође доктор и извади болестан зуб. Бол одмах умину, и генерал се умири. Свршивши свој посао и добивши што му следује за рад, лекар седе у свој фијакер и пође кући. Иза вратница у пољу он срете Ивана Јевсеића... Бакалин је стајао крај пута и гледајући задубљено у своје ноге, о нечему размишљао. Судећи по борама, које су му избраздале чело, и по изразу очију, мисли му беху дубоке, тегобне.

— Риђков... Пашажерковић... — мрмљао је он. — Зауларчевић...

— Иване Јевсеићу! — обрати му се лекар. Да ли могу, соколе, да купим од вас пет товара зоби? Продају ми наши сељаци зоб, али је прилично рђав...

Иван Јевсеић тупо погледа у доктора, некако се дивље осмехну, и, не одговоривши ни речи, плесну рукама, потрча на имање тако брзо, као да га је јурио бесан пас.

— Сетио сам се, господине генерале! — викну он радосно, као туђим гласом, утрчавши у генералов кабинет. — Сетих се, нек лекару Бог здравља да! Зобић! Зобић је трошаринчево презиме! Зобић, господине генерале! Зобићу пошаљите депешу!

— Одби! — рече генерал с презрењем и стави му под нос два шипка. — Не треба ми сад твоје коњско презиме! Одби!

ТРАГИЧАР

Била је прослава трагичара Феногенова.

Даван је „Сребрни кнез”. Сам слављеник играо је Вјаземског, управник путујућег позоришта Лимонадов — Дружину Марозова, г-ђа Беобахтова — Јелену... Представа је испала сјајно. Трагичар је формално правио чуда. Он је зграбио Јелену једном руком и држао је изнад главе, кад је прелазио преко сцене. Драо се, шиштао је, лупао ногама, цепао себи на грудима кафтан. Одричући се двобоја са Марозовим, тресао се целим телом, како се у животу никад не тресу, и снажно је дувао. Даме су махале марамицама, терајући људе да аплаудирају, многи су плакали...

Али највише од свих одушевила се игром и узбудила ћерка шефа полиције Сидорјецког, Маша. Она је седела у првом реду фотеља, заједно са својим татом, није одвајала очи од сцене чак ни за време пауза и беше сасвим усхићена. Њене танане ручице и ноге дрхтале су, очице су биле пуне суза, а лице све блеђе и блеђе. Па није ни чудо: она је у позоришту први пут у животу!

— Баш лепо изводе! Баш дивно! — обраћала се она своме тати — шефу полиције увек, кад се спуштала завеса. — Баш је добар Феногенов!

И да је тата могао читати физиономије, прочитао би на бледом лицу своје кћери усхићење, равно патњи. Она је патила и од игре, и од комада, и од средине. Кад је за време паузе пуковски оркестар почео свирати свој програм, она је од малаксалости затворила очи.

— Татице! — обрати се она оцу за време последњег одмора. — Иди на сцену и реци им свима, да сутра дођу код нас на ручак!

Шеф полиције оде на сцену, похвали тамо све за добру игру и направи г-ђи Беобахтовој комплимент:

— Ваше дивно лице је просто за платно. О, зашто не владам кичицом!

И треснувши ногом о ногу поклони се, затим позва глумце на ручак.

— Сви дођите, сем женског пола, — шапну он. — Глумице немојте, јер имам ћерку.

Сутрадан код шефа полиције ручали су глумци. Дошли су само управник позоришта Лимонадов, трагичар Феногенов и комичар Водолазов; остали се извинили да немају времена и не дођоше.

Ручак је протекао досадно. Лимонадов је за све време уверавао шефа полиције, да га он цени и да уопште поштује сваку власт; Водолазов је имитирао пијане трговце и Јермене, док је Феногенов, високи, снажни Малорус (у пасошу се звао Книш), са црним очима и натуштеним челом, рецитовао „Пред главним улазом” и „Бити ил' не бити?”

Лимонадов са сузама на очима испричао је о своме сусрету са бившим губернатором генералом Ка-

њучиним. Шеф полиције је слушао, било му досадно и питомо се смешкао. Без обзира на то, што је Лимонадов необично заударао на изгорело перје, а на Феногенову био туђ фрак и ципеле са кривим штиклама, он беше задовољан. Они се допадали његовој кћери, развеселили је, и то му је било доста! А Маша је гледала у глумце, не скидајући с њих очију ни за тренутак. Никад пре тога она није видела тако паметне, тако необичне људе!

Увече су шеф полиције и Маша опет били у позоришту. Кроз недељу дана глумци су опет ручали код власти, и од тада су почели готово свакидан долазити у кућу шефа полиције, час на ручак час на вечеру, и Маша се још јаче везала за позориште и почела бивати у њему свакодневно.

Она се заљубила у трагичара Феногенова. Једног лепог јутра, кад је шеф полиције отишао да дочека владику, она је побегла са трупом Лимонадова и на путу се венчала са вољеним човеком. Пошто су свечано провели свадбу, глумци су саставили дугачко, дирљиво писмо и послали га шефу полиције. Састављали су га сви заједно.

— Ти му изнеси мотиве, мотиве ти њему! — говорио је Лимонадов, диктирајући Водолазову. — Подли му мало... Они су, титулаши, воле то. Додај му нешто онако... да се растужи...

Одговор на писмо био је најнеповољнији. Шеф полиције се одрицао кћери, која је пошла, како он писаше, „за глупог бадавацију Малоруса, који нема одређене професије”.

„Татице, он ме туче! Опрости нам!”

Он је тукао, тукао је иза кулиса у присуству Лимонадова, праље и двојице лампација! Он се сетио, како је на четири дана пре свадбе седео увече са својом трупом у крчми „Лондон”; сви су говорили о Маши, трупа му саветовала да „рескира”, док је Лимонадов доказивао са сузама у очима:

— Глупо је и нерационално одрећи се овакве прилике! Па за овакве новце не само да ћеш се ожени, него ћеш у Сибир поћи! Ожениш се, сазидаш своје позориште, и узмеш је тада у своју трупу. Ниси онда ти господар већ она.

Феногенов се сети тога и сад је мрмљао, стежући песнице.

— Ако он не пошаље паре онда ћу је исецкати на комаде. Ја не дозвољавам да ме варају, дођавола!

Из једне губернской вароши трупа је хтела да отпутује кришом од Маше, али Маша дознаде и дотрча на станицу после другог звона, кад су глумци већ седели у вагонима.

— Мене је увредио ваш отац! — рече јој трагичар. — Међу нама је све свршено!

А она, без обзира што у вагону беше света, сави своје мале ноге, клече испред њега и склопи молећиво руке.

— Ја вас волим! — молила је она. — Не терајте ме, Кондрате Иванићу! Ја не могу живети без вас.

Услишили су њену молбу и, пошто се посаветовали, ангажоваше је с тим да игра улоге „сталних грофица”, — тако су звали мале глумице, које се

појављивале на сцену обично у гомили и које су играле улоге без речи...

Маша је у почетку играла собарице и пажеве, али после, кад је г-ђа Беобахтова, звезда Лимонадовљеве трупе, побегла, направише је првом љубавницом. Играла је рђаво: врскала, збуњивала се. Убрзо, уосталом, она се снашла и почела се допадати публици. Феногенов беше врло незадовољан.

— Па зар је то глумица? — говорио је он. — Нистаса, ни манира, већ само... којештарија једна...

У једној губерниској вароши трупа Лимонадова давала је Шилерове „Разбојнике“. Феногенов је играо Франца, Маша Амалију. Трагичар се драо и тресао, Маша је говорила своју улогу, као добро научену лекцију и комад би се свршио, као што се свршавају уопште комади, да се није десио мали скандал. Све је ишло срећно до оног места у комаду, где Франц изјављује Амалији љубав, док она хвата његов мач. Малорус је издекламовао, отишатао, затресао се и стегао Машу у своја гвоздена наручја. А Маша, уместо да га одгурне, да врисне „марш!“, задрхта у његовом наручју, као птица и ни макла се није... Као да се следила.

— Смилујте се на мене! — шапну му она на уво.

— О, смилујте се! Ја сам тако несрећна!

— Улогу не знаш! Суфлера слушај! — шапну трагичар и стрпа јој мач у руке.

После претставе Лимонадов и Феногенов седели су у благајни и разговарали.

— Твоја жена улоге не учи, то ти је тачно... — говорио је управник. — Не разуме шта јој је дуж-

ност... А сваком човеку је одређена његова дужност. И ето она баш то не разуме...

Феногенов је слушао, уздисао и мрштио се, мрштио...

Сутрадан ујутру Маша је седела у бакалници и писала:

„Татице, он ме туче! Смилуј се на нас! Пошаљи нам паре!“

ПАЋЕНИЦИ

Лизочка Кудринскаја, млада дамица, која је имала много удварача, наједном се разболела, и то тако озбиљно, да муж није отишао у канцеларију, а њеној мајци у Твер послали су телеграм. Историју своје болести она је причала овако:

— Отпутовала сам у Љесноје тетке. Проведох тамо недељу дана и после сам са свима осталим отишла кузини Варји. Варјин муж је, знате буква и деспот (ја бих убила таквог мужа), али време проведосмо тамо весело. Прво, ја сам тамо учествовала у дилетанској претстави. Давао се „Скандал у господској породици”. Хрустаљев је играо заносно! За време паузе попила сам хладну, ужасно хладну воду са лимуном и с мало коњака... Вода с лимуном и коњаком много личи на шампањац... Попих и ништа не осетих.

— Сутрадан после претставе јахала сам са тим Адолфом Иванићем. Беше мало влажно и проби ме. По свој прилици, тад сам назебла. Кроз три дана отпутовах својој кући да видим, како живи мој драги, мој добри Васја и узгред да узмем свилену хаљину, баш ону, са цветићима. Васју, наравно, нисам затекла код куће. Одем у кујну да кажем Прасковји,

да спреми самовар, погледам, кад код ње на столу дивне младе репице и мрквице, као играчке. Поједем једну мрквицу, па, и репицу. Нисам много појела, али замислите, наједном почну пробади... Грчеви, грчеви, грчеви... Ах, умирем! Дотрча Васја из канцеларије. Природно, хвата се за косу и бледи. Трче по лекара... Разумите? Умирем па умирем!

Грчеви су отпочели у подне, у три сата дошао је лекар, а у шест је Лизочка заспала и спавала тврдо до два сата.

Откуцава два сата... Светлост мале ноћне лампе једва се пробија кроз плави абажур. Лизочка лежи у постељи. Њена бела чипкана ноћна капица оштро се оцртавала у тамној позадини црвенога јастука. Крај ногу седи Василије Степановић, њен муж. Срећан је јадник, што је његова жена најзад код куће и истовремено страшно га уплашила њена болест.

— Па, како се осећаш, Лизочка? — пита он шапатом, приметивши, да се она пробудила.

— Боље ми је... — јечи Лизочка. — Грчева више немам, али ми се не спава... Не могу да заспим!

— Анђеле мој, да није време да ти променим облоге?

Лизочка се приподиже лагано, патничка израза и грациозно спушта главу на раме. Василије Степанић побожно, једва додирујући прстима топло тело, мења облоге. Лизочка се јежи, смеје се због хладне воде која је голица, и опет леже.

— Ти, јадниче, не спаваш! — јечи она.

— Како да спавам!

— То је код мене нервно, Васја. Ја сам врло осетљива жена. Лекар ми је преписао лек за стомак, али

ја осећам да он није разумео моју болест. Ту су нерви, а не стомак, кунем ти се, да су то нерви. Плашим се само једног, да се моја болест не погорша.

— Неће, Лизочка, неће! Сутра ће ти бити боље!

— Сумњам! Не плашим се за себе... мени је свеједно, чак и волим да умрем, али ми је тебе жао! Наједном постанеш удовац и останеш сам.

Васочка је ретко у друштву своје жене и давно је већ навикао на самоћу, али га Лизочкине речи узнемирују.

— Забога што тако говориш мамице! Нашто те мрачне мисли?

— Шта ћеш? Поплакаћеш, пожалићеш, а после ћеш и навићи. Чак ћеш се и оженити.

Муж се хвата за главу.

— Де, де, нећу, — умирује га Лизочка. — Само ти мораш бити готов на све.

„А кад бих наједном ја заиста умрла!“ — помисли она, затварајући очи.

И Лизочка замисли слику своје смрти, како се око њене самртничке постеље тискају мајка, муж, кузина Варја с мужем, рођаци, обожаваоци њеног „талента“, како она шапуће последње „опрости“. Сви плачу. Затим, кад је она већ мртва, њу, изванредно бледу, црне косе, облаче у ружичасте хаљине (оне јој добро стоје према лицу) и стављају је у врло скуп ковчег са златним ногама, пун цвећа. Мирише тамњан, пуцкарају свеће. Муж се не одмиче од ковчега, а обожаваоци талента не одвајају очи од ње: „Као да је жива! Она је у ковчегу дивна!“ Цела варош прича о рано угашеном животу. Али ето носе је и у цркву. Носе је: Иван Петровић, Адолф Ива-

нић, Варјин муж, Николај Семјонић и онај црномањаст студент, који је научио да пије воду с лимуном и коњаком. Штета само, што не свира музика. После опела — целивање. Сва црква јеца. Доносе поклопац с ресама и... Лизочка се заувек растаје с овим светом. Чује се како укуцавају ексере. Куц, куц, куц!

Лизочка се стресе и отвори очи.

— Васја, ти си овде? — пита она. — Обузеле ме ужасне мисли. Боже, зашто сам толико несрећна, да не могу да заспим? Васја, сажали се на мене, испричај ми нешто!

— Шта да ти причам?

— Нешто... о љубави, — вели малаксало Лизочка. — Или ми причај нешто из јеврејског живота...

Василије Степанић, спреман на све, да му жена само буде расположена и да не говори о смрти гледи зулуфе изнад ушију, прави смешну физиономију и прилази Лизочки.

— А тхеба ли да вам се цасовник попхави? — пита он.

— Треба, треба! — кикоће се Лизочка и пружа му са стола свој златан сат. — Поправи!

Васја узима сат, дуго разгледа механизам и, грчећи се сав:

— Не може се попхавити... Ту не један тоцкиц два зупци нема.

Тиме се и свршава цела престава. Лизочка се кикоће и пљеска рукама.

— Одлично! — кличе она. — Изванредно! Знаш, Васја? Ти страшно глупо радиш што не учествујеш у дилетантским преставама! Ти имаш сјајан таленат.

Ти си кудикамо бољи од Сисунова. С нама је суде-
ловао у „Моме имендану” дилетант, неки Сисунов.
Првокласан таленат комичара! Замисли: меснат нос,
као цвекла, очи зелене, а иде као штрк... Сви смо
се кикотали. Причекај, показашу ти, како иде.

Лизочка скаче с кревета и почиње корачати по
поду без ноћне капе, боса.

— Клањам се! — говори она у басу, подражава-
јући мушки глас. — Какво добро? Чег а има новог
под сунцем? Ха-ха-ха! — кикоће се она.

— Ха-ха-ха! — понавља Васја.

И оба супруга, кикоћући се, заборављају на бо-
лест и јуре се по соби. Јурњава се завршава тиме,
што Васја хвата жену за спаваћницу и жудно је оба-
сипа пољупцима. После једног врло страсног загр-
љаја, Лизочка се наједанпут присећа, да је опасно
болесна...

— Какве глупости! — рече она, правећи озбиљ-
но лице и огрћући се покривачем. — Ти си, зацело,
заборавио да сам ја болесна! Врло паметно, заиста!

— Извини... — збуњује се муж.

— Болест ће се погоршати, ти ћеш зато бити крив.
Рђав си! Ниси добар!

Лизочка затвара очи и ћути. Пређашња малакса-
лост и паћенички израз враћају јој се, опет се чује
тихо јечање. Васја мења облоге и задовољан, што
му је жена код куће а не на тркама код тетке, смер-
но седи крај њених ногу. Не спава до зоре. У десет
часова долази лекар.

— Е, како се осећамо? — пита он, пипајући пулс.
— Јесте ли спавали?

— Рђаво, — одговара муж уместо Лизочке. —
Врло рђаво!

Лекар одлази до прозора и загледа се у пролаз-
ника ојачара.

— Докторе, могу ли данас да пијем кафу? — пи-
та Лизочка.

— Можете.

— А могу ли данас да устанем?

— Па и то би могло, богме, али... боље да ле-
жите још један дан.

— Рђаво је расположена... — шапуће му Васја
на уво. — Мрачне мисли... поглед на свет некако...
Ја се необично бринем за њу!

Лекар седа за сто и, пошто протрља руком чело,
преписује Лизочки бром, затим се поздравља и по-
што обећа да ће доћи још и увече одлази. Васја не
иде у канцеларију, већ седи крај жениних ногу...

У подне скупљају се обожаваоци талента. Они су
узнемирени, уплашени, донели су много цвећа, фран-
цуских књига. Лизочка, у белој као снег ноћној ка-
пи и лизези, лежи у постељи и гледа загонетно, то-
бож не верује у своје оздрављење. Обожаваоци та-
лента виде мужа, али му радо праштају његову при-
сутност: и њих и њега уједињује крај ове постеље
иста несрећа!

У шест часова увече Лизочка се успављује и опет
спава до два сата ноћи. Васја, као и пре, седи крај
њених ногу, савлађује сан, мења облоге, приказује
живот Јевреја, а ујутру, после друге паћеничке но-
ћи, Лиза се већ врти око огледала и намешта шешир.

— Куд ћеш ти, драга моја? — пита је Васја, гле-
дајући у њу молећиво.

— Шта? — чуди се Лизочка, правећи запрепашћено лице. — Зар ти не знаш да је данас код Марје Љвовне проба?

Испративши је, Васја, не знајући шта да ради, од досаде, узима своју ташну и одлази у канцеларију. Од непроспаваних ноћи њега боли глава, тако боли, да лево око не слуша и само се од себе склапа...

— Шта је то с вама, драги мој? — пита га шеф.
— Шта је то?

Васја одмахује руком и седа.

— И не питајте, ваша светлости, — вели он уздишући. — Толико сам се намучио за ова два дана... толико намучио! Лиза је болесна!

— Боже! — плаши се шеф: — Лизавета Павловна? Шта јој је?

Василије Степанић само шири руке и диже очи према таваници, као желећи да каже: „Божја воља!”

— Ах, пријатељу мој, ја могу само да вам из свег срца изразим своје жаљење! — уздише шеф, преврћући очима. — Ја сам, срце моје, изгубио жену... знам. То је грдан губитак... грдан губитак! То је страшно... то је страшно! Надам се, да је Лизавета Павловна оздравила? Који је лекар лечи?

— Фон-Штерк.

— Фон-Штерк? Боље је било да сте се Магнусу обратили, или Семандрицком. Па и ви сте некако бледи! И ви сте болесни! То је страшно!

— Да, ваша светлости... нисам спавао... толико се намучих... толико преживех!

— А дошли сте! Зашто сте дошли, не разумем? Зашто сте се трудили? Зашто на себе болесног нисте мислили? Идите кући и седите тамо, док не оздравите! Идите, наређујем вам! Савесност је добра одлика младог чиновника, али не треба заборавити, како веле Римљани, *mens sana in corpore sano*. тојест да је здрава глава у здравој структури!

Васја слуша, враћа акта опет у ташну и, поздравивши се са шефом иде кући да спава.

УОЧИ ВЕЛИКОГ ПОСТА

— Павле Васиљевићу! — буди Пелагија Ивановна свога мужа. — О, Павле Васиљевићу! Отиди па покажи Шопа, јер он седи над књигом и плаче. Опет нешто не разуме!

Павле Васиљевић диже се, крсти уста која зевају, и вели благо:

— Одмах, душице!

Мачка, која је спавала заједно с њим, такође се диже, испружа реп, грчи леђа и жмирка. Тихо је... Чује се како иза тапета јуре мишеви.

Кад обуче ципеле и домаћу хаљину Павле Васиљевић, изломљен и натруштен због сањивости, иде из спаваће собе у трпезарију; чим се он појави, друга мачка, која је њушкала на прозору рибу у сосу, скаче с прозора на под и крије се иза ормана.

— Баш ти поручих да њушиш! — љути се он, покривајући рибу хартијом од новина. — После овога што си урадила, ти си свиња а не мачка...

Из трпезарије врата воде у дечју собу. Ту за столом, покривеним мрљама и великим огреботинама, седи Шопа, гимназист другог разреда, каприциозна израза на лицу и уплаканих очију. Подигнутих колена готово до браде и грлећи их рукама, он се љуља, као кинеска играчка, и љутито гледа у лекцију.

— Учиш ли? — пита Павле Васиљевић, седајући за сто и зевајући. — Тако, пријане мој... Нашетасмо се, наспавасмо, блинова се наједосмо, па сутра пости, кај се, и извол'те на посао. Сваки период времена има свој крај. Што су ти очи уплакане? Је л' те бубање уморило? Изгледа, после блинова, наука се тешко вари? Па тако и јесте.

— Што се ти тамо потсмеваш детету? — виче из друге собе Пелагија Ивановна. — Боље ти њему покажи, а не да се смејеш! Јер ће он сутра опет јединицу добити, тешко мени!

— Шта не разумеш? — пита Павле Васиљевић Шопа.

— Па ето... делење разломака! — љутито одговара овај. — Делење разломка разломком...

— Хм... будало! Па шта је с тим? Ту нема шта да се мисли. Научи правило, па квит... Да би поделили разломак разломком, треба помножити бројитељ првог разломка именитељем другог и то ће бити бројитељ новог... Е, па онда именитељ првог разломка...

— Ја то и без вас знам! — прекиде га Шопа, зврцајући прстом орахову љуску са стола. — Покажите ви мени на примеру!

— На примеру? Лепо, дај оловку. Слушај. Рецимо, треба да поделимо седам осмина са две петине. Тако. Рад се састоји у томе, пријане мој, што се тражи да се ови разломци поделе један с другим... Јесу ли изнели самовар?

— Не знам.

— Време је да се пије чај... Осам сати је. Е, сад слушај. Овако да размишљамо. Рецимо, потребно

ради: „Господине директоре, будите тако добри, нађите мога Мишка, излемајте га, угурсуза!” А директор ће њој: „Забога, госпођо, код нас ни пет фамулуза не могу изићи с њим на крај!”

— Боже, и такви се разбојници рађају! — шапуће Пелагија Ивановна, с ужасом гледајући у мужа. — Тешко сиротој мајци!

Настаје ћутање. Схопа гласно зева и разгледа на плеханој кутији од чаја Кинеза, кога је видео већ хиљаду пута. Обе теткице и Марковна пажљиво срчу из тацни. У соби је тихо и запара од пећи... На лицима и у покретима леност, засићеност, кад су стомаци претоварени, а јести ипак треба. Односе самовар, шоље и чаршав, а породица стално седи за столом... Пелагија Ивановна непрестано скаче и с изразом ужаса трчи у кујну, да поразговара тамо са куварицом о вечери. Обе теткице седе у истим позама, непомично, прекрштених руку на грудима, и дремају, гледајући покатак својим оловним очима у лампу. Марковна сваког тренутка штуца и пита:

— Зашто ли овако штуцам? Чини ми се, нисам јела ништа онако... па ни пила... И-ик!

Павле Васиљих и Схопа седе један до другог додирујући се главама, и, нагнувши се на сто, разгледају „Њиву” за 1878 годину.

„Споменик Леонарда да Винчи пред музејом Виктора Емануела у Милану”. Гле га... Као нека триумфална капија... Кавалер са дамом... А тамо у даљини човечуљци...

— Овај човечуљак личи на нашег гимназиста Њискубина, — вели Схопа.

— Преврни даље... „Сисаљка обичне муве, виђе-

на кроз микроскоп”. Ала је сисаљка! Гле мува! Шта би, брајко, било, кад би стеницу микроскопом гледали! Их, гада!

Старински часовник у дворани промукло, као прозебао, не откуцава већ кашље тачно десет пута. У трпезарију улази куварица Ана па — трас домаћину пред ноге.

— Опрости Бога ради, Павле Васиљиху! — вели она, дижући се сва црвена.

— Опрости и ти мени Бога ради, — одговара Павле Васиљих равнодушно.

Ана исто тако прилази осталим члановима породице, треска пред ноге и моли опроштај. Мимоилази само Марковну, коју, као просту, сматра за недостојну да јој се поклони.

Пролази још пола сата у тишини и миру... „Њива” лежи већ на дивану, и Павле Васиљих, дигнута прста увис изговара напамет латинске стихове, које је научио некад у детињству. Схопа гледа у његов прст са бурмом, слуша неразумљив говор и дрема; трља песницама очи, а оне му се још више склапају.

— Идем да славам... — вели он, протежући се и зевајући.

— Како? Да спаваш? — пита Пелагија Ивановна. — А да покладујеш?

— Нећу.

— Јеси л’ при себи? — плаши се мајка. — Зар можеш да не покладујеш? Па за време целог поста нећеш јести ништа мрсно!

Павле Васиљих се такође плаши.

— Да, да, брајко, — вели он. — Седам недеља неће ти дати мајка да мрсиш. Не може, треба покладовати.

— Ах, па мени се спава! — јогуни се Сњопа.

— Онда постављајте брже сто! — виче узнеми-
рено Павле Васиљих. — Ана, што ти тамо, лудо, се-
диш? Иди што пре да поставиш сто!

Пелагија Ивановна плеска рукама и трчи у куј-
ну с таквим изразом, као да је у кући пожар.

— Брже! Брже! — чује се по целој кући. — Сњо-
почка хоће да спава! Ана! Ох, Боже мој, како то?
Брже!

За пет минута сто је већ постављен. Мачке опет,
издигнута репа увис, грчећи леђа и протежући се,
силазе у кујну... Породица почиње вечерати. Нико
не жели да једе, свима су стомаци препуни, али ипак
— јести треба.

ПРВЕ НЕЗГОДЕ

Николај Илић Бјељајев, петроградски кућевлас-
ник, који је често одлазио на трке, млад господин,
од тридесет две године, урањен, румен, једном пред-
вече сврати госпођи Ирњиной, Олги Ивановној, с ко-
јом је живео, или, како сам говораше, одуговлачио
досадан и дугачак роман. И стварно, прве стране то-
га романа, интересантне и надахнуте, давно већ бе-
ху прочитане; сад су се стране непрестано низале
до у бескрај, не претстављајући ништа ни ново, ни
интересантно.

Пошто не затече Олгу Ивановну код куће, наш се
јунак спусти на отоман у салону и поче чекати.

— Добро вече, Николаје Илићу! — зачу он дечји
глас. — Мама ће одмах доћи. Отишла је са Соњом
до кројачице.

У истом салону на дивану лежао је син Олге Ива-
новне Аљоша, дечко од осам година, стасит, однего-
ван, одевен, као на слици, у сомотски капутић и ду-
гачке, црне чарапе. Он је лежао на свиленом јасту-
ку и, по свој прилици, подражавајући акробату, ко-
га је ту скоро видео у циркусу, дизао је увис час јед-
ну, час другу ногу. Кад би се умориле његове fine
ноге, он је тада пуштао у саобраћај руке, или је на-

гло скакао и стојећи четвороношке покушавао да дигне ноге увис. Све је то изводио с тако озбиљним изразом лица, мученички дувајући, као да и њему не беше пријатно што му је Бог дао тако немирно тело.

— О, здраво, пријатељу мој! — рече Бјељајев. — Јеси л' ти то? А ја те и не спазих. Како је са здрављем мама?

Аљоша, држећи десном руком врх леве ноге и заузевши најнеприроднију позу, преврте се, скочи, провире иза великог, китњастог абажура, и погледа у Бјељајева.

— Како да вам кажем? — рече он и слеже раменима. — Мама стварно никад и није здрава. Она је жена, а жене, Николаје Илићу, увек нешто боли.

Бјељајев из дуга времена поче посматрати Аљошино лице. Пре овога он никад, откад се познаје с Олгом Ивановном, ниједном није обратио пажњу на дечка и уопште није приметио да он постоји: пред очима врзмао се дечко, а нашто он овде, какву улогу игра — о томе није желео ни да мисли.

У вечерњем сутону Аљошино лице с његовим бледим челом и црним укоченим очима изненада је потсетило Бјељајева на Олгу Ивановну, каква је она била на првим странама романа. И он зажеле да помиљује дечка.

— Дођи овамо, бубице! — рече он. — Оди, хоћу да те изближе видим.

Дечко скочи с дивана и притрча Бјељајеву.

— А? — отпоче Николај Илић, стављајући руку на његово мршаво раме. — Је ли? Како живиш?

— Како да вам кажем? Пре се живело много боље.

— Зашто?

— Врло просто! Пре смо ја и Соња учили само музику и читање, а сад нам задају и француске песме. А ви сте се скоро шишали!

— Да, скоро.

— Па ја то видим. Ваша је брадица постала краћа. Дозволте да вас повучем за њу... Не боли?

— Не, не боли.

— Зашто то, кад вучеш за једну длаку, онда боли, а кад вучеш за много длака, онда ни труни не боли? Ха, ха! Знате, штета што не носите залиске. Да обријете ево овде, а са стране... ево овако да оставите длаке...

Дечко се приби уз Бјељајева и поче се играти његовим ланчићем.

— Кад ја пођем у гимназију, — рече он: — мама ће ми купити сат. Замолићу је, да ми купи баш овакав ланчић... А-ла је ме-да-љон! И татица има исти такав медаљон, само код вас су овде цртице а код њега слова... У средини је код њега мамина слика. Татица сад има друкчији ланчић, не од кружића, већ као пантљика...

— Откуд знаш? Зар ти виђаш татицу?

— Ја? Мм... не! Ја...

Аљоша поцрвене и необично збуњен, ухваћен у лажи, поче брижљиво грепсти ноктом медаљон. Бјељајев га озбиљно погледа у лице и упита:

— Виђаш ли татицу?

— Н... не!...

— Не, реци отворено, искрено... По лицу ти видим да не говориш истину. Кад си се одао, онда не треба да увијаш. Реци, виђаш ли се? Де, пријатељски!

Аљоша се замисли.

— А ви нећете рећи мами? — упита он.

— Којешта!

— На часну реч?

— На часну реч.

— Прекрстите се!

— Ах, ала си досадан! За кога ме сматраш!

Аљоша се осврте, разрогачи очи и прошапута:

— Само, молим вас, не говорите мами... Уопште немојте ником да кажете, јер је то тајна. Кад би не дај Боже дознала мама, извукао бих и ја, и Соња, и Пелагија... Е, чујте. Са татицом се ја и Соња виђамо сваког уторника и сваког петка. Кад нас Пелагија води пред ручак у шетњу, ми свраћамо у Апфелову посластичарницу, а ту нас већ и татица чека... Он увек у засебној соби седи, тамо, знате, где је онај сто од мрамора и пепељара у виду гусана без леђа...

— Шта тамо радите?

— Ништа! Прво се поздравимо, затим сви седнемо за сто, и татица нас тада части кафом и пирожима. Соња, знате, једе пирожке с месом, а ја не могу ни да их видим! Ја волим с купусом и јајима. Тако се наједемо, да се после о ручку, да мама не примети, старамо да што више поједемо.

— О чему се тамо разговарате?

— С татицом? О свему. Он нас љуби, грли, прича нам разне смешне приче. Знате, он каже, да кад

порасти, узео нас да с њим живимо. Соња неће, а ја пристајем. Наравно, без маме биће тешко, али ја ћу јој писма писати! Чудна ствар, могу чак о празницима и у посету да јој дођем? Татица још каже да ће ми коња купити. Врло добар човек! Ја не знам, зашто га мама не позове да код нас живи и зашто нам брани да се виђамо с њим. Јер он необично воли маму. Увек нас пита, како је са здрављем, и шта ради. Кад је била болесна, ухватио се за главу ево овако и... и стално је јурио, јурио. Стално нас моли, да је слушамо и поштујемо. Је л' те, је л' истина да смо ми несрећни?

— Хм... Зашто?

— Тако татица каже. Ви сте, вели, несрећна деца. Чак је чудно и слушати га. Ви сте, вели, несрећни, и ја сам несрећан и мама је несрећна. Молите се, вели, Богу и за себе, и за њу.

Аљоша зауставља свој поглед на пуњеној птици и замисли се.

— Тако... — промумла Бјељајев. — Тако, дакле, ви. У посластичарници правите седнице. И мама не зна?

— Н-не... Откуд ће знати? Пелагија јој нипошто неће рећи. А прекјуче нам је татица и крушке купио. Слатке, као мед! Ја сам две појео.

— Х-м... Е, а овај... је ли, татица вам о мени ништа није говорио?

— О вама? Како да вам кажем?

Аљоша радознало погледа Бјељајева у лице и слеже раменима.

— Није говорио ништа нарочито.

— Отприлике, шта каже?

— А ви се нећете увредити?

— Е, таман посла! Зар ме он грди?

— Он не грди, али, знате... љути се на вас. Он каже, да је због вас мама несрећна и да сте ви... упропастили маму. А он је некако чудноват! Ја му објашњавам, да сте ви добри, да никад не вичете на маму, а он само клима главом.

— Баш тако и вели, да сам је ја упропастио?

— Да. Немојте да се увредите, Николаје Илићу! Бјељајев се диже, постоја и прошета по салону.

— То је и чудно, и... смешно! — промрмља он, слежући раменима и иронично смешкајући се. — Сам је за све крив, а овамо ја је упропастио, а? Гле ти, незлобивог јагњета. Баш тако ти каже, да сам ја упропастио твоју мајку?

— Да, али... па ви сте рекли, да се нећете увредити!

— Ја се не вређам и... и то није твоја ствар! Не, то је... то је чак смешно! Ја сам се заплео, као пиле у кучине, и ја испадам крив!

Зачу се звонце. Дечко се прену и истрча напоље. За тренутак у салон уђе дама с малом девојчицом — то беше Олга Ивановна, Аљошина мајка. Иза ње поскакујући, гласно певајући и млатарајући рукама, ишао је Аљоша. Бјељајев климну главом и настави да хода.

— Наравно, кога може сад да криви до мене? — мрмљао је он, фркнући. — Он је у праву! Он је увређени муж!

— Шта ти то говориш? — упита Олга Ивановна.

— Шта?... Па ето чуј, какве ствари шири твој цењени муж! Испада, да сам ја хуља и злотвор, да

сам упропастио и тебе и децу. Сви сте ви несрећни, и само сам ја једини необично срећан! Необично, необично срећан!

— Ја не разумем, Николаје! Шта је то?

— Па ето, чуј овог младог сињора! — рече Бјељајев и показа на Аљошу.

Аљоша поцрвене, затим наједном побледе, и цело му се лице искриви од страха.

— Николаје Илићу! — снажно прошапута он. — Пссст!

Олга Ивановна зачуђено погледа у Аљошу, у Бјељајева, затим опет у Аљошу.

— Питај га! — настави Бјељајев. — Твоја Пелагија, та будала недокресана, води их по посластичарницама и удешава тамо састанке са татицом. Али није у томе ствар, ствар је у томе, што је татица мученик, а ја злотвор, ја покварењак, који је и теби и њему живот упропастио...

— Николаје Илићу! — зајаука Аљоша. — Па ви сте дали часну реч!

— Кушуј ти! — одмахну руком Бјељајев. — Овде је нешто важније од сваке часне речи. Мене претварање револтира, лаж!

— Не разумем! — прозбори Олга Ивановна, и сузе заблисташе у њеним очима. — Је ли, Љољка, — обрати се она сину: — виђаш ли се ти с оцем?

Аљоша је не чу и запрепашћено гледаше у Бјељајева.

— Није могуће! — рече мајка. — Идем да питам Пелагију.

Олга Ивановна изиђе.

— Молим вас, па ви сте часну реч дали! — рече Аљоша, дрхтећи целим телом.

Бјељајев му одмахну руком и настави да хода. Он је утонуо у своју увреду и као пре више није опажао да је дечко ту.

Њему, великом и озбиљном човеку, сасвим није стало до дечка. А Аљоша је седео у углу и с ужасом причао Соњи, како су га преварили. Он је дрхтао, грцао, плакао; он се првипут у своме животу сударио лицем у лице с лажју; раније он није знао, да на овоме свету, сем слатких крушака, пирожака и драгих тренутака, постоји још много штошта, што на дечјем језику имена нема.

МАСКА

У Х-ом друштвеном клубу, у хумане сврхе, приређивали су маскенбал или, како га зову овдашње госпође, бал парова.

Било је дванаест часова ноћу. Интелектуалци без маске који нису играли — било их је петоро — седели су у читаоници за великим столом и, забодених носева и браде у новине, читали су, дремали и, како се изражавао месни дописник престоничких новина, врло либералан господин, — „мислили су”.

Из опште дворане допирали су звуци кадрила „Вјушки”. Поред врата, снажно трупкајући ногама и звецкајући посуђем, непрестано су трчкарали лакеји. У самој читаоници владала је дубока тишина.

— Овде ће, чини ми се, згодније бити! — зачу се наједном ниски, пригушен глас, који као да је, како је изгледало, излазио из пећи. — Гурајте овамо! Овамо, децо!

Врата се отворише, и у читаоницу уђе крупан, дежмекаст човек, обучен у кочијашку униформу и под капом са пауновим перјем, маскиран. Одмах за њим уђоше и две даме под маском и лакеј са служавником. На служавнику се налазила бокаста боца с ликером, три флаше црна вина и неколико чаша.

— Овамо! Овде ће и свежије бити, — рече мушкарац. — Тури служавник на сто... Седајте, мамзелке! Же ву при а ла тримонтран! А ви се, господо, помакните... шта ту!

Мушкарац се заљуља и гурну руком са стола неколико часописа.

— Тури овде! А ви, господо читаоци, помакните се; баталите новине и политику... Баците то!

— Ја бих вас молио лакше, — рече један од интелектуалаца, погледавши у маску преко наочара. — Овде је читаоница, а не бифе... Овде није место да се пије.

— Зашто није место? Ваљда се сто љуља, или плафон може пасти? Чудновато! Али... немам кад да разговарам! Баците новине... Прочитали сте мало и доста вам је; и онако сте много паметни, па и очи се кваре, а што је најглавније — ја то нећу, па квит.

Лакеј стави служавник на сто и метнувши сервиету под мишку, стаде крај врата. Даме се одмах прихватише црног вина.

— И како то да постоје тако паметни људи, који више воле новине неголи пиће, — отпоче мушкарац с пауновим перјем, сипајући себи ликер. — А ја мислим, да ви, уважена господо, волите новине зато, што немате пара за пиће. Зар нисам у праву? Ха-ха!... Читају! Де, а шта пише тамо? Господине у цвикерима! О каквим ли ви догађајима тамо читате? Ха-ха! Де, батали! Шта се ту кочопериш! Боље тргни мало!

Мушкарац с пауновим перјем диже се и истрже новине из руку господину у цвикерима. Овај побле-

де, затим поцрвене и зачуђено погледа у остале интелектуалце, а ови — у њега.

— Ви се заборављате, драги господине! — плану он. — Ви претварате читаоницу у крчму, ви дозвољавате себи испад да истржете новине из руку! Ја не дозвољавам то! Ви не знате с ким имате посла, драги господине! Ја сам директор банке Жестјаков!

— А баш ме брига, што си ти Жестјаков! А ево како ја поштујем твоје новине...

Мушкарац диже новине и исцепа их на листиће.

— Господо, шта је ово? — промрмља Жестјаков, укочен. — То је страшно, то је... то је чак ненормално...

— Они се наљутили, — засмеја се мушкарац. — Гле ти, ех ти, баш се плашим! Чак ми и срце сишло у пете. Знате шта, уважена господо! Шалу на страну, није ми до разговора с вама... Зато, пошто ја желим да останем сам са мамзелкама, и желим себи да приредим задовољство, то вас молим да се не противите и удаљите... Молим вас! Господине Белебухине, торњај се бестрага! Шта кривиш ту њушку? Кад кажем торњај се, онда торњај се! Брже, иначе, пази, можеш добити и по лабрњи!

— Тојест, како то? — упита благајник масалног суда Белебухин, црвенећи и слежући раменима. — Ја чак не разумем... Некакав насртљивац упада овамо и... наједном овакве ствари.

— Каква је то реч насртљивац? — викну мушкарац с пауновим перјем, наљутивши се, и лупи песницом о сто, тако да на служавнику заиграше чаше. — Ко ме ти то кажеш? Ти мисли, ако сам ја маскиран, ти онда можеш свашта да ми говориш? Ех ти па-

причице! Излази, кад ти кажем! Директоре банке, чисти се док си читав! Сви одлазите, нећу ниједног угурсуза да видим овде! Хајде, торњајте се бес-трага!

— Сад ћемо да видимо! — рече Жестјаков, коме се чак и цвикери замаглише од узбуђења. — Показаћу ја вама! Хеј, позовидер овамо дежурног члана!

За тренутак уђе мали риђи члан са плавом пан-тљиком на реверу, задухан од игре.

— Молим вас да изиђете! — поче он. — Овде није место да се пије! Изволите у бифе!

— Откуд се ти створи? — упита мушкарац под маском. — Ко те звао?

— Молим да се не гурате, већ изволите изићи!

— Знаш шта, друже: дајем ти минут на расположење... Јер, пошто си ти члан и главно лице, онда ево избаци ове глумце. Мамзелкама мојим не допада се кад је овде неко од непознатих... Оне се же-нирају, а ја за своје паре хоћу да оне буду у свом елементу.

— Овај кабадахија, очигледно, не види да он није у свињцу! — викну Жестјаков. — Позовите овамо Јевстрата Спиридонића.

— Јевстрат Спиридонић! — одјекну кроз клуб. — Где је Јевстрат Спиридонић?

Јевстрат Спиридонић старац у полициској уни-форми није оклевао да стигне.

— Молим вас да изиђете одавде! — застења он, избечивши своје страшне очи и мрдајући офарба-ним брковима.

— Баш ме уплашио! — рече мушкарац и закико-

та се од задовољства. — Дабоме, уплашио! Бивају и таква чуда, Бог да ме убије! Бркови као у мачка, очи избуљии... Хе-хе-хе!

— Молим да не разговарате! — викну из свег гр-ла Јевстрат Спиридонић и задрхта. — Сместа на-поље! Наредићу да те избаце.

У читаоници се диже незапамћена дрека. Јевстрат Спиридонић црвен као рак, викао је, лупајући но-гама. Жестјаков се драо. Белебухин се драо. Драли се сви интелектуалци, али све њихове гласове надја-чавао је ниски, дебели, пригушени бас мушкараца под маском. Игре, захваљујући општој галами пре-стадоше и публика појури из дворане у читаоницу.

Јевстрат Спиридонић ради помпе позва све поли-цајце који су били у клубу и седе да састави ре-ферат.

— Пиши, пиши, — рече маска, гурајући му прст под перо. — Шта ли ће сад са мном, јадником, би-ти? Сирота моја глава! Зашто ми је упропашћујете јадницу? Ха-ха! Де, шта је? Је л' готов реферат? Хоћемо ли се сви потписати? Е, а сад гледајте!... Је-дан... два... три!!...

Мушкарац се диже, исправи се колико је дуг и баци са себе маску. Показавши своје пијано лице и погледавши у све, дивећи се направљеном ефекту, он паде у наслоњачу и радосно се закикота. А ути-сак је заиста направио необичан. Сви се интелекту-алци уплашено згледаше и побледеше, а неки се и почешаше по потиљку. Јевстрат Спиридонић крикну, као човек, кад нехотице направи велику глупост.

У ларми сви су познали тамошњег милионара, фа-бриканта, наследног почасног грађанина Пјатигоро-

ва, познатог по својим испадима, по своме доброчинству и, како се то не једанпут писало у тамошњем гласнику, — и љубави према просвети.

— Шта је, хоћете ли ићи или не? — упита Пјатигоров после тренутног ћутања.

Интелектуалци ћутке, не говорећи ни речи, изиђоше на прстима из читаонице, и Пјатигоров затвори за њима врата.

— Па ти си знао, да је то Пјатигоров! — крклао је одмах затим Јевстрат Спиридонић полугласно, дрмајући за раме лакеја, који је уносио у читаоницу вино. — Зашто си ћутао?

— Забранили ми да кажем, молим лепо!

— Забранили ти да кажеш... Стрпаћу ја тебе, проклетника, на месец дана, па ћеш ти онда знати „забранили ми да кажем“. Напоље!!... А и ви сте ми добри, господо, — обрати се он интелектуалцима. — Дигли галаму! Нисте могли изићи из читаонице на десет минута! Ето вам сад па кусајте. Ех, господо, господо... Не волим, најозбиљније!

Интелектуалци су ходали по клубу туробно, изгубљено, као кривци, шапућући и као предосећајући нешто рђаво... Жене и кћери њихове дознавши, да је Пјатигоров „увређен“ и да се љути, умукоше и почеше се разилазити кућама. Игре престадоше.

У два сата из читаонице изиђе Пјатигоров; он беше пијан и посртао је. Кад уђе у дворану, он седе крај оркестра и уз музику задрема, затим тужно спусти главу и захрка.

— Не свирајте! — замахаше чланови свирачима. — Псст!... Јегор Нилић спава...

— Хоћете ли дозволити да вас испратим до куће,

Јегоре Нилићу? — упита Белебухин, нагнувши се на уво милионару.

Пјатигоров направи усне тако, као да је хтео да дуне муву с образа.

— Хоћете ли дозволити да вас испратим до куће, — понови Белебухин: — или да кажем, да вам екипаж пошаљу?

— А? Шта? Ти... шта хоћеш?

— Да испратим до куће... Време је да пајките...

— Хо-хоћу кући... Испрати!

Белебухин сину од задовољства и поче дизати Пјатигорова. Прискочише и други интелектуалци и, љубазно смешкајући се, дигоше наследног почасног грађанина и обазриво га одведоше до екипажа.

— Е овако да насамари читаво друштво може само глумац, таленат, — весело рече Жестјаков, помажући му да уђе у кола. — Ја сам формално запањен, Јегоре Нилићу! Још се смејем... Ха-ха... А ми беснимо, тумарамо! Ха-ха! Верујте, ни у позоришту се нисам тако смејао... Безброј лакрдија! Целог живота памтићу ово незаборавно вече!

Испративши Пјатигорова, интелектуалци се развеселише и умирише!

— Са мном се руковао на растанку, — рече Жестјаков врло задовољан. — Дакле, добро, не љути се...

— Дај Боже! — уздахну Јевстрат Спиридонић. — Хуља, нитков, али — добротвор!... Па шта ћеш!...

ПРЕТРЕС

Машењка Пављецаја, млада институткиња, која тек што је свршила институт, кад се вратила из шетње у кућу Кушких, где је живела као гувернанта, затече необичну узбуну. Вратар Михаило кад јој је отварао, био је узбуђен и црвен као рак.

Одозго је допирала хука.

„По свој прилици, госпођа је добила напад... — помисли Машењка: — или се са мужем посвађала...”

У претсобљу и у ходнику срела је собарице. Једна од њих је плакала. Затим Машењка опази, како из врата њене собе истрча сам домаћин Николај Сергеј, мали, не тако стар човек с поднадулим лицем и са великом ћелом. Он је био црвен. Кривио се... Не примећујући гувернанту, прође поред ње, и дижући увис руке, викао је:

— О, баш је то страшно! Баш је нетактично! Баш је глупо, дивљачки! Гнусно!

Машењка уђе у своју собу, и ту је први пут у животу преживела у потпуности осећање, које је тако познато људима потчињеним, понизним, који живе од рада код богаташа и господи. У њеној соби вршен је претрес. Домаћица Федосја Васиљевна, пуна, зајужна госпођа, са густим црним обрвама, неочеш-

љана и незграпна, с једва приметним брчићима и црвеним рукама, с лицем и манирима као у обичне сељанке-куварице, стајала је крај њеног стола и враћала натраг у торбу за рад клупчад вуне, крпице, хартије... По свој прилици, за њу је појава гувернанте била неочекивана, јер осврнувши се и опазивши њено бледо, зачуђено лице, мало се збуну, и промрмља:

— Pardon, ја... ја сам случајно претурила... за-
качила рукавом...

И пошто рече још нешто, мадам Кушкина зашуста шлепом и изиђе. Машењка одмери зачуђеним очима своју собу и, не разумевајући ништа, не знајући шта да мисли, слеже раменима и премре од страха... Шта ли је Федосја Васиљевна тражила у њеној торби? Ако је стварно, као што каже, случајно закачила рукавом и претурила, онда зашто је истрчао из собе тако црвен и узбуђен Николај Сергеј? Зашто је на столу мало извучена једна фијока? Шпаркаса, у коју је гувернанта спуштала грошеве и старе марке, била је отворена. Отворили су је, али нису умели да је затворе, ма да су изгребли цео катанац. Етажер са књигама, сто, постеља — све је показивало свеже трагове претреса. И корпа са рубљем исто тако. Рубље је било пажљиво сложено, али не оним редом, како га је оставила Машењка, кад је одлазила од куће. Претрес је, дакле, био прави, истински, али нашто он, зашто? Шта се десило? Машењка се сети вратарева узнемирености, узбуне која је и даље трајала, расплакане собарице; да није имало све то везе с овим малопређашњим претресом код ње? Да није и она умешана у неку

страшну ствар? Машењка побледе и сва хладна скљока се на корпу с рубљем.

У собу уђе собарица.

— Лиза, знате ли ви, зашто су то мене... претресали? — упита је гувернанта.

— Госпођи је нестао брош од две хиљаде... — рече Лиза.

— Добро, али зашто су мене претресали?

— Све су, госпођице, претресали. И мене су сву претресли... Све су нас свукли до голе коже и претресли... А ја, госпођице, ево кунем се као пред Богом... Не само да им нисам брош дирала, него чак ни до стола за тоалету ни близу нисам прилазила. Ја ћу и у полицији тако рећи.

— Али... зашто су мене претресали? — настави у недоумици гувернанта.

— Брош су, велим, украли... Госпођа је сама својим рукама све претражила. Чак вратара Михаила сама је претресала. Брука једна! Николај Сергеј само је гледао и какотао као кокошка. А ви, госпођице, залуд само дрхтите. Код вас нису ништа нашли! Кад ви нисте брош узели, онда се немате чега ни плашити.

— Али то је, Лиза, подло... вређајуће! — рече Машењка, гушећи се од срџбе. — Та то је гнусно, подло! Какво право има она да сумња у мене и да претура по мојим стварима?

— У туђој кући живите, госпођице, — уздахну Лиза. — Ви иако сте госпођица, па ипак... као послуга сте... То није исто, као кад сте живели код татице и мамице...

Машењка се пружа на кревет и горко зајеца. Ни-

кад још над њом није извршено овакво насиље, никад је још нису тако дубоко увредили као сад... У њу, лепо васпитану, осетљиву девојку, професорову кћер, посумњали су да краде, претресли је, као уличну жену! Већа се увреда од ове, изгледа, ни замислити не може. И уз ово осећање понижења, придружио се још и тешки страх: шта ли ће сад бити!? У главу похрлише разне глупости. Кад су могли посумњати у њу да краде, онда је дакле могу сад и затворити, свући до голе коже и претрести, затим је стражарно водити улицом, стрпати у мрачну, хладну ћелију с мишевима и стоногама, баш у исту онакву, у којој је лежала кнегиња Тараканова. Ко ће се заузети за њу? Родитељи јој живе далеко у унутрашњости; да јој допутују, немају новаца. У престоници је сама, као у пустињи, без рођака и познаника. Шта хоће, то могу и урадити с њом.

„Обићи ћу све судије и браниоце... — мислила је Машењка дрхтећи. — Ја ћу им објаснити, заклећу се... Они ће поверовати, да ја нисам у стању да будем лопов!”

Машењка се сети, да се у њеној корпи испод чаршава налазе слаткиши, које је она по старој институтској навици, трпала за време ручка у џеп и носила у своју собу. Од помисли, да је та њена мала тајна већ позната домаћинима, сва букну, застиде се, и од свега тога — од страха, стида, од увреде доби јак срчани напад који се осећао у слепоочницама, у рукама, дубоко у стомаку.

Изволите на обед! — позваше Машењку.

„Да ли да идем или не?”

Машењка поправи фризуру, избриса се мокрим

убрусом и оде у трпезарију. Ту су већ почели да ручају... На једном крају стола седела је Федосја Васиљевна, званична, са тупим озбиљним лицем, а на другом — Николај Сергеј. Са страна седели су гости и деца. Ручак су служила два лакеја у фракима и белим рукавицама. Сви су знали да је у кући узбуна, да је госпођа брижна, и ћутали су. Чуло се само жватање и звек кашика о тањире.

Разговор је отпочела сама домаћица.

— Шта имамо од цушпајза? — упита она лакеја малаксалим, болећивим гласом.

— Естуржон а ла Рис! — одговори лакеј.

— То сам, Фења, ја наручио... — пожури се да каже Николај Сергеј. — Рибе сам се зажелео. Ако ти се не допада, та *chère*, онда нек не донесе. Ја сам то тек онако... случајно...

Федосја Васиљевна није волела јела, која она није сама наручивала, и сад јој очи засузише.

— Де, доста је било узбуђења, — рече сладуњавим гласом Мамиков, њен домаћи лекар, овлаш додирујући њену руку и смешкајући се исто тако сладуњаво. — Ми смо и без тога прилично нервозни. Заборавимо на брош! Здравље више вреди од две хиљаде!

— Ја не жалим две хиљаде! — одговори домаћица, и крупна суза јој склизну низ образ. — Мене узбуђује сам факт! Ја нећу трпети у својој кући лопове. Ја не жалим, ја ништа не жалим, али мене поткрадати — то је грозна незахвалност! Тако ми се враћа за моју доброту...

Сви су гледали у своје тањире, али Машењки се учини, да су после домаћиних речи сви у њу по-

гледали. Наједном јој се кнедла у грлу препречи, она заплака и стави марамицу на лице.

— Pardon, — промимља она. — Ја не могу. Глава ме боли. Идем.

И она устаде од стола, неспретно лупајући столицом и још се више збуни, и брзо изиђе.

— Бог би га знао шта је! — рече Николај Сергеј, мрштећи се. — Требало је и њу претрести! Како је то, заиста... незгодно.

— Ја не кажем, да је она узела брош, — рече Федосја Васиљевна: — али зар ти можеш гарантовати за њу? Ја, право да кажем, мало верујем тим школованим јадницама.

— Заиста је, Фења, незгодно... Извини, Фења, али по закону ти немаш никаква права да вршиш претресе.

— Не знам ја за ваше законе. Ја знам само, да је мени нестао брош, и то је све. И ја ћу наћи тај брош! — она удари виљушком по тањиру, и очи јој гневно синусе. — А ви једите и не мешајте се у моје ствари!

Николај Сергеј благо обори очи и уздахну. Машењка међутим, кад дође у своју собу, пружу се на кревет. Она се није више ни плашила, ни стидела, већ је мучила огромна жеља да оде и испљеска по образима ту тврду, ту охолу, тупу, срећну жену.

Лежећи, она је дувала у јастук и сањала о томе, како би било добро да оде сад и да купи најскупљи брош па да га баци у лице тој глупачи. Кад би дао Бог, да Федосја Васиљевна пропадне, да пође по свету и види сав ужас беде и тешког живота па да јој увређена Машењка пружи милостињу. О, кад би

добила велико наследство, па купила екипаж и пројурила хучно поред њених прозора, да би јој она завидела!

Али све су то снови, и стварно остајало је само једно — да што пре отиде, да не остане овде ни тренутка. Додуше тешко је изгубити место, опет отпутовати родитељима, који ништа немају, али шта да се ради? Машењка није могла да види више ни госпођу, ни своју малу собу, и било јој је овде загушљиво, тегобно. Федосја Васиљевна, луда од разних болести и од свога уображеног аристократизма, толико јој је огадила, да је изгледа све на свету постало грубо и ружно зато, што живи та жена. Машењка скочи с кревета и поче се паковати.

— Је ли слободно? — упита иза врата Николај Сергеј; он приђе вратима нечујно и рече тихим благим гласом: — Слободно?

— Уђите.

Он уђе и застаде крај врата. Очи су му гледале суморно и црвени његов носић сијао се. После ручка он је пио пиво, и то се примећивало по његовом ходу, по slabим, млитавим рукама.

— Шта је то? — упита он, показујући корпу.

— Пакујем се. Извините, Николаје Сергеј, али ја не могу остати више у вашој кући. Мене је дубоко увредио овај претрес!

— Разумем... Само то нисте требали... Зашто? Претресли, а ви одмах... што вас то толико дира? Па нећете пропасти од тога.

Машењка је ћутала и даље се паковала. Николај Сергеј је чупкао своје бркове, као размишљајући шта да каже још, и настави умиљатим гласом:

— Ја, наравно, разумем, али треба бити попустљив. Знате, моја жена је нервозна, настрана, не треба је осуђивати много...

Машењка је ћутала.

— Кад сте се тако увредили, — настави Николај Сергеј: — онда молим вас, ја сам готов да вам се извиним. Извините.

Машењка ништа не одговори, већ се још више наже над свој кофер. Овај изнурен, неодлучан човек апсолутно ништа није значио у кући. Он је играо бедну улогу госта и сувишног човека чак и пред послугом; па ни његово извињење није ништа значило.

— Хм... ћутите? Зар вам је то мало? У том случају ја и жену извињавам. У име жене... Она је поступила нетактично, признајем, као племић...

Николај Сергеј прошета, уздахну и настави:

— Ви бисте још хтели, дакле, да ме тишти сво овде, на срцу... Ви би хтели, да мене савест мучи...

— Ја знам, Николаје Сергеј, да ви нисте криви, — рече Машењка, гледајући га право у лице својим крупним, уплаканим очима. — Зашто да се ви мучите?

— Наравно... Али ви ипак овај... немојте путовати... Молим вас.

Машењка негативно климну главом. Николај Сергеј се заустави крај прозора и поче лупкати по стаклу.

— За мене слични неспоразуми — то су права мука, — рече он, — хоћете још да клечим пред вама, јелте? Ваш понос су увредили, и ето ви сте плакали, спремате се да отпутујете, али и ја исто тако

имама поноса, а ви га не штедите. Или бисте хтели да вам кажем оно, што и на исповести не бих рекао? Хоћете? Чујте, хоћете ли да вам откријем оно, што ни чак на свом самртном часу не бих открио.

Машењка је ћутала.

— Ја сам узео жени брош — брзо рече Николај Сергеј. — Јесте ли задовољни сад? Јесте задовољни? Јесте, ја сам... узео... Само, наравно, ја се уздам у вашу чедност... Заиме Бога, никоме ни речи, ни издалека!

Машењка, зачуђена и уплакана, и даље се паковала; она је узимала своје ствари, гужвала и без реда трпала их у кофер и корпу. Сад, после отвореног признања, које је учинио Николај Сергеј, она није могла остати ни тренутка и више није могла да схвати, како је могла и раније живети у овој кући.

— И не треба се чудити... — настави Николај Сергеј, поћутавши мало. — Обична ствар! Новци су ми били потребни, а она... не да. А ову је кућу и све ово мој отац зарадио, Марија Андрејевна! Све је ово моје, и брош је био својина моје мајке, и... све је моје! А она је покупила, све присвојила... Не могу са њом да се судим, признајте... Најпокорније вас молим, извините и... останите. *Tout comprendre, tout pardonner.* Остајете ли?

— Не! — рече Машењка одлучно, почињући да дрхти. — Оканите ме се, преклињем вас.

— Па, идите с милим Богом, — уздахну Николај Сергеј, седајући на клупицу крај кофера. — Ја, замислите, волим оне, који још умеју да се увреде, да презиру, и тако даље. До краја живота седео

бих и гледао у ваше љутито лице... Према томе, дакле, зар нећете остати? Разумем... Друкчије и не може бити... Да, наравно... Вама је добро, а што се мене тиче — сит сам!... Ни корака из овог подрума. Отпутовао бих на неко наше имање, па и тамо свуд седе они женини угурсузи... настојници, агрономи, да их ђаво однесе. Интабулација прва, па друга... Рибе не лови, траву не гази, дрвеће не ломи.

— Николаје Сергеју! — зачу се из дворане глас Федосје Васиљевне. — Агнија, зовни господина!

— Дакле не остајете? — упита Николај Сергеј, дижући се брзо и идући вратима. — Боље да останете, најозбиљније. Увече бих свраћао к вама... разговарали бисмо. А? Останите! Кад и ви још одете, у целој кући неће остати ниједно људско биће. То је заиста страшно!

Бледо, изнемогло лице Николаја Сергеја преклињало је, али Машењка негативно климну главом. и он, одмахнувши руком изиђе.

Кроз пола сата она је већ била на путу.

ШАЛА

Ведро, зимско подне... Мраз чврст, пуца, и Нађењки, која ме држи испод руке, хвата се сребрнасто иње по коси на слепоочницама и маљама изнад горње усне. Ми стојимо на високом брегу. Од наших ногу па до саме земље пружа се стрма раван, у коју се сунце огледа, као у огледалу. Крај нас су мале санке, обложене отворено црвеном чојом.

— Спустимо се доле, Надежда Петровна! — молим ја. — Само једанпут! Верујте ми, остаћемо читави и неповређени.

Али Нађењка се боји. Сав простор од њених малих каљача до краја леденог брега изгледа јој као страшна, бескрајно дубока провалија. Она умире од страха и престаје да дише кад гледа доле, чим је ја само понудим да седне у санке; али шта ће бити, ако она рескира да се сручи у провалију! Умреће, полудеће.

— Преклињем вас! — велим ја. — Не треба се плашити! Знајте, то је малодушност, кукавичлук!

Нађењка најзад попушта, и ја по лицу видим, да она попушта с опасношћу по живот. Ја је намештам бледу, уздрхталу у санке, обавијам је руком и ми се заједно отискујемо у бездан.

Санке лете, као куршум. Пресецани ваздух шиба у лице, хукће, звижди у ушима, сече болно, штипа од гнева, хоће да смакне главу с рамена. Од притиска ветра немамо снаге да дишемо. Изгледа, да нас је сам ђаво загрлио канџама и уз хуку вуче нас у пакао. Све око нас слива се у једну дугу пругу која нагло јури... Гле, гле, још тренут само и изгледа — ми ћемо пропасти.

— Ја вас волим, Нађа! — велим ја полугласно.

Санке почињу све лакше да клизе, хука ветра и зврка шина нису више тако страшни, не зауставља се дисање од страха, и ми смо, најзад, доле. Нађењка није ни жива ни мртва. Она је бледа, једва дише... Ја јој помажем да устане.

— Ни зашта на свету другипут не смем, — вели она, гледајући ме крупним и очима пуним страха. — Ни зашта на свету! Ја замало што нисам умрла!

Мало доцније, она долази к себи, и већ ми упитно пиљи у очи: да ли сам ја казао оне четири речи, или су јој се оне само причиниле у хуци вихора? А ја стојим поред ње, пушим и пажљиво посматрам своју рукавицу.

Она ме узима под руку, и ми дуго шетамо око брега. Загонетка, по свој прилици, не да јој мира. Да ли су речене оне речи, или не? Да, или не? Да, или не? То је питање самољубља, части, живота, среће, питање врло значајно, најзначајније на свету. Нађењка нестрпљиво, тужно, проницљивим погледом загледа ми у лице, одговара кад не треба, чека, нећу ли ја отпочети. О, колико израза на том драгом лицу, колико израза! Видим, она се бори са собом, њој је потребно нешто да каже, о нечему да

пита, али она не налази речи, њој је незгодно, страшно, смета радост...

— Знате шта? — вели она, не гледајући у мене.

— Шта? — питам ја.

— Хајте још једном... да пројуримо.

Ми се пењемо уз степени на брег, Опет намештам бледу, уздрхталу Нађењку у санке, опет летимо у страшну провалију, опет хучи ветар и стружу шине, и опет кад санке најсилније и најхучније лете ја говорим полугласно:

— Ја вас волим, Нађењка!

Кад се санке заустављају, Нађењка баца поглед на брег, низ који тек што се спустисмо, затим дуго загледа у моје лице, прислушкује мој глас, равнодушан и нимало страстан, и сва, сва, чак муф и капуљача њена, сва њена појава — изражава крајњу недоумицу. А на лицу јој је исписано:

— У чему је ствар? Ко је изговорио оне речи? Он, или ми се само причинило?

Та неизвесност је узнемирује, изводи је из стрпљења. Сирота девојчица не одговара на питања, тушти се, готова је да заплаче.

— Да није време да идемо кући? — питам ја.

— А мени... мени се допада ово санкање, — вели она, црвенећи. — Како би било још једанпут?

Њој се „допада“ ово санкање, а међутим, седајући у санке, она је као и пре тога, бледа, једва дише од страха, дрхти.

Ми се спуштамо трећи пут, и ја видим како ме она гледа у лице, прати моје усне. Али ја стављам на усне марамицу, кашљем и кад стижемо до средине брега, успевам да процедим:

— Ја вас волим, Нађењка!

И загонетка остаје загонетка! Нађењка ћути, о нечему мисли... Ја је испраћам са санкама кући, она се стара да иде лакше, успорава кораке и стално чека, да ли ћу јој рећи оне речи. И ја видим, како пати њена душа, како се она упиње сама, да не каже:

— Није могуће, да их је изговарао ветар! И ја нећу, да то говори ветар!

Сутрадан ујутру ја добијам цедуљу: „Ако пођете данас на санкање, свратите по мене. Н.“ И од тада ја и Нађењка почињемо сваки дан да идемо на санкање и, спуштајући се санкама доле, ја сваки пут изговарам полугласно једне исте речи:

— Ја вас волим, Нађењка!

Убрзо Нађењка навикава на ту фразу, као на вино или морфијум. Она не може да живи без ње. Додуше, летети са брега страшно је исто као и пре, али сад већ страх и опасност придају нарочиту драж речима о љубави, речима, које као и пре претстављају загонетку и муче душу. Причињава се увек оно двоје: ја и ветар... Ко јој од нас двоје изјављује љубав, она не зна, али њој је, по свој прилици, већ свеједно; ма из кога пехара пио — свеједно, само да будеш пијан.

Једном у подне одох на санкање сам; помешан у гомили, ја видим како брегу прилази Нађењка, како ме тражи очима... Затим се она бојажљиво пење косом... Страшно је да иде сама, о, како је страшно! Она је бледа, као снег, дрхти, иде као на губиште, али иде, иде не осврћући се, одлучно. Она је по свој прилици решила да покуша: да ли ће се

чути оне заносне, слатке речи, кад мене нема? Ја видим, како она, бледа, са отвореним устима од страха, седа у санке, затвара очи и, праштајући се заувек са земљом, полази с места... „Зззз“... зврје шине. Чује ли Нађењка оне речи, ја не знам... Ја видим само, како она устаје из санки изнемогла, слаба. И види се по њеном лицу, да и сама не зна, чује ли нешто или не. Страх, док се спуштала доле, одузео јој је способност да слуша, да разликује звуке, да схвата...

Али долази и пролећни месец март... Сунце постаје љупкије. Наш ледени брег се мрачи, губи свој сјај и крави се најзад. Престајемо да се санкамо. Сирота Нађењка не може више чути оне речи, па и нема ко да их изговара, јер се ветар не чује, а ја се спремам у Петроград — на дуже, можда, на увек.

Некако пред одлазак, на два дана, седим у суто-ну у баштици, а од дворишта, у коме станује Нађењка, та баштица је одвојена високом оградом са гвозденим шиљцима... Још је прилично хладно, на ђубрету има још снега, дрвеће је мртво, али већ мирише на пролеће, и, спремајући се на починак, живо гракћу грацци. Ја прилазим огради и дуго гледам кроз пукотину. Ја видим, како Нађењка излази на степенице и диже тужни, очајнички поглед у небо... Пролећни ветар јој дува право у бледо, сетно лице... Он је потсећа на онај ветар, који нам је хујао онда на брегу, кад је она слушала оне четири речи, и лице јој је постајало жалосно, жалосно, низ образе ће потећи суза... И сирота девојчица пружа обе руке, као да моли тај ветар да јој доне-

се још једном оне речи. И ја, кад престаде ветар, изговарам полугласно:

— Ја вас волим, Нађа!

Боже мој, шта ли се збива с Нађењком! Она кличе, смешка се целим лицем и пружа у сусрет ветру руке, радосна, срећна, необично дивна.

А ја идем да се пакујем...

Давно је то било. Сад је Нађењка већ удата; удали су је, или је сама пошла — свеједно, за секретара племићког масалног фонда и сад већ има троје деце. Оно, како смо ја и она некад ишли на санкање и како је ветар доносио до ње речи „ја вас волим, Нађењка“, није заборављено; за њу је то сад најсрећнија, најнежнија и најлепша успомена у животу...

А мени сад, кад сам постао старији, није више јасно, зашто сам изговарао оне речи, зашто сам се шалио...

КЊИЖЕВНИК

У соби, одмах до радње трговца Јершакова у којој се продаје чај, за високим писаћим столом, седео је сам Јершаков, млад човек, модерно одевен, али који је изнурен и који је очигледно бурно живео у своме животу. Судећи по развученом шакопису са коврџицама, по шишкама и фином мирису томпуса, њему није била непозната европска цивилизација. Али од њега се још више осећала култура, кад уђе дечко из радње и пријави:

— Књижевник је дошао!

— А!... Зови га овамо. И реци му да своје калаче остави у радњи.

Кроз тренутак у собу тихо уђе сед, ћелав старац у црвенкастом, изношеном зимском капуту, са црвеним лицем и изразом малаксалости и непоузданости, које обично имају људи који, иако мало, ипак стално пију.

— А, моје поштовање... — рече Јершаков, не осврћући се на долазника. — Шта има ново, господине Хајнеме?

Јершаков је мешао речи „геније” и „Хајне”, и оне су се сливале код њега у једно „Хајнем”, како је и звао увек старца.

— Па ето, донео сам наруџбину, — одговори Хајнем. — Већ је готово...

— Тако брзо?

— За три дана, Захаре Семјонићу, човек може не само рекламу већ и роман написати. За рекламу је и сат доста.

— Само толико? А цењкаш се увек, као да се зарад од године дана погађаш. Де, покажите, шта сте саставили?

Хајнем извуче из џепа неколико изгужваних, оловком исписаних хартијица и приђе столу.

— Ово ми је само концепт, молим лепо, у општим потезима... — рече он. Ја ћу вам прочитати, а ви се удубите и прекидајте у случају да грешку нађете. Погрешити није тешко, Захаре Семјонићу... Замислите? За три радње састављао сам рекламу наједанпут... То би се и Шекспиру завртео мозак.

Хајнем стави наочаре, подиже обрве и поче читати жалостивим гласом и као да декламује:

— „За сезону 1885—86 г. Лиферант кинеских чајева за све градове Европске и Азиске Русије и иностранство, З. С. Јершаков. Фирма је основана 1804 године.” Цео овај увод, знате, биће у орнаменту, између грбова. Ја сам једном трговцу састављао рекламу, па је он узео за објаву грбове разних градова. Тако и ви можете урадити, па сам и за вас измислио овакав орнаменат, Захаре Семјонићу: лав, а у зубима му лира. А сад да наставимо: „Две речи нашим потрошачима. Поштована господо! Ни политички догађаји у последње време, ни хладна равнодушност која се све више и више увлачи у све слојеве нашега друштва, ни оплићала Волга, о којој је

ту још скоро писао најбољи део наше штампе, — нас ништа не збуњује. Дугогодишње постојање наше фирме и симпатије које смо успели стећи, дају нам могућност да чврсто останемо на терену и да не мењамо једном заувек уведени систем, како у односима нашим са власницима плантажа чаја, тако исто и у савесној испоруци наруџбина. Наша девиза је довољно позната. Она се састоји из мало али много значајних речи: савесност, јевтиноћа и брзина!!”

— Добро! Врло добро! — прекиде га Јершаков, комешајући се на столицу. — Чак нисам ни очекивао, да ћете тако саставити. Вешто! Само, знаш шта, драги пријатељу... треба овде некако наговестити, увијено, некако онако, знаш, вешто удесити... Објављујемо овде, да фирма тек што је добила партију свежих прворазредних пролетњих чајева за сезону 1885 годину... Је л’? А потребно је сем тога показати, да ти тек добивени чајеви леже код нас у стоваришту већ три године, па ипак смо их добили из Кине тек прошле недеље.

— Разумем, молим лепо... Свет неће ни приметити контрадикцију. У почетку рекламе написаћемо, да чајеви тек што су стигли, а на крају рећи ћемо овако: „Како имамо велике резерве чаја раније оцарињене, ми без штете по своје интересе, можемо га продавати по ценовнику некадањих година"... итд. Е, а на другој страни ћемо ценовник. Ту ће опет доћи грбови и орнаменти... Испод њих крупним словима: „Ценовник најбољег миришљавог, Фучанског, Кјахтинског и Бајховог чаја прве пролетње жетве, који је добивен са новоуведених планта-

жа"... А даље: „Скрећемо пажњу љубитеља на Љансинове чајеве, међу којима највеће и најзаслужније признање ужива „Кинеска марка или завист конкурената” 3 рубље 50 копејки. Од чајева ружиног листа нарочито препоручујемо „Богдиханску Ружу” 2 р. и „Кинескињине очи” 1 р. 80 к.” Иза цена долази петитом мера и доставка чаја. А одмах ту је рабат и о премији: „Већина наших конкурената, желећи да привуку потрошаче себи, баца удицу у виду премија. Ми са своје стране протестујемо против тог бескрупулозног метода и предлажемо нашим потрошачима не као премију већ бесплатно све проба, којим часте наши конкуренти своје жртве. Сваки, ко купи од нас најмање за 50 рубаља, избира и добија бесплатно једну од ових пет ствари: ибрик за чај од енглеског метала, сто визиткарата, план вароши Москве, кутију за чај са голом Кинескињом и књигу „Изненађени младожења или млада под коритом”, приповетка Разигра-ног Шалџије.”

Кад је свршио читање и унео извесне поправке, Хајнем је преписао рекламу начисто и предао је Јершакову. После тога настало је ћутање... Обојица су се осећали незгодно, као да су урадили нешто прљаво.

— Хоћете ли наредити да ми се сад исплати за рад, или после? — упита Хајнем неодлучно.

— Кадгод хоћете, макар и сад... — немарно одговори Јершаков. — Иди у радњу и узми шта желиш за пет и по рубаља.

— Исплатите ми у готову, Захаре Семјонићу.

— Код мене није у моди да плаћам у готову. Сви-

ма плаћам чајем и шећером: и вама, и црквеним хористима, где сам ја тутор, и хаузмајсторима. Мање је пијанства.

— Зар се, Захаре Семјонићу, мој рад може поредити са хаузмајсторима и хористима? Мој је рад интелектуални.

— Какав рад! Сео, написао, и тачка. Писано се нити једе, нити пије... то је багатела! Ни рубље не кошта.

— Хм... Како ви резонујете о писању... — увреди се Хајнем. — Нит се једе, нит се пије. Не схватате ни то, да сам ја можда, кад сам састављао ову рекламу, у души патио. Писао сам и осећао, да сву Русију обмањујем. Дајте у готову, Захаре Семјонићу!

— Дојадио си ми, брате. Није лепо да тако досађујеш.

— Па, добро. Онда ћу ситан шећер да узмем. Ваши ће ми га гренадири примити натраг по осам копејака за фунту. Изгубићу на тој трансакцији четрдесет копејака, па, шта да радим! Уздрављу!

Хајнем се окрете да изиђе, али се заустави на вратима, уздахну и рече мрачно:

— Русију обмањујем! Целу Русију! Отаџбину обмањујем због коре хлеба! Ех!

И изиђе. Јершаков запали хаванску цигару, и у његовој соби замириса још јаче на културног човека.

О ВЕЛИКОЈ НЕДЕЉИ

— Иди, већ звоне. Али пази, не буди немиран у цркви, јер ћете Бог казнити.

Мајка ми гура у џеп за трошак неколико бакаруша, и одмах, заборављајући на мене, јури са охлађеном пеглом у кујну. Ја врло добро знам, да ми после исповести неће дати ни да једем ни да пијем, и зато пре него што одем од куће, силом једем парче белог хлеба и испијам чашу воде.

На улици је сасвим пролеће. Калдрма је покривена мрком струготином, на којој се већ почињу назирати будуће путање; кровови и тротоари су суви; испод ограда кроз трулу прошлогodiшњу траву пробија се нежно, младо зеленило. У олуцима, весело жуборећи и пенећи се, јури прљава вода, у којој се без гнушања купају сунчеви зраци. Иверје, сламке, љуске од сунцокретоног семена брзо плове по води, окрећу се и запињу за прљаву пену. Куда, куда плива ово иверје? Врло је вероватно, да ће из олука доспети у реку, из реке у море, из мора у океан... Ја хоћу да замислим тај дуги, страшни пут, али моја уобразиља престаје, не допирући до мора.

Пролазе кола. Кочијаш цмокће, цима дизгинама и не види, да позади на његовом фијакеру висе два

улична дечка. Хтео бих да им се придружим, али се сећам исповести, и малишани ми личе на највеће грешнике.

„На страшном суду њих ће упитати: зашто сте били несташни и зашто сте обмањивали сиротог кочијаша? — помислих ја. — Они ће почети да се бране, али нечастиви духови ухватиће их и одгураће у огањ вечни. Али ако они буду слушали родитеље и буду давали просјацима по копејку, или ђеврек, Бог ће се сажалити на њих и пустиће их у рај.”

Црквена паперта је сува и обасјана сунчевим сјајем. У њој ни живе душе. Неодлучно отварам врата и улазим у цркву. Ту, у сутонима, који ми изгледају густе и мрачне, као никад досад, обузима ме свест о грешности и ништавилу. Пре свега пада у очи велико распеће и по странама његовим Богородица и Јован Богослов. Полијелеји и капци на прозорима застрти су црним, траурним навлакама, кандила светлуцају мутно и бојажљиво, сунце као да намерно мимоилази црквене прозоре. Богородица и најмилији ученик Исуса Христа, насликани с профила, ћутке гледају у неиздржљиве патње и не примећују моје присуство; ја осећам, да сам им туђ, сувишан, не приметан, да им не могу помоћи ни речју ни делом, да сам одвратан, непоштен дечко, способан само на несташлуке, грубости и интриге. Ја се сећам свих људи које уопште познајем, и сви ми се они чине ситни, глупи, пакосни, и неспособни да макар за трунку умање ону страшну тугу коју ја сад видим; црквени сутони постају гушћи и мрачнији,

и Богородица са Јованом Богословом чине ми се усамљени.

Иза ормана за свеће стоји Прокофије Игнаћић, стари пензионисани војник, помоћник црквеног тотора. Подигавши обрве и гладећи браду, он објашњава полушапатом некој старици:

— Јутрење ће почети вечерас, одмах после вечерња а сутра пред часове зазвониће у осам часова. Разумеш ли? У осам.

А између два висока стуба десно, тамо где почиње мали олтар Варваре Великомученице, крај преграде, очекују на ред, стоје они који ће се исповедити... Ту је и Мићка, поцепани, ружно ошишани дечко са клемпавим ушима и ситним, врло пакосним очима. То је син удовице надничарке Настасје, убојица, разбојник, који узима из карлица од пиљарица јабуке и који ми није једанпут отео пиљке за игру „баке”. Он ме љутито мери и, мени се чини, да се свети што ће он а не ја први отићи иза преграде. У мени кипи гнев, ја се упињем да не гледам у њега и у дубини душе једим се на то, што ће се и овом дерану опростити грехови одмах.

Испред њега стоји елегантно обучена, дивна дама у шеширу са белим пером. Она је приметно узбуђена, нестрпљиво очекује, и један јој се образ од узбуђења грозничаво заруменео.

Чекам пет, десет минута... Иза преграде излази прилично обучен младић са дугим мршавим вратом и у високим гуменим каљачама; почињем да сањам о томе, како ћу и ја кад порастем велики, купити себи исте такве каљаче, сигурно ћу купити! Дама се стреса и иде иза ограда. На њу је ред.

Кроз свилу између једне и друге преграде види се, како дама прилази налоњи и метанише до земље, затим устаје и, не гледајући у свештеника у очекивању нагиње главу. Свештеник стоји окренут леђима прегради, а затим видим само његову седу, гргураву косу, ланац од крста на врату и широка леђа. А лице се не види. Уздахнувши и не гледајући у даму, он почиње говорити брзо, климајући главом, час повишујући, час спуштајући свој шапат. Дама слуша понизно, као да је крива, кратко одговара и гледа у земљу.

„Шта ли је она згрешила? — размишљам ја, побожно посматрајући њено благо, лепо лице. — Боже, опрости јој грехове! Дај јој среће!”

Али ево и свештеник покрива њену главу епитрахиљом.

— И аз недостојниј ијереј... — чује се његов глас... — властију Јего, мње даноју, прошчају и разрјешају тја от всјех грјехов твојих...

Дама метанише до земље, целива крст и враћа се натраг. Већ су јој оба образа румена, али лице јој је мирно, ведро, радосно.

„Она је сад срећна, — мислим ја, гледајући час у њу, час у свештеника, који јој је опростио грехове. — Али како мора да је срећан човек, који је добио право да опрашта.”

Сад је ред на Мићку, али у мени наједном буди се осећање мржње према том разбојнику, ја хоћу да одем иза преграде пре њега, ја хоћу да будем први... Приметивши моје кретање, он ме удара свештом по глави, ја му одвраћам исто тако, и читавих пола минута чује се фрктање и такви звуци, као да

неко ломи свеће... Нас раздвајају. Мој непријатељ бојажљиво прилази налоњи, не савијајући колена, клања се до земље, али шта је даље — не видим; од помисли, да ће одмах после Мићке доћи на мене ред, у очима ми се почињу мешати и растурати предмети; клемпаве Мићкине уши расту и сливају се са тамним потиљком, свештеник се љуља, под као да је на таласима... И разлеже се свештеников глас:

— И аз недостојниј ијереј...

Сад већ и ја корачам иза преграде. Под ногама ништа не осећам, као да идем по ваздуху... Прилазим налоњи, која је изнад мене. За тренутак пред мојим очима промиче равнодушно, уморно лице свештениково, али даље ја видим само његов рукав са дубоком поставом, крст и ивицу налоње. Ја осећам блиску присутност свештеника, и мој образ окренут њему, почиње горети... Много штошта од узбуђења не чујем, али на питања одговарам искрено, не својим већ неким чудним гласом, сећам се усамљене Богородице и Јована Богослова, распећа, моје мајке, и ја бих хтео да плачем, да молим опроштај.

— Како ти је име? — пита свештеник, покривајући ми главу меким епитрахиљом.

Како је сад лако, како је радосно на души!

Грехова више нема, ја сам праведан, ја имам права да идем у рај! Изгледа ми, да се и од мене шири исти онај мирис, као од мантије, ја одлазим иза преграде ђакону да се упишем и миришем своје рукаве. Црквени сутони више ми не изгледају мрачни, и у Мићку гледам равнодушно, без гнева.

— Како ти је име? — пита ђакон.

- Феђа.
- А по оцу?
- Не знам.
- Како ти се зове тата?
- Иван Петровић.
- Презиме?
- Ја ћутим.
- Колико ти је година?
- Девет.

Кад стигох кући, ја, да не бих гледао како вечерају, брзо лежем у кревет и, затворивши очи, сањам о томе, како би добро било да издржим муке од неког Ирода, или Диоскора, да живим у пустињи и, попут старца Серафима, да храним медведе, да живим у ћелији и да се храним само нафором, да разделим имовину сиротињи, да идем у Кијево. Ја чујем, како у трпезарији постављају сто — то се спремају да вечерају: јешће салату од цвекле, пирожке с купусом и прженог смуђа. Ала ми се једе! Пристајем да издржим велике муке, да живим у пустињи без мајке, да храним медведе из својих руку, али само прво да поједем макар једну пирожку с купусом!

— Боже опрости ми грешном, — молим се ја, покривајући се преко главе. — Анђеле чувару, заштити ме од нечастивог духа.

Сутрадан, у четвртак, будим се душе ведре и чисте, као леп пролећни дан. У цркву идем радосно, смело, осећајући да сам спреман за причест, да је на мени лепа и скупочена кошуља, сашивена од свилене хаљине која је остала од баке. У цркви све дише радошћу, срећом и пролећем; лица Богородице и

Јована Богослова, нису тако жалосна као јуче, лица присутних озарена су надом, и изгледа, све што је било заборављено је, све је опроштено. Мићка је такође очешљан и свечано обучен. Ја весело гледам у његове клемпаве уши и, да бих показао, како противу њега ништа немам, говорим му:

— Ти си данас леп, и, кад ти не би коса тако стрчала, и да ниси тако бедно обучен, сви би помислили, да твоја мајка није надничарка већ племићкиња. Дођи код мене на Ускрс да играмо „баке“.

Мићка неповерљиво гледа у мене и прети ми песницом са стране.

А јучерања дама изгледа ми дивна... На њој је отворено плава хаљина и крупан, сјајан брош у виду потковице. Ја јој се дивим и мислим, да кад порастем велики, сигурно ћу се оженили таквом женом, али, сетивши се, да је женити се — срамота, ја престајем о томе да мислим и идем за певницу, где црквењак већ чита часове.

РЕКРЕТИЦИМ МОБИЛЕ

Судски иследник Гришуткин, старац, који је отпочео службу још пре реформе, и лекар Свистицки, меланхоличан господин, путовали су на увиђај. Путовали су они с јесени споредним сеоским путем. Помрчина је била страшна, лила је незапамћена киша.

— Е, баш је гадно, — мрмљао је иследник. — Не само цивилизације и хуманости, чак и климе честите нема. Баш ми је и земља! И то ми је Европа, заиста... Киша, па киша! Као да је поручена, проклета да је! А и ти, анатемо, брже терај, ако нећеш, да и теби, хуљи једној, неваљалцу, све зубе избијем! — викну он момку, који је седео на боку.

— Чудновато, Агеје Алексеићу! — рече лекар, уздишући и увијајући се у бунду. — Ја чак и не примећујем то време. Мене мори нека чудна, тешка слутња. Чини ми се, сад, овог тренутка, сручиће се на мене нека несрећа. А ја верујем у слутње и... чекам. Све се може десити. Инфекција од леша... смрт драгог створења...

— Бар пред Мишком треба да вас је срамота да говорите о слутњама. Баш сте права жена. Горе од овога што је, не може бити. Оволика киша — зар

има горе? Знате шта, Тимофеје Васиљичу? Ја више нисам у стању да путујем овако. Убите ме, али не могу. Треба се зауставити негде да преноћимо... Ко ли овде близу живи?

— Јован Јованић Јежов, — рече Мишка. — Одмах иза шуме, чим се мост прсје.

— Јежов? Гурај Јежову! Узгред речено, давно нисам био код тог старог грешника.

Прошли су шуму и мост, скренули лево, затим десно и ушли у велико двориште председника областне скупштине, бригадног генерала у пензији Јежова.

— Код куће је! — рече Гришуткин, излазећи из затворених кола и гледајући у прозоре куће, који су се светлели. — То је добро, што је код куће. И напићемо се, и најешћемо се, и испаваћемо се... Иако је поган човечуљак, ипак је гостољубив, треба му признати.

У претсобљу их дочека сам Јежов, омален, натуштен старац, с необично набораним лицем.

— Баш сте потрефили, баш сте потрефили, господо... — отпоче он. — А ми тек што смо сели да вечерамо и једемо шунку, сто му громава. А код мене је, знате, заменик државног тужиоца. Хвала му, анђелу Божјем, што је дошао по мене. Сутра с њим путујем на скупштину. Имамо сутра скупштину... сто му громава.

Гришуткин и Свистицки уђоше у дворану. Ту се налазио велики сто, постављен јелима и винима. За једним бештеком седела је кћи домаћинова Надежда Ивановна, млада смеђа дама у дубокој црини за скоро умрлим мужем; за другим, до ње, заменик

државног тужиоца Тјуљпански, млад господин са бакенбардима и безброј плавих жилица на лицу.

— Познајете ли се? — рече Јежов, додирујући сваког прстом. — Ово је државни тужилац, ово је — кћи моја...

Смеђа дама се осмехну и, жмирећи очима, пружи долазницима руку.

— Дакле... с пута, господо! — рече Јежов, сипајући три чашице. — Не устручавајте се, побогу! И ја ћу попити у друштву, сто му громава. Де, да сте здраво...

Испише. Гришуткин се заложи краставцем и пређе на шунку. Доктор испи и уздахну. Тјуљпански запали цигару, замсливши пре тога даму за дозволу, и том приликом заблисташе му зуби тако, да је изгледало као да има у устима бар сто зуба.

— Де, шта је, господо? Чашице не чекају! А? Тужиоче! Докторе! У част медицине! Волим медицину! Уопште, волим омладину, сто му громава. Какогод хоћете, али омладина увек мора да иде напред. Де, да смо здраво!

Запричаше се. Разговарали су сви, сем државног тужиоца Тјуљпанског, који је седео, ћутао и пропуштао кроз ноздрве дувански дим. Било је јасно да себе сматра за аристократу и да презире доктора и иследника. После вечере Јежов, Гришуткин и заменик државног тужиоца сели су да играју винт без четвртог. Доктор и Надежда Ивановна седоше крај клавира и запричаше се.

— Ви путујете на увиђај? — отпоче лепа удовица. — Да секцирате мртваца? Ох! Ту треба имати снагу воље, челичан карактер, па без мрштења, не

трепнувши оком, бости ножем и гурати га до корица у тело мртвог човека. Ја се, знате, клањам пред докторима. То су нарочити људи, свети људи. Господине докторе, зашто сте тако тужни? — упита она.

— Слутња нека... Мори ме нека чудна тешка слутња. Као да ме очекује губитак драгог створења.

— Јесте ли, ожењени, господине докторе? Имате ли рођака?

— Никога под Богом. Сâм сам и немам чак ни познаника. Реците, госпођо, верујете ли у предосећања?

— О, верујем у предосећања.

И док су доктор и удовица коментарисали о слутњама, Јежов и иследник непрестано су устајали од картања и прилазили столу са закускама. У два сата ноћи пошто је изгубио, Јежов се наједном сети сутрашње скупштине и удари се по челу.

— Боже мој! Шта ми ово радимо?! Ах, ми смо грешници, грешници! Сутра чим забели треба путовати на скупштину, а ми играмо! На спавање, на спавање, сто му громава! Нађка, одмах на спавање! Објављујем да је седница закључена.

— Срећни сте, господине докторе, што можете спавати по оваквој ноћи! — рече Надежда Ивановна, поздрављајући се са доктором. — Ја не могу да спавам, кад киша удара у прозоре и кад јаучу моји сироти борови. Идем одмах и читаћу од досаде. Нисам у стању да спавам. Уопште, ако у ходнику на прозору према мојим вратима гори лампа, онда то значи да не спавам и да умирем од досаде...

Доктор и Гришуткин у одређеној соби за њих на-

шли су две огромне постеље начињене од душека на поду. Доктор се свуче, леже и покри се преко главе. Иследник се свуче и леже, али дуго се превртао, затим устаде и поче шетати тамо-амо по соби. То је био врло нервозан човек.

— Ја стално на газдарицицу мислим, на удовицицу, — рече он. — Ала је сјајна! Живот бих дао! Очи, рамена, ножице у љубичастим чарапама... ватра женска! Женска и по! То се одмах види! И таква лепота припада, ђаво би га знао коме — правнику, државном тужиоцу! Том жилавом клипану, који личи на Енглеза! Не трпим, брате, те правнике. Кад си ти с њом о слутњама говорио он се ждрао од љубоморе! Нема ту шта, фина жена! Изванредно фина! Чудо од природе!

— Да, изврсна жена, — рече доктор, помаљајући главу испод покривача. — Жена осетљива, сва од нерава, саосетљива, некако нежна. Ја и ви ћемо да заспимо, а она, сирота, не може да спава. Њени нерви не може да издрже овако немирну ноћ. Она ми рече да ће јој целе боговетне ноћи бити досадно и да ће читати. Јадница! Сигурно да код ње сад гори лампица...

— Каква лампица?

— Она је рекла, да ако пред њеним вратима на прозору гори лампица, онда то значи да она не спава.

— Тако ти рекла? Теби?

— Да, мени.

— Онда те ја не разумем! Па ако је то она теби рекла, онда значи да си ти најсрећнији међу смртнима! Браво, докторе! Браво! Честитам ти, прија-

тељу! Иако ти завидим ипак ти честитам! Не радујем се, брате, толико због тебе, колико због оног правника, због оног риђег ниткова! Пријатно ми је, да му рогове набијеш! Е, облачи се! Напред марш!

Гришуткин, кад се опијао, свима је говорио „ти”.

— Не измишљајте, Агеје Алексеићу! Којешта, заиста... — стидљиво одговори доктор.

— Де, де... не причај, докторе! Облачи се па гурај... Како се оно, ама, певаше у „Животу за цара”? И на путу љубави уз лет кидамо ми понеки цвет... Облачи се срце моје. Ајде! Тимоша! Докторе! Ајде, стоко једна!

— Извините, ја вас не разумем.

— Море, шта ту не разумеш! Ваљда је то астрономија? Облачи се па иди лампици, и све ћеш разумети.

— Чудновато, да тако ружно мислите о овој дами и о мени.

— Море остави филозофирање! — наљути се Гришуткин. — Зар се можеш још двоумити? То је цинизам!

Он је дуго уверавао доктора, љутио се, преклињао, чак клечао пред њим, и заврши тиме што гласно опсова, плуну и прући се на кревет. Али кроз четврт сата наједном скочи и пробуди доктора.

— Јелте! Ви сте чврсто решени да не идете код ње? — упита он строго.

— Ма... зашто да идем? Ала сте ви нервозан човек, Агеје Алексеићу! Са вама ићи на увиђај — то је страшно.

— Е па, нека вас ђаво носи, идем ја! Ја... ја ништа нисам гори од неког правника, или такве бабе доктора. Идем!

Он се брзо обуче и пође вратима.

Доктор запањено погледа у њега, као да не разуме, затим скочи.

— Ви се то, мислим, шалите? — упита он, пречећи Гришуткину пут.

— Немам ја кад с тобом да разговарам... Пустите ме!

— Не, нећу вас пустити, Агеје Алексеићу. Лезите и спавајте... Пијани сте!

— По каквом праву ме ти, Ескулапе, не пушташ?

— По праву човека, који је дужан да заштити честиту жену. Агеје Алексеићу, јесте луди, шта ви то хоћете! Ви сте старац! Вама је шездесет седам година!

— Ја старац? — увреди се Гришуткин. — Који ти то неваљалац рече, да сам ја старац?

— Ви сте, Агеје Алексеићу, пијани и узбуђени. Није лепо! Не заборављајте да сте човек, а не животиња! Животињама приличи да се поводе за инстинктом, а ви сте цар природе, Агеје Алексеићу!

Цар природе помодре и стрпа руке у џепове.

— Последњи пут те питам: хоћеш ли да ме пустиш или не? — викну он наједном језивим гласом, као да се драо у пољу на кочијаша. — Ниткове!

Али одмах и сам се уплаши свога гласа и пређе од врата прозору. Он и ако је био пијан, ипак се стидео те своје језиве вике, која је зацело пробуди-

ла све у кући. После извесног ћутања приђе му доктор и додирну га за раме. Доктору су очи биле влажне и образи су горели.

— Агеје Алексеићу! — рече он дрхтавим гласом. — После овако оштрих речи, и пошто сте ви, заборављајући на сваку пристојност, назвали ме нитковом, сами признајте, да ми више не можемо остати под истим кровом. Страшно сам увређен... Рецимо, да сам ја крив, али... у чему је стварно моја кривица? Жена је поштена, благородна и наједном дозвољавате себи да овако нешто говорите. Извините, ја и ви више нисмо другови.

— Баш добро! Мени и не требају такви другови.

— Ја путујем овога часа, више да останем с вама не могу, и... надам се, да се више никада нећемо срести.

— А како ћете отпутовати?

— На својим колима.

— А на чему ћу ја? Шта ви мислите! Хоћете до краја да будете подлац? Ви сте ме довели вашим колима, па ме морате вашим колима и вратити.

— Ја ћу вас и вратити, ако желите. Само одмах... Ја одмах идем. Тако сам узбуђен, да више не могу овде остати.

Затим се Гришуткин и Свистицки ћутке обукоше и изиђоше у двориште. Пробудили су Мишку, затим сели у кола и отпутовали...

— Циник... — мрмљао је целог пута иследник.

— Кад не умеш да се понашаш према честитим женама, онда седи код куће и не иди тамо где су жене.

Да ли је себе грдио или доктора, тешко је било разумети. Кад се кола зауставила пред његовим станом, он скочи и, кријући се иза врата, рече:

— Не желим с вама више да се познајем!

Прође три дана. Доктор је по свршеном прегледу лежао на своме дивану и од дуга времена читао из „Календара за лекаре” презимена петроградских и московских доктора, старајући се да нађе најзвучније и најлепше. У души му је било тихо, добро, угодно, као на небу у чијем плаветнилу непомично стоји шева, и то захваљујући томе што је прошле ноћи сањао пожар, што значи срећу. Наједном зачу шум саоница које стадоше (беше пао снег) и, на прагу се појави иследник Гришуткин. То беше неочекивани гост. Доктор устаде и погледа у њега збуњено и са страхом. Гришуткин се накашља, обори очи и лагано се упути дивану.

— Дошао сам да се извиним, Тимофеје Васиљичу, — отпоче он. — Ја сам био према вама мало нељубазан и чак чини ми се рекао сам вам нешто непријатно. Ви ћете, наравно, схватити моје тадашње стање, услед пића, попивеног код оног старог ниткова, и извиниће те...

Доктор потскочи и, са сузама у очима, стеже пружену руку.

— Ах... побогу! Марија, чаја!

— Не, не треба чаја... Немам кад. Уместо чаја, ако може, наредите да донесу квас. Да попијемо квас па да идемо на секцирање леша.

— Каквог леша?

— Па оног поднаредника, због кога смо онда путовали на увиђај, али не стигосмо.

Гришуткин и Свистицки испише квас и пођоше на увиђај.

— Дабоме, извињавам се, — рече успут иследник: — ја сам се онда загрејао, па ипак, знате, жао ми је, што нисте набили рокове оном тужиоцу... ннниткову.

Пролазећи кроз Аљимоново, они опазише тројку Јежова...

— Ту је Јежов! — рече Гришуткин. — Његови коњи. Да свратимо, да се видимо... Да попијемо по селтерску воду и узгред да видимо болничарку. Ту је чувена болничарка! Женска и по! Чудо од природе!

Путници изађоше из саоница и уђоше у крчму. Ту су седели Јежов и Туљпански и пили чај са соком од крјукве.

— Куда ви? Откуд? — зачуди се Јежов, угледавши Гришуткина и доктора.

— Стално идемо на увиђај, али никако да стигнемо. Упали смо у зачарани круг. А куда ви?

— Па на скупштину, пријане!

— Зашто тако често? Пре три дана сте ишли!

— Ђавола смо ишли... Тужиоца су зуби болели, па и ја се нешто нисам осећао најбоље за ово време. Де, шта ћете да пијете? Седајте, сто му громава. Вотке или пива? Донесидер, болничарко, и једно и друго. Ах, што је болничарка!

— Да, чувена болничарка, — сложи се иследник.

— Изванредна болничарка. Женска и по!

После два сата из крчме изађе докторов Мишка и рече генераловом кочијашу да распрегне и да прошета коње.

— Господин је рекао... За карте су засели! — рече он и одмахну руком. — Сад се до ујутру одавде нећемо извући. П-па, и шеф полиције иде! Према томе, до прексутра ћемо овде седети!

Пред крчму стиже шеф полиције. Познавши Јежовљеве коње, он се пријатно осмехну, и потрча уз степенице.

ПОБЕДНИКОВ ТРИУМФ

(Прича пензионисаног чиновника четрнаесте класе)

У петак о покладима сви одоше да једу блинове код Алексија Иванића Козуљина. Козуљина ви не знате; за вас је он можда нико и ништа, нула, а за мене, који не летим високо под облаке, он је велики, свемогућ, узвишен. Одоше к њему сви који претстављају такорећи његову гарду. Пођем и ја са татицом.

Блинови су били тако дивни, да се ни описати не може, мој господине: сочни, мекани, руменкасти. Узмеш један, дођавола, умочиш га у врео бутер, поједеш — а други сам у уста лети. Детаљи, орнаменти и коментари били су: павлака, свежи ајвар, риба младица, струган качкаваљ. Вина и вотке читаво море. После блинова јели смо чорбу од јесетре, а после чорбе јаребице у сосу. Тако смо се набокали, да је мој татица кришом раскопчао дугмад на стомаку и, да се не би приметио овај либерализам, покрио се сервиетом. Алексије Иванић, као наш шеф, коме је све дозвољено, откопчао је прсник и кошуљу.

После ручка, не дижући се од стола, запалише, пошто шеф дозволи, цигаре и отпоче разговор. Ми

смо слушали, а његово превасходство, Алексије Иванић, причао је. Мотиви су сви били више хумористичног карактера, покладни... Шеф је причао и очигледно желео да изгледа духовит. Не знам, да ли је рекао нешто смешно, али памтим само, да ме татица непрестано мувао у слабину и говорио:

— Смеј се!

Ја сам отварао широко уста и смејао се. Једном сам чак и вриснуо од смеха, чиме обратих на себе општу пажњу.

— Тако, тако! — прошапута татица. — Браво! Он гледа у тебе и смеје се... То је добро; може те, заиста, поставити за помоћника деловође!

— Дабоме! — рече између осталог Козуљин, шеф наш, шмркћући и предишући. — Сад ми блинове једемо, најбољи ајвар употребљујемо, жену белогрлу милујемо. И ћерке су ми праве лепотице, да не само наша братија красна, већ чак и кнежеви и грофови пиље у њих и уздишу. А стан? О-хо... Дакле, ето! Не ропћите, не цвилите и ви, док крај не доживите! Све се дешава, па и разни преокрети се дешавају... Ти си сад, рецимо, нико и ништа, нула, трунчица... маково зрно — а ко зна? Можда, временом ћеш... судбину људску узети у руке! Све се дешава!

Алексије Иванић поћута, климну главом и настави:

— А некада, шта је некад било! А? Боже мој! Да ти памет стане. Без ципела, у поцепаним панталонама, са страхом и ужасом... За рубљу, некад, по две недеље радиш. Па ти и ту рубљу не даду, не,

већ је згужвају и у лице ти баце: крвљај! И свако те може згазити, убости, секиром млатнути... Сваки те може збунити... Идеш на реферат, кад, а крај врата псетанце стоји. Приђеш том псетанцету, па за шапицу, за шапицу. Извините, кажеш, што сам поред вас прошао. Добро јутро желим! А псетанце на тебе: rrrr... А вратар те лактом — туп! а ти њему: ситнине немам, Иване Потапићу, извините, молим лепо! А највише сам се намучио и прекора разних нагутао од, ево, овог овде, рака куваног, од овог ево... крокодила! Ево од овог истог свеца, од Курицина!

И Алексије Иванић показа у малог, погрбљеног старчића, који је седео до мога татице. Старчић је трептао уморним очицама и с одвратношћу пушио цигару. Он обично никад не пуши, али кад му претпостављени понуди цигару, он сматра за непристојност да је не узме. Кад опази управљени прст у њега, он се страшно збунује и узврпољи се на столицу.

— Много сам издржао по милости овог свеца! — настави Козуљин. — Ја сам њему прво био потчињени. Доведоше ме њему, мирног, неугледног, ништавног и посадише за његов сто. И поче ме јести... Свака му је реч — оштар нож, сваки му поглед — куршум у груди. Сад он као црвић изгледа, као сиромашак, а некад шта беше! Нептун! Небеса је парао! Дуго ме је он јео! И писао сам му, и за цигарете трчао му, и пера сам му поправљао, и ташту сам му стару у позориште водио. И све сам му угађао. Дуван, да шмрчем, научио сам! Дабоме... А све због њега... Шта могу, мислим, потребно је,

па сам и табакеру уза се стално за сваки случај носио, ако затражи. Курицине, памтиш ли?

... Дође њему једном моја покојна мајка и поче га молити, старкељу, да он синчића, тојест мене, на два дана код тетке пусти, наследство да делимо. Кад је сукнуо на њу, кад је избуљио беоњаче, кад је дрекнуо: „Он ти је таква ленчуга, он ти је таква нерадничина, шта је, лудо, шта гледаш!... Он ће, вели, и под суд отићи!” Оде старица кући па просто паде, разболе се од страха, и замало не умре тада.

Алексије Иванић избриса очи марамицом и наискап испи чашу вина.

— Хтео је и да ме ожени својом, али ја у то време... на срећу разболех се од врунице и пола године сам у болници лежао. Ето, како је некад било! Ето, како се живело! А сад? Пих! А сад ја... ја њему... Он моју ташту у позориште води, он ми табакеру нуди и ево цигару пуши. О-хо... Забиберио сам му у животу... забиберио! Курицине!!

— Шта желите, молим лепо? — упита Курицин устајући и стаде право као свећа.

— Изведи трагедију!

— Разумем!

Курицин се протеже, натушти се, диже увис руку, згрчи лице и отпева промуклим, дрхтавим гласом:

— Умри, невернице! Крррви хоћу!!

Ми поумирасмо од смеха.

— Курицине! Поједи баш ово парче хлеба са бибером!

Сити Курицин узе велику кришку хлеба од ражи, посу је бибером и смаза уз општи смех.

— Разне промене се дешавају, — настави Козуљин. — Седи, Курицине! Кад устанемо, отпеваћеш нешто... Некад ти, а сад ја... Да... Па и умре тако старица... Да...

Козуљин се диже и заљуља се...

— А ја — ни речи, зато што сам мали, неугледан... Злотвори... Варвари... А сад, зато ја... О-хо... А, де, ти тамо! Ти! Теби велим, ћосо!

И Козуљин пружи прст према татици.

— Трчи око стола и кукуричи!

Татица мој се осмехну, љубазно поцрвене и затутња око стола. А ја за њим.

— Ку-ку-реку! — повикасмо обојица и потрчасмо још брже.

„Постаћеш деловођин помоћник!”

ВРАНА

Није било више од шест часова увече, кад поручник Стрекачов, лутајући по вароши, прсје поред велике троспратне куће, и случајно баци поглед на ружичасте завесе партера.

„Овде живи мадам Дуду... — сети се он. — Давно већ нисам био код ње. Да ли да свратим?”

Али пре него што је решио ово питање, Стрекачов извуче из џепа новчаник и бојажљиво погледа у њега. Видео је тамо само једну згужвану рубљу која мирише на гас, дугме, две копејке и — ништа више.

— Мало је... Па, ништа с тим, — одлучи он. — Свратићу онако, поседећу мало.

За тренутак Стрекачов је већ стајао у претсобљу и пуним грудима удисао густ мирис парфема и сапуна од глицерина. Мирисало је још нешто, што се не сме рећи, али што се може осетити у сваком женском такозваном самачком стану: мешавина женских пачула и људских цигара. На чивилуку је висило неколико мантила, зимских капута и један мушки, гланцани цилиндер.

Кад уђе у дворану, поручник је опазио исто, што је видео и прошле године: клавир са поцепаним но-

тама, вазницу са увелим цвећем, мрљу на поду од просутог ликера... Једна врата водила су у салон, друга у собу, у којој је m-те Дуду спавала или играла пикета с учитељем играња Вронди, старцем, који много личи на Офенбаха. Ако се погледа у салон, просто су се видела врата и иза њих је извиривао крајичак кревета са муселинском, ружичастом завесом. Ту су живеле „питомице” m-те Дуду, Барб и Бланш.

У дворани никога не беше. Поручник пође у салон и ту опази живо створење. Иза округлог стола, разузурен на дивану седео је некакав млад господин с чекињастом косом и плавим мутним очима, с хладним знојем на челу и с таквим изразом, као да се извлачио из неке дубоке рупе, у којој је било мрачно и страшно. Био је одевен кицошки, у новом штофаном оделу, на коме су још стајали трагови тазе пеглања; на прсима су се љуљали привесци; на ногама лаковане ципеле са шналом, и црвене чарапе. Млади господин подбочио је песницама подбуле образе и туробно је гледао у флашу селтерске воде која је стајала пред њим. Одмах ту на другом столу било је неколико боца, и тањир с поморанцама.

Кад угледа поручника који уђе, кицош избуљи очи и зину. Запањени Стрекачов устукну назад... У кицошу једва препознаде четног ђату Фиљенкова, кога јутрос само што је избрусио у канцеларији за неписмено написани акт, зато што је реч „купус” написао овако: „кипусс”.

Фиљенков се лагано диже и ослони се рукама о сто. Читав тренутак он не скиде очију с поручникова лица и чак помодре од пренеражености.

— Откуд ти овде? — строго га упита Стрекачов.

— Ја сам, господине поручниче, — ушепртљи ћата, оборивши поглед: — на рођендану... По општој војној обавези, кад су све оне изједначили, који...

— Ја тебе питам, откуд ти овде? — повиси глас поручник. — И какво је то одело?

— Ја, господине поручниче, осећам своју кривицу, али... ако се узме, да због опште обавезе... војне свеопштости све су изједначили, и пошто сам ја образован човек, не могу о рођендану мамзел Барб да будем у униформи најнижег чина, па сам и обукао дотично одело у вези моје домаће навике, пошто сам ја, дакле, наследни почасни грађанин.

Опазивши, да поручникове очи постају све љуће, Фиљенков ућута и саже главу, као да је очекивао да ће га одмах млатнути по потиљку. Поручник отвори уста да каже: „напоље одавде!”, али у том тренутку у салон уђе плавуша са дигнутим обрвама, у домаћој хаљини отворено жуте боје. Кад познаде поручника, она врисну и јурну к њему.

— Васја! Офицер!!

Кад виде, да је Барба (то беше једна од питомица m-те Дуду) интимна са поручником, ћата се окуражи и живну. Раширивши прсте, он скочи од стола и поче махати рукама.

— Господине поручниче! — отпоче он, штуцајући. — Имам част да честитам рођендан драгом створењу! Ни у Паризу се оваква не може наћи! Заиста! Ватра! Три стотинарке нисам жалио, да сашијем ову домаћу хаљину о рођендану драгог створења! Господине поручниче, шампањца! За слављеницу!

— А где је Бланша? — упита поручник.

— Сад ће доћи, господине поручниче! — одговори ћата, иако питање није упућено њему већ Барби. — Сад ће! Девојка а ла компрене аревуар консоме! Ономад је долазио трговац из Костроме, пет стотина је потего... Није то мала ствар, пет стотина! Ја ћу и иљадарку дати, само треба прво мој карактер ценити. Зар није тако? Господине поручниче, изволите, молим лепо!

Ћата пружи поручнику и Барби по чашу шампањца, а сам испи чашицу вотке. Поручник попи, али одмах се трже.

— Ти, видим, дозвољаваш себи исувише, — рече он. — Иди одмах одавде и реци Демјанову да те одмах затвори на двадесет четири сата.

— Господине поручниче, можда, ви мислите, да сам ја тамо нека свиња? Зар тако мислите? Боже! Па мој је тата наследни почасни грађанин, носилац ордена! Мене је, ако желите знати, крстио генерал. А ви мислите, да ја, ако сам ћата, онда сам и свиња? ... Изволите још једну чашицу... пенушавог... Барба, тресни! Не устручавај се, све ћемо платити. Садањом образованошћу све су изједначили. Генералски или трговачки син служи исто као и сељак. Ја сам, господине поручниче, био и у гимназији, и у реалци, и у трговачкој школи... Свуд су ме истерали! Барба, тресни! Узми шарену банкноту од двадесет пет рубаља, нек донесу туце! Господине поручниче, чашицу!

Уђе и m-те Дуду, висока, пуначка дама с орловским лице. За њом је тапкао Вронди, налик на Офенбаха. Мало доцније уђе и Бланша, мала, смеђа де-

војка, од својих деветнаест година, оштра лица и с грчким носем, по свој прилици, Јеврејка. Ћата баци још једну шарену новчаницу.

— Распали! Пали! Дозвол'те ми да разбијем ову вазу! Од срца!

М-ме Дуду отпоче причати, да данас свака поштена девојка може наћи себи пристојну партију и да није пристојно да девојке пију, а што она дозвољава својим девојкама, то је само зато што су мушкарци поштени, а да су неки други, она не би дозволила ни да седе овде.

Од вина и Бланшине близине поручнику се замути у глави и он заборави на ћату.

— Музику! — викао је очајним гласом ћата. — Дајте музику! На основи наређења под бројем сто двадесетим предлажем вам да играмо! Лак-ше! — настави да се дере на сав глас ћата, мислећи да не виче то он, већ неко други. — Лак-ше! Ја желим, да се игра! Ви треба да цените мој карактер! Вози! Вози!

Барба и Бланша се посаветоваше са м-ме Дуду, и старац Вронди седе за клавир. Игра отпоче. Фиљенков, лупајући по такту ногама, пратио је кретање четири женске ноге и бректао од задовољства.

— Ломи! Тако је! Осећајно! Окини, умри!

Мало после, цело друштво одвезе се колима у „Аркадију”. Фиљенко се возио са Барбом, поручник са Бланшом, Вронди са м-ме Дуду. У „Аркадији” заузели су сто и затражили да вечерају. Ту се Фиљенков сасвим удесио тако, да је промукао и изгубио моћ да млатара рукама. Он је седео мрачан и

говорио, трепћући очима, као да се спремао да заплаче:

— Ко сам ја? Зар сам ја човек? Ја сам врана! Наследни почасни грађанин... — задиркивао је он себе. — Ти си врана, а не гра... грађанин.

Поручник, ошамућен вином, готово га није ни примећивао. Једном само, опазивши у диму његову пијану физиономију, он натушти обрве и рече:

— Ти, видим, дозвољаваш себи много...

Али одмах изгуби моћ резоновања и куцну се с њим.

Из „Аркадије” одвезоше се у Крестовску башту. Ту се м-ме Дуду поздрави с омладином, рекавши да се она сасвим узда у поштење мушкараца, и одвезе се са Врондијем. Затим су затражили ради освежења кафу с коњаком и ликером. Затим квас и вотку, и тазе ајвар. Ћата намаза своје лице ајваром, и рече:

— Ја сам сад Арапин или тако нешто као нечисти дух.

Сутрадан ујутру поручник, осећајући у глави тежину, а у устима ватру и горушицу, оде у своју канцеларију. Фиљенков је седео за својим столом у ћатинској униформи и дрхтавим рукама прошивао нека акта. Лице му је било тамно, нимало глатко, као шљунак, чекињава коса је штрчала на све стране, очи се склапале... Опазивши поручника, он тешко устаде, уздахну и стаде у ставу „мирно”. Поручник, једак и неиспаван од пића, окрете се и унесе у свој посао. Око десет минута трајало је ћутање, али се ето, очи његове среташе с мутним очима ћатиним,

и у тим очима он прочита све: црвене завесице, по-
мамну игру, „Аркадију”, Бланшин профил...

— Приликом опште војне обавезе... — промрмља
Фиљенков: — кад чак... и професоре узимају у вој-
ску... кад су све изједначили... па је чак и слобода
договора...

Поручник хтеде да га избруси, да га пошаље Дем-
јанову, али одмахну руком и рече тихо:

— Иди ти дођавола!

И изиђе из канцеларије.

НЕОБАЗРИВОСТ

Петар Петровић Стрижин, рођак пуковниковице
Иванове, онај исти коме су прошле године украли
нове каљаче, вратио се с крштења тачно у два сата
ноћи. Да не би разбудио своје, он се пажљиво сву-
као у претсобљу, на прстима, једва дишући, прову-
као се у своју спаваћу собу и, не палећи светлост,
почео се спремати да спава.

Стрижин живи паметно и умерено, израз лица му
је побожан, књиге чита искључиво духовно-морал-
не, али на крштењу од радости што се Љубов Спи-
ридоновна срећно курталисала бремена, он је до-
зволио себи да попије четири чашице вотке и чашу
вина, које је својим укусом личило на нешто средње
између сирћета и рицинуса. Јака пића су слична
морској води или слави: што више пијеш, утолико
јаче жедниш... И сад, свлачећи се, Стрижин је осе-
ћао неодољиву жељу да пије.

„Дашењка, чини ми се, има вотке у орману, у де-
сном углу, — помисли он. — Ако попијем једну ча-
шицу, неће приметити.”

После извесног колебања, одолевши своме стра-
ху, Стрижин се упути орману. Отворив пажљиво
вратанца, он напипа у десном углу флашу и чашицу,

нали, остави флашу на место, затим се прекрсти и испи. И одмах се деси нешто слично чуду. Са страховитом јачином, као лопту, Стрижина је наједном одбацило нешто од ормана на сандук. Сину му у очима, дисање му застаде, кроз цело тело проструја му неко осећање као да је пао у блато пуно пијавица. Њему се учини, да је уместо вотке прогутао парче динамита, које му разнесе тело, кућу, целу улицу... Глава, руке, ноге — све се одвојило и одлете-ло некуд у ђавола, у простор...

Око три минута он је лежао на сандуку непоми-чно, не дишући, затим устаде и упита се:

— Где сам ја?

Прво, што је јасно осетио кад се освестио, то бе-ше оштар задах гаса.

— Боже мој, ја сам уместо вотке попио гас! — пренерази се он. — Господе и сви свеци!

Од помисли да се отровао, би му час хладно, час топло. Да је заиста узео отров сведочили су сем за-даха у соби, и опекотине у устима, и варнице у очи-ма и брујање звона у глави и грчеви у стомаку. Осећајући да се приближује смрт и не заносећи се узалудним надама, он зажеље да се опрости са бли-ским и упути се у Дашењкину спаваћу собу. (По-што је био удовац, он је у своме стану уместо дома-ћнице држао своју свастику Дашењку, стару девој-ку).

— Дашењка! — рече он плачним гласом, улазећи у спаваћу собу. — Драга Дашењка!

Нешто се ускомеша у помрчини и дубоко уздах-ну.

— Дашењка!

— А? Шта је? — брзо проговори женски глас. — Јесте л' то ви, Петре Петровићу? Већ сте се врати-ли? Е, шта је? Како сте крстили девојчицу? Ко је била кума?

— Кума је била Наталија Андрејевна Велико-свјетскаја, а кум Павле Ивџић Безсоњицин... Ја... ја, Дашењка, чини ми се умирем. А новорођенче је добило име Олимпијада у част њихове заштитнице... Ја... ја сам, Дашењка, попио гас...

— Гле сад! Зар су вас тамо гасом служили?

— Признајем, хтео сам, не питајући вас, да попи-јем вотке и... и Бог ме казнио: случајно сам у по-мрчини гас попио... Шта да радим?

Дашењка, кад чу, да је без њене дозволе отвара-н орман, прену се... Она брзо запали свећу, скочи с кревета и само у кошуљи, пегава, коштуњава, с па-пилотнама, отетура боса до ормана.

— Ко вам је то дозволио? — упита она строго, разгледајући унутрашњост ормана. — Зар је вотка за вас ту остављена?

— Ја... ја нисам, Дашењка, пио вотку, већ гас... — промрмља Стрижин, бришући хладан зној.

— А шта вам је требало гас да дирате? Зар је то ваш посао? Зар је за вас остављен? Или, мислите, да гас ништа не кошта? А? Знате ли ви пошто је сад гас? Знате ли?

— Драга Дашењка! — зајаука Стрижин. — Овде се ради о животу и смрти а не о парама!

— Напио се до лудила, па сад забада свој нос по орману! — викну Дашењка, љутито треснувши вра-танцима. — О, наказе и целати! Тешко мени јадној и несрећној, не дају ми мира ни дању ни ноћу! Де-

мони, душмани проклети, дабогда се не смирили на овоме свету! Сутра ћу се преселити! Ја сам девојка и не дозвољавам вам да стојите преда мном у доњем рубљу! Не смете да гледате у мене, кад сам необучена!

Па развезе, развезе... Знајући да разјарену Дашењу не можеш смирити ни молбама, ни преклињањем, ни чак паљбом из топова, Стрижин одмахну руком, обуче се и одлучи да оде доктору. Али доктора можеш наћи само онда кад ти не треба. Пошто претрча три улице и пошто је звонио пет пута код доктора Чепхарјанца и седам пута код доктора Бултихина, Стрижин утрча у апотеку: куку мени, помоћи ће ваљда апотекар. Ту, после дугог чекања, изиђе пред њега мали, црнпурасти и кудрави фармацајт, сањив, у домаћој хаљини, и с тако озбиљним и паметним лицем, да чак постаде страшно.

— Шта желите? — упита он тоном којим могу говорити само врло паметни и солидни фармацајти јудејске вероисповести.

— Побогу... молим вас! — рече Стрижин, задихан. — Дајте ми нешто... Ја тек што сам случајно попио гас! Умирем!

— Молим вас да се не узбуђујете и да одговарате на питања која вам будем постављао. Већ сам тај факт, да се ви узбуђујете, не допушта ми да вас разумем. Ви сте попили гас? Је л'?

— Јесте, гас! Спасавајте, молим вас!

Фармацајт хладнокрвно и озбиљно приђе столу, отвори књигу и утону у читање. Прочитавши две стране, он слеже једним раменом, затим другим, направи презриву гримасу и, размисливши, уђе у сред-

њу собу. Часовник откуца четири сата. И кад је показивао десет минута прошло четири, фармацајт се врати с другом књигом и опет утону у читање.

— Хм! — рече он, као двоумећи се. — Већ сам тај факт, што се ви осећате рђаво, значи да сте требали да се обратите не апотеци већ лекару.

— Али ја сам већ био код лекарâ! Нико се не јавља на звонце!

— Хм... Ви нас, фармацајте, не сматрате за људе и узнемирујете нас чак и у четири сата ноћи, док сваки пас, свака мачка има мира... Ви не желите ништа да разумете, и, мислите, да ми нисмо људи и да су нам нерви као конопци.

Стрижин саслуша фармацајта, уздахну и пође кући.

— Дакле, суђено је да умрем! — помисли он.

А у устима га је пекло и мирисало на гас, у стомаку је пресецало, у ушима је брујало: бум, бум, бум! Сваког тренутка му је изгледало да је крај већ близу, да срце његово већ не куца...

Кад стиже кући, он брзо написа: „Молим да се за моју смрт нико не криви“, затим се помоли Богу, леже и покри се преко главе. До ујутру није спавао и чекао је смрт, и стално му се причињавало, како његов гроб покрива младо зеленило и како над њим цвркућу птице...

А ујутру он је седео на кревету и, смешкајући се, говорио Дашењи:

— Ко живи умерено и солидно, драга сестрице, томе никакав отров не може ништа. Ето, например, узмимо мене. Био сам на ивици гроба, умирао, мучио се, а сад ништа. Само ме у устима испекло и у

грлу дави, а цело тело је здраво, хвала Богу... А зашто? Зато што се умерено живело.

— Не, то значи да је — гас рђав! — уздисала је Дашењка, мислећи о трошковима и гледајући у једну тачку. — Дакле, бакалин ми није дао најбољи, већ онај што је копејка и по фунта. Тешко мени јадној и несрећној, наказе-целати, дабогда се не смирили на овоме свету, душмани проклети...

Па развезе, развезе...

ХОРИСКИЊА

Некад, док је она била много млађа, лепша и јачег гласа, код ње је на летњиковцу, у полуспрату седео Николај Петровић Калпаков, њен обожавалац. Беше несносна врућина и загушљиво. Калпаков тек што је ручао и испио целу флашу рђавог порто вина, осећао се нерасположен нешто и болешљив. Обоје су били невесели и очекиваху да попусти жега, па да пођу у шетњу.

Наједном, неочекивано, зачу се у претсобљу звонце. Калпаков, који беше у црном капуту на струк и собним ципелама, скочи и запањено погледа у Пашу.

— Мора бити, да је поштар, или можда, другарица, — рече хорискиња.

Калпаков се није женирао ни Пашине другарице, ни поштара, али за сваки случај скупџи у наручје своје одело и пође у предњу собу, док Паша отрча да отвори врата. На њено велико изненађење, на прагу није стајао ни поштар ни другарица, већ нека непозната жена, млада, лепа, пристојно одевена и, по свој прилици, од реда.

Непозната је била бледа и тешко је дисала, као да се пела уз високе степенице.

— Шта желите? — упита Паша.

Госпођа не одговори одмах. Она пође корак напред, лагано одмери собу и седе с таквим изгледом, као да није могла стајати од умора или слабости; затим је дуго мрдала бледим уснама, старајући се нешто да изговори.

— Је ли мој муж код вас? — упита она, најзад, и упре у Пашу своје крупне очи са црвеним, уплаканим очним капцима.

— Какав муж? — прошапута Паша, и наједном се тако уплаши, да јој се охладише и руке и ноге. — Какав муж? — понови она, почињући да дрхти.

— Мој муж... Николај Петровић Калпаков.

— Ни... није, милостива... Ја... ја не знам ни за каквог мужа.

Прође тренутак у ћутању. Непозната неколико пута пређе марамицом по бледим уснама и, да би савладала унутарње дрхтање, заустави дисање, док је Паша стајала пред њом непомично, као упопана, и гледала у њу с недоумицом и страхом.

— Дакле, ви кажете, да он није овде? — упита госпођа сад већ одлучним гласом и смешкајући се некако чудновато.

— Ја... ја не знам за кога ви питате.

— Како сте одвратни, подли, гнусни... — промрмља непозната, мерећи Пашу с мржњом и гнушањем. — да, да... ви сте одвратни. Необично, необично ми је пријатно, што вам, најзад, то могу рећи.

Паша осети да је на ту жену у црнини, са љути-тим очима и белим, танким прстима, направила некакав одвратан и ружан утисак, и стидела се својих поднадулих, црвених образа, флека на носу и чупер-

ка на челу, који никад није зачешљавала у назад. И њој се учини, да кад би била мршава, ненапудерисана и без чуперка, могла би да сакрије, да није неваљала жена, и не би се плашила нити стидила да стоји пред непознатом, тајанственом дамом.

— Где је мој муж? — настави госпођа. — Уосталом, био он овде или не, мени је свеједно, али вам морам рећи да је откривен дефицит и Николаја Петровића траже... Њега хоће да затворе. Ето шта сте направили!

Госпођа устаде и јако узбуђена прошета по соби. Паша је гледала у њу и од страха није ништа разумевала.

— Данас ће га наћи и затворити, — рече госпођа и бризну у плач, и у томе звуку осети се увреда и озлојеђеност. — Ја знам, ко га је довео до таквог ужаса! Наказна, гнусна душо! Одвратно, продано створење! (госпођа искриви уста и намршти нос од одвратности). — Ја сам немоћна... чујте, ниска жена!... ја сам немоћна, ви сте јачи од мене, али има ко да се заузме за мене и моју децу! Бог све види! Он је правичан! Он ће вам платити за сваку моју сузу, за све бесане ноћи! Доћи ће дан, сетићете се ви мене!

Опет настаде ћутање. Госпођа је ходала по соби и кршила прсте, док је Паша непрестано гледала у њу тупо, у недоумици, и ништа није разумевала, и очекивала је од ње нешто грозно.

— Ја, милостива, ништа не знам, — проговори она и наједном заплака.

— Лажете! — викну госпођа и пакосно севну у њу очима. — Мени је све познато! Ја одавно све већ

знам! Ја знам да је он за последњи месец дана свакидан бивао код вас!

— Јесте. Па онда? Онда шта? Код мене долазе многи гости, али ја никог не приморавам. Сваки је слободан.

— Кажем вам: откривен је дефицит! Он је проневерио на дужности туђе новце! Због такве... као ви, због вас он се одлучио на злочин. Чујте, — рече госпођа одлучним гласом, заустављајући се пред Пашом. — Ви немате принципа, ви живите само за то да чините зло, то је циљ ваш, али није могуће да сте толико ниско пали, да код вас није остало ни трага од људског осећања! Он има жену, децу... Ако га осуде и пошљу на робију, онда ћемо ја и деца умрети од глади... Разумите то! Међутим, постоји начин да се спасе и он и ми од беде и срама. Ако ја данас положим девет стотина рубаља, онда ће га оставити на миру. Само девет стотина рубаља!

— Каквих девет стотина рубаља? — тихо упита Паша. — Ја... ја не знам... Ја нисам узела...

— Ја не тражим од вас девет стотина рубаља... ви немате новаца, па и не треба ми ваше. Ја молим друго нешто... Мушкарци обично таквим... као што сте ви, поклањају скупocene ствари. Вратите ми само оне ствари, које вам је поклатио мој муж!

— Милостива, они ми нису никакве ствари поклањали! — врисну Паша, почевши да схвата.

— Где су паре? Он је проћердао своје, моје и туђе... Куд је све то отишло? Чујте, ја вас молим! Ја сам била узбуђена и казала сам вам много штошта непријатно, али ја се извињавам. Ви ме морате мрзети, ја знам, али ако имате макаквог човечанског

осећања у себи, онда ћете ући у мој положај! Преклињем вас, вратите ми ствари!

— Хм... — рече Паша и слеже раменима. — Ја бих са задовољством, али, дабогда ме Бог убио ако ми је што дао. Очију ми. У осталом, у праву сте, — збуни се хористкиња: — једном приликом донео ми је две стварчице. Ево, даћу вам их, ако желите...

Паша извуче једну фијоку од тоалета и нађе тамо шупљу златну гривну и јевтин прстен с рубином.

— Изволите! — рече она, пружајући те ствари гошћи.

Госпођа плану, и лице јој задрхта. Она се увредила.

— Шта ми то дајете? — рече она. — Ја не просим милостињу, већ оно што не припада вама... што сте ви, користећи се вашим положајем, извукли од мога мужа... тога слабог, несрећног човека... У четвртак, кад сам вас видела с мојим мужем на пристаништу, ви сте имали драгоцене брошеве и гривне. Дакле, немојте ту преда мном да изигравате невино јагњешце! Ја вас последњи пут молим: хоћете ли ми дати ствари или не?

— Како сте ви, збиља, чудновати... — рече Паша, почињући да се вређа. — Уверавам вас, да ја од вашег Николаја Петровића, сем ове гривне и прстена, ништа друго нисам видела. Они су ми доносили само слатке пирошке.

— Слатке пирошке... — осмехну се непозната. — Деца код куће немају шта јести, а овде слатке пирошке. Ви сте сасвим решени да ми не вратите ствари?

Не добивши одговора, госпођа седе и, размишљајући о нечем, гледала је у једну тачку.

— Шта да се сад ради? — проговори она. — Ако не нађем девет стотина рубаља, онда је и он пропао, и ја заједно с децом. Да ли да убијем ову неваљалицу, или ваљда да клекнем пред њу?

Госпођа стави марамицу на очи и зајеца.

— Ја вас молим! — зачу се кроз њено јецање. — Па ви сте упропастили и уништили мога мужа, спасите га... Ви немате према њему никаквог сажалења, али деца... деца... Шта су деца крива?

Паша замисли ситну децу, која стоје на улици и плачу од глади, па и сама зајеца.

— Шта могу да урадим милостива? — рече она. — Ви кажете, да сам ја неваљалица и да сам упропастила Николаја Петровића, а ја вам се као пред Богом јединим... кунем, да од њега никакве вајде немам... У нашем хору једино Моћа има богатог пријатеља, а сви ми, остали, живимо о хлебу и води. Николај Петровић је образован и солидан господин, па, ја сам га и примала. Ми не можемо да не примамо.

— Ја тражим ствари! Ствари ми дајте! Ја плачем... понижавам се... Ево, ја ћу и да клекнем! Изволите.

Паша јаукну од страха и замлатара рукама. Она је осећала, да ова бледа, лепа госпођа, која се изражава господски, као у позоришту, заиста може клекнути, баш из гордости, из племенитости, да би себе уздигла и унизила хористкињу.

— Добро, даћу вам ствари! — узврпољи се Паша, бришући очи. — Изволите. Само оне нису Николаја

Петровића... Ја сам их од других гостију добила. Какогод хоћете...

Паша извуче горњу фијоку ормана, нађе тамо брош с дијамантом, ђердан од корала, неколико прстенова, гривни, и даде све то госпођи.

— Узмите, ако желите, само ја од вашег мужа никакве вајде нисам имала. Узмите, обогатите се! — настави Паша, увређена претњом да ће она клекнути. — А ако сте ви племенита... законита супруга његова, онда сте га требали држати уза се. Дакле! Ја га нисам звала к себи, он је сам дошао.

Госпођа кроз сузе одмери пружене јој ствари и рече:

— То није све... Ту нема ни за пет стотина рубаља.

Паша нагло избаци из ормана још златан сат, табакеру и златну дугмад, и рече ширећи руке:

— Више ми ништа није остало... Макар ме претресли!

Гошћа дану, дрхтавим рукама зави ствари и, не рекавши ни речи, чак не климнувши ни главом, изиђе.

Отворише се из суседне собе врата, и уђе Калпаков. Он је био блед и нервозно је климао главом, као тек да је попио нешто врло горко; у очима су му сјајале сузе.

— Какве сте ми ствари доносили? — нападе га Паша. — Кад, дозволите да вас упитам?

— Ствари... Којешта — ствари! — проговори Калпаков и климну главом. — Боже мој! Она је пред тобом плакала, понижавала се...

— Питам ја вас: какве сте ми ствари доносили?
— викну Паша.

— Боже мој, она, честита, горда, чиста... чак је хтела и да клекне пред... пред овом девојчуром! И ја сам је довео дотле! Ја сам дозволио!

Он се ухвати за главу и зајаука:

— Не, ја то никад себи нећу опростити! Нећу опростити! Даље од мене... ђубре! — викну он с одвратношћу, узмичући од Паше и гурајући је од себе дрхтавим рукама. — Она је хтела да клекне и... пред ким? Пред тобом! О, Боже мој!

Он се брзо обуче и, са гнушањем обилазећи Пашу, упути се вратима и изиђе.

Паша је легла и почела гласно плакати. Она је већ зажалила за својим стварима, што их је дала у љутини и беше јој криво. Она се сетила, како ју је пре три године ни зашта и ни због чега избио један трговац, и још јаче заплака.

О СТРАХУ

За све време откако живим на овоме свету, уплашио сам се само трипут.

Први прави страх од кога ми се коса дизала на глави, и по телу ме подилазили жмарци, имао је врло незначајан узрок, али чудну појаву. Једном, докон, путовао сам јулске вечери на пошту по новине. Вече је било тихо, топло и готово загушљиво, као и све оне једноставне, јулске вечери, које кад отпочну једном, редовним, непрекидним низом теку једне за другима недељу-две дана, а понекад и више, и на једном их прекине страшна олуја са бујним и дугим ладњикавим пљуском.

Сунце је давно већ зашло, и целу земљу покривала је густа, сива тама. У непомичном, устајалом ваздуху згушњавала се сладуњаво-отужна испарења траве и цвећа.

Путовао сам у обичним, простим удобним колима. Иза мојих леђа, спустивши главу на џак зоби, тихо је хркао син баштованов Пашка, дечко од својих осам година, кога сам повео собом за случај, да ако се укаже потреба припази на коње. Наш пут је водио уским, али правим, као стрела, сељачким друмом, који се као велика змија вијугао кроз високу,

густу раж. Бледо се гасио сунчев залазак; сјајну пругу пресецао је уски, троми облак, који је лично час на чамац, час на човека, огрнутог покривачем...

Пређосмо два-три километра, и у бледој позадини сунчевог руменила почеше се дизати један за другим витки, високи јабланови; одмах за њима за светлуца река, и преда мном, наједном као у бајци пружи се раскошан приказ. Требало је зауставити коње, јер се наш прави пут прекидао и већ водио низ стрму падину обраслу шипражјем. Ми смо стајали на брегу, док се доле под нама налазила велика провалија, пуна сутона, фантастичних сенки и простора. На дну те провалије, на широкој ледини, коју ограђују јабланови и милује сјај реке, крило се село. Оно је сад спавало... Његове колибице, црква са звонаром и дрвеће оцртаваху се у сивим сутонима, и на глаткој површини реке тамнила се њихова сенка.

Ја пробудих Пашку, да не испадне из кола, и почех се обазриво спуштати.

— Јесмо ли стигли у Луково? — упита Пашка, лењо дижући главу.

— Стигли смо. Држи дизгине!...

Ја сам спуштао с брега коња и гледао у село. Од првог погледа привуче ми пажњу један чудноват случај: на највишем кату звонаре, у маленом прозору, између кубета и звона, треперила је светлост. Ова светлост, налик на сјај кандила које се гаси, час је тињала за тренутак, час је јако буктала. Откуда ли је она ту? Порекло њено било ми је нејасно. Иза прозора она није могла горети, јер на горњем кату звонаре није било ни икона, ни кандила; ту су као

што сам знао, биле само греде, прашина и паучина; тешко је било допрети до тога ката, зато што је пролаз до њега из звонаре био сасвим неприступачан.

Ова светлост пре је могла бити отсјај спољног сјаја, али маколико да сам напрезао свој вид, у огромном простору, који се пружао преда мном, ја не опазих сем ове светлости ниједну сјајну тачку. Месеца не беше. Бледа, сасвим већ утрнула пруга вечерње румени, није могла да се одбије, јер прозор са светлошћу није био окренут западу већ истоку. Ово као и друга слична резоновања вртело ми се у глави све време док сам се с коњем спуштао доле. Доле сам сео у кола и још једном погледао у светлост. Она се као и пре гасила и палила.

„Чудновато, — помислих ја губећи се у одгонетању. — Врло чудновато.”

И мене је постепено, обузимало непријатно осећање. У почетку мислио сам, да то долази од озлојеђености, што нисам у стању да објасним просту појаву, али затим, кад се наједном у ужасу одвојих од светлости и ухватих се једном руком за Пашку, постаде ми јасно, да ме је савладао страх... Мене обузе осећање самоће, чаме и ужаса, као да су ме противу моје воље бацили у ону велику провалију пуну сутона, где сам очи у очи стајао са звонаром, која ме је гледала својим црвеним оком.

— Паша! — викнух ја, затварајући преплашен очи.

— Ој?

— Паша, шта то светли на звонари?

Пашка погледа преко мојих рамена у звонару и зевну.

— А ко ће га знати!

Овај кратки разговор с дечком у неколико ме умири, али не за дуго. Пашка приметивши моју узнемиреност, управи своје крупне очи у светлост, погледа још једном у мене, затим опет у светлост...

— Плашим се! — прошапута он.

Ту већ заборављајући се од страха, загрлих дечка једном руком, припих се уз њега и снажно ударих коња.

— Баш је глупо! — говорио сам себи. — Та појава је страшна само зато што је неразумљива... Све неразумљиво је тајанствено и зато страшно.

Убеђивао сам себе и истовремено нисам престајао шибати коња. Кад стигох на пошту, умишљено сам ћаскао са надзорником читав сат, прочитао две три новине али ме узнемиреност ипак није напуштала. Кад смо се враћали светлости не беше, али су ми зато силуете колибица, јабланова и брега, уз који смо се морали пети, изгледале као живе. А откуд је долазила та светлост, ни данас не знам.

Други страх, који сам преживео изазвала је не мање безначајна околност... Враћао сам се с љубавног састанка. Било је један сат ноћи — време, кад природа обично утоне у најјачи и најслађи сан пред зору. Овог пута природа није спавала, и ноћ се није могла назвати тихом. Жагорили су косови, препелице, славуји, шљуке, зрикали су зрикавци и даброви. Изнад траве кружиле су лаке магле, а на небу око месеца некуд су насумце јурили облаци. Природа није спавала, као да се плашила да преспава најбоље тренутке свога живота.

Ишао сам уском путањом поред саме ивице же-

лезничког насипа. Месечев сјај је клизио по шинама, на којима је већ лежала роса. Велике сенке облака непрестано су претрчавале преко насипа. У даљини преда мном мирно је горела мутна, зелена светлост.

„Дакле, све је срећно"... — мислио сам ја, гледајући у њу.

На души ми је било тихо, мирно и радосно. Враћао сам се са састанка, нисам имао куд да журим, није ми се спавало, а здравље и младост осећаху се у сваком уздаху, у сваком мом кораку, који је потмуло одјекивао у једноставној ноћној тишини. Не сећам се шта сам тада осећао, али памтим, да ми је било добро, врло добро!

Кад прођох више од километра, ја наједном зачух иза себе једнозвучну, налик на жубор великог потока, хуку. Сваким часом она је постајала све јача и чула се све ближе. Освртох се: на сто корака од мене тамнио се шумарак, из кога тек што сам изашао; ту је насип у виду дивног полукруга окретао десно и губио се у дрвећу. Ја се зауставих у недоумици и почех чекати. Одмах на завијутку појави се велика, црна маса, која уз хуку крете к мени и брзином птице пролете поред мене, шинама. Прође мање од пола минута, и сенка нестане и хука се помеша са тишином ноћи.

То је био најобичнији теретни вагон. Сам по себи он није претстављао ништа нарочито, али његова усамљена појава, без локомотиве, па још ноћу, препала ме. Откуд се он нашао ту и каква га је снага гурала по шинама тако страшном брзином? Откуда и куд је јурио?

Да сам сујеверан, закључио бих, да су то ђаволи и вештице кренули у вилинско коло, и пошао бих даље, али тада је та појава била за мене апсолутно необјашњива. Ја нисам веровао својим очима и заплетом сам се у претпоставкама као мува у паучини.

Ја наједном осетих, да сам усамљен, сам као пустињак у целом огромном простору, да ноћ, која је изгледала већ нема, загледа у моје лице и прати моје кораке; сви звуци, крици птица и шапутање дрвећа изгледали су злослутни, да постоје само зато, да плаше моју уобразиљу. Ја, као луд, пренух се и не објашњујући себи ништа, потрчах, старајући се да јурим све брже. И одмах зачух оно, нашта пре тога не обратих пажњу, и то баш тужну јеку телеграфских жица.

— Баво би га знао шта је! — пребацивао сам себи. — То је малодушност, којешта!...

Али малодушност је јача од здравог смисла. Ја успорих своје кораке тек кад дотрчах до зелене светлости, где опазих тамну железничку стражару и крај ње на насипу људску силуету, по свој прилици стражара.

— Виде ли? — упитам ја задуван.

— Кога? Шта ти је?

— Ту је вагон пројурио!...

— Видео сам... — рече сељак нехотице. — Од теретног воза се откинуо. На сто двадесет првом километру је успон... уз брег воз вуче. Ланци на последњем вагону нису издржали, па се откинуо и полетео натраг... Иди сад па га стигни!...

Чудновата појава била је објашњена и фантастичност је њена ишчезла. Страх је нестало, и ја сам могао да продужим свој пут даље.

Трећи највећи страх сам преживео, кад сам се једном раног пролећа враћао из лова на шљук. Беше вечерњи сутон. Шумски пут је био покривен барама од кише која тек што је пала, и терен се губио под ногама. Вечерња румен се пробијала кроз целу шуму, обасјавајући бела стабла бреза и младо лишће. Ја сам био уморан и једва се кретао.

На пет до шест километара од куће, пролазећи шумским путем, неочекивано се сретох са великим црним псом од расе која иде у воду. Трчећи поред мене он ме добро загледа, право у лице, и оде даље.

„Добар пас... — помислих ја: — чији ли је?”

Ја се освртох. Пас је стајао на растојању од десетак корачаји и није скидао очију с мене. Један минут, ћутке, посматрали смо један другог, затим пас, вероватно охрабрен мојом пажњом, лагано ми приђе и поче махати репом...

Ја пођох даље. Пас за мном.

„Чије ли је ово псето? — питах се ја. — Одакле ли је?”

На простору од тридесет до четрдесет километара познавао сам све спахије и све псе. Нико од њих није имао оваквог пса који иде у воду. Откуд он овде у забаченој шуми, на путу, којим нико не путује и којим се само превозе дрва? Сумњам да је могао побећи од неког дошљака, зато што овим путем господи нису имала потребе да иду.

Ја седох на пањ да се одморим и почех посматрати свога сапутника. Он такође седе, диже главу и управи у мене свој оштри поглед... Он је гледао у мене и није трептао. Не знам, да ли под утицајем тишине, шумских сенки и звукова, или, можда, услед умора, од оштрог погледа најобичнијих псећих очију, мени наједном би страшно. Ја се сетих Фауста и његовог булдога као и тога, да су нервозни људи понекад услед умора склони халуцинацијама. Доста је било, брзо устанем и брзо пођем даље. Пас за мном...

— Марш одатле! — викнух ја.

Псу се, зацело, допаде мој глас, јер он радосно потскочи и потрча испред мене.

— Марш одатле! — викнух ја још једном.

Пас се осврте, пажљиво ме погледа и радосно замах репом. По свој прилици, њега је занимао мој сурови тон. Ја бих требао да га помилујем, али Фаустов булдог није ми излазио из главе, и осећање страха постајало је све јаче... Настаде помрчина, која ме је до краја збунила, и ја сам стално, кад ми је пас притрчавао и ударао ме својим репом, малодушно затварао очи. Поновио се исти случај, као и са светлошћу на звонари и са вагоном: ја нисам издржао и потрчао сам...

Код своје куће затекох госта, старог пријатеља, који кад се поздрави са мном, поче ми се жалити, да док је ишао к мени, залутао је кроз шуму, и заостао му је добар, скуп пас.

ПОСЛЕ ПОЗОРИШТА

Нађа Зељењина вратила се с мамом из позоришта, где се давао „Евгеније Оњегин“, и кад уђе у своју собу, брзо свуче хаљину, распусти косу и само у сукњи и белој блузи седе брзо за сто, да напише исто онако писмо као Татјана.

„Ја вас волим, — написа она: — али ви мене не волите, не волите!“

Написа и засмеја се.

Њој је било тек шеснаест година и она још никог није волела. Знала је, да је воле официр Горниј и студент Грузђев, али сад, после опере, она је желела да сумња у њихову љубав. Бити невољен и несрећан — како је то лепо! У томе, кад један много воли а други је равнодушан, има нечега дивног, узбудљивог и поетичног. Оњегин је интересантан тиме, што сасвим не воли, а Татјана је заносна, зато што врло много воли, и да су они подједнако волели једно друго и били срећни, онда би можда изгледали досадни.

„Доста са уверавањем да ме ви волите, — настави Нађа да пише, мислећи на официра Горног. — Не могу да вам верујем. Ви сте врло паметни, образовани, озбиљни, ви имате огроман таленат и, мо-

жда, вас очекује сјајна будућност, а ја сам неинтересантна, безначајна девојка, и ви сами врло добро знате, да ћу вам ја у животу бити само сметња. Додуше, ви сте се заљубили у мене и мислили сте, да сте нашли у мени ваш идеал, али то је била грешка, и ви сад већ питате себе у очајању: зашто сретох ту девојку? И само ваша доброта смета вам да то признате!...

Нађа зажали себе, она заплака и настави:

„Тешко ми је да оставим маму и брата, иначе бих давно навукла калуђерску ризу и кренула, куда очи воде. А ви би постали слободни и заволели другу. Ох, кад бих умрла!”

Кроз сузе немогућно је било распознати написано: на столу, на поду и на плафону трепериле су кратке дуге, као да је Нађа гледала кроз спектар. Било је немогућно писати, она се наслони на наслон наслоњаче и поче мислити на Горног.

Боже мој, како су интересантни, како су заносни мушкарци! Нађа се сети како диван израз, молећив, извињавајући и благ има официр, када се с њим препиру о музици и колико се он савлађује да његов глас не звучи страсно. У друштву, у коме се хладна охолост и равнодушност сматрају као обележје лепог васпитања и питоме нарави, треба крити своју страст. И он крије, али му то не полази за руком, и сви добро знају, да он страсно воли музику. Бескрајне препирке о музици, смела резоновања људи који не разумевају — држе га у непрекидној напрегнутости, он је наплашен, бојажљив, ћутљив. Он свира на клавиру сјајно, као прави пианиста, и

кад не би био официр, зацело би постао чувен музичар.

Сузе пресушише у очима. Нађа се сети, да јој је Горни изјављивао љубав на симфониском концерту а затим доле око чивилука, кад је са свих страна дувала промаја.

„Мени је врло пријатно, што сте се ви, најзад, упознали са студентом Грузђевим, — настави она да пише. — Он је врло паметан човек и ви ћете га зацело заволети. Јуче је био код нас и остао до два сата. Сви смо били усхићени и ја сам жалила, што нас и ви нисте посетили. Он је причао одвећ сјајно.”

Нађа стави на сто руке и спусти на њих главу, и њена коса покри писмо. Она се сети, да је студент Грузђев такође воли и да има исто тако право на њено писмо, као и Горни. Заиста, зар није боље написати Грузђеву? Без икаквог узрока у њеним грудима заигра радост: у почетку је радост била мала и котрљала се у грудима као гумена лопта, затим је постајала све шира, све већа и плуснула је као талас. Нађа већ заборави Горног и Грузђева, мисли јој се замрсише, док је радост непрестано расла, непрестано, из груди је сишла у руке и у ноге, и изгледало је, као да јој је лаки и свежи ветрић дувао над главом и додиривао косу. Рамена јој задрхташе од тихог смеха, задрхта и сто, и стакло на лампи, и на писмо скотрљаше се из очију сузе. Она није била у стању да заустави тај смех и, да покаже сама себи, да се не смеје без разлога, она пожури да се сети нечег смешног.

— Како је смешна пудла! — проговори она, осећајући да је гуши смех. — Како је смешна пудла!

Она се сети, како се Грузђев јуче после чаја играо са пудлом, која се звала Максим и затим испричао о једној врло паметној пудли, која је у дворишту потрчала за гавраном, а гавран јој се осврнуо и рекао:

— Ах, ти, коцкарко!

Пудла, не знајући да има посла с ученим гавраном, страшно се збуни и врати се у недоумици, затим поче лајати.

— Не, боље ће бити да волим Грузђева, — одлучи Нађа и поцепа писмо.

Она поче размишљати о студенту, о његовој љубави, о својој љубави, али је испадало тако, да су се мисли у глави расплињавале и она је размишљала о свему: о мами, о улици, о оловки, о клавиру... Мислила је она с радошћу и закључивала, да је све лепо, сјајно, а радост јој је говорила да то још није све, да ће мало доцније бити још боље. Брзо ће пролеће, лето, путоваће с мамом у Горбику, допUTOваће на одмор Горниј, шетаће с њом по башти и удвараће се. ДопUTOваће и Грузђев. Он ће играти с њом крокета и куглане, причаће јој смешне, или чудне ствари. Она се страсно зажеље баште, помрчине, ведрога неба, звезда. Опет јој се рамена затресосе од смеха и учини јој се да у соби замириса на пелен и као да у прозоре ударају гранчице.

Она оде на свој кревет, седе и, не знајући шта да ради са својом великом радошћу која ју је морила, гледала је у икону која је висила изнад узглавља, и говорила:

— Господе! Господе! Господе!

РУЖНО ВРЕМЕ

У мрачне прозоре ударале су крупне капи кише. То је била једна од оних одвратних киша на летовалишту, које обично кад отпочну једанпут, трају дуго, недељама, док озебли гости, навикнувши на то, сасвим не падну у апатију. Било је хладно, осећала се опора, непријатна влага.

Ташта адвоката Квашина и његова жена, Надежда Филиповна, у зимским капутима и шаловима, седеле су у трпезарији уз сто за ручавање. На лицу старице могло се прочитати, да је она, хвала Богу, сита, обучена, здрава, да је удала јединицу ћерку за доброг човека и да сад мирне душе може рећи пасијанс; ћерка њена, осредња, пуначка плавуша од својих двадесет година, са благим, бледунјавим лицем, с лактовима на столу, читала је књигу; по очима рекло би се, да она толико не чита колико мисли на нешто, чега нема у књизи. Обе су ћутале. Чуло се шуштање кише и из кујне је допирало отегнуто куваричино зевање.

А Квашин није био код куће. Кишних дана он није долазио у летњиковац, већ остајао у вароши; влажно време у природи рђаво је утицало на његов бронхитис и сметало му да ради. Он се држао оног

мишљења, да изглед сивог неба и кишних капљица на прозорима умањују енергију и гоне на сету. У вароши, где је више комфора, ружно време се готово и не примећује.

После два пасијанса старица је помешала карте и погледала у ћерку.

— Ја сам гледала у карте, да ли ће сутра бити лепо време и да ли ће допутовати наш Алексије Степанић, — рече она. — Већ пети дан, како га нема... Казнио Бог ружним временом...

Надежда Филиповна је равнодушно погледала у мајку, дигла се и прошетала тамо-амо.

— Јуче се барометар дизао, — рече она замишљено: — а данас, кажу, опет пада!

Старица је поређала карте у три дугачка реда и климнула главом.

— Јеси ли се зажелела? — упита она, погледавши у ћерку.

— Наравно!

— Видим ја то. Како да се не зажелиш? Већ пети дан га нема. Дешавало се, у мају, највише два дана, па и три, а сад — зар је то шала? — пети дан. Ја иако му нисам жена зажелела сам се. А јуче, чим ми рекоше, да се барометар диже, ја сам за њега, за Алексија Степанића, наредила да се пиле закоље и караши очисте. Он воли. Твој покојни отац није могао да види рибе, а он воли. Увек с апетитом једе.

— Мене душа боли за њега, — рече ћерка. — Нама је досадно а њему је, мама, још досадније.

— Како не! Из дана у дан по судовима, а ноћу као буљина, сам у празном стану.

— И што је најгоре, мама, он је тамо сам, без послуге, нема ко ни да му самовар спреми или воде донесе. Зашто нисмо за лето узели собара? Па и уопште, шта ће нам ова вила, кад он не воли? Говорила сам му — не треба, али не вреди. „Због твога, вели, здравља.“ Како моје здравље? Ја сам и болесна зато, што он због мене такве муке трпи.

Гледајући преко мајкиних рамена, ћерка је приметилa грешку у пасијансу, нагла се преко стола и почела поправљати. Настаде ћутање. Обе су гледале у карте и замишљале, како њихов Алексије Степанић сам самцит седи сад у вароши, у своме мрачном, празном кабинету и ради, гладан, уморан, брињући за породицом...

— А знаш шта, мама? — рече наједном Надежда Филиповна, и очи јој засијаше. — Ако сутра буде овако исто време, ја ћу јутарњим возом кренути њему у варош! Бар ћу видети да ли је здрав, понеговаћу га, чај му спремити.

И обе су почеле да се чуде, како им та мисао, тако проста и лако изводљива, није раније пала напамет. До вароши је свега пола сата возом, па после колима двадесет минута. Оне су разговарале још мало и, задовољне, легаше да спавају, заједно у једној соби.

— А-их... Боже, опрости нам грешним! — уздахну старица, кад часовник у дворани изби два. — Не спава ми се.

— Ти не спаваш, мама? — упита ћерка шапатам. — А ја стално на Аљошу мислим. Да он своје здравље не упропасти у вароши! Ручава и доручкује Бог те пита где, у ресторанима и кафанама.

— И ја сам о томе мислила, — уздахну старица. — Спаси и сачувај, Мајко Божија. А киша, лије ли лије!

Сутра ујутру киша није ударала у прозоре, али је небо као и јуче било сиво. Дрвеће је било тужно и на сваки шум ветра стресало је са себе капљице. Трагови човечјих ногу на каљавим путањама, јаружице и бразде од точкова били су пуни воде. Надежда Филиповна одлучи да путује.

— Поздрави га, — рече старица, увијајући кћер. — Реци, да не трчи много по својим судовима... Треба се и одморити. Нека диже јаку, кад излази на улицу: време је — да Бог сачува! Понеси му и пиле; домаће, иако је хладно, боље је него кафанско.

Ћерка је отпутовала, рекавши, да ће се вратити вечерњим возом или сутра ујутру.

Али вратила се она много раније, пред ручак, кад је старица седела у својој спаваћој соби на сандуку и, дремајући, смишљала шта би могла да испржи зету за вечеру.

Ћерка, пошто уђе у њену собу, бледа, утучена, и пошто не рече ни речи, не скидајући шешир, спусти се на кревет и наслони главу на јастук.

— Шта ти је? — зачуди се старица. — Зашто тако брзо? Алексије Степанић где је?

Надежда Филиповна диже главу и сувим, преклињућим очима погледа у мајку.

— Он нас лаже, мама! — рече она.

— Шта ти је, Бог с тобом! — уплаши се старица и с главе јој склизну бела капица. — Ко ће још мене и тебе лагати? Забога, шта ти је!

— Он нас лаже, мама! — понови ћерка и брада јој задрхта.

— Откуд ти то паде напамет? — викну старица бледећи.

— Наш стан је закључан. Вратар каже, да за последњих пет дана Аљоша није кући долазио. Он не станује код куће! Није код куће! Није код куће!

Она замлатара рукама и гласно заплака, изговарајући само:

— Није код куће! Није код куће!

Она је добила хистеричан напад.

— Шта то може да буде? — мрмљала је старица у чуду. — Па он је писао пре три дана да никуд из куће не излази! Где ли ноћева? Господе, Боже мој!

Надежда Филиповна је малаксала и није могла чак ни шешир да скине. Као да је пила татулу, она је несвесно колутала очима и грчевито хватала мајку за руке.

— Нашла си коме и да верујеш: вратару! — говорила је старица, врзмајући се око ћерке и плачући. — Баш си љубсморна! Неће он лагати... Али како сме да лаже? Зар смо ми макар ко? Ми иако смо из трговачког сталежа, он ипак нема права, зато што си му ти законита жена! Ми се можемо жалити! Ја сам уз тебе дала двадесет хиљада! Ти ниси била без мираза!

Па и старица се расплака и одмахну руком, па и она малакса и леже на свој сандук. Ни једна ни друга нису примећивале, како се на небу појавише плаве пруге, како се раздвојише облаци, како је у башти по мокрој трави тихо клизио први зрак, како радосни врапци скакућу око бара, у којима се огледали облаци који су јурили.

Предвече је допутовао Квашин. Пред полазак из вароши он је свратио у свој стан и дознао од вратара, да је у његовом осутству долазила жена.

— А ево и мене! — рече он весело, улазећи у таштину собу и правећи се као да не примећује уплакана, сурова лица. — А ево и мене! Пет дана се нисмо видели.

Он је брзо пољубио руку жени и ташти и, с изразом човека, коме је пријатно, што је најзад свршио тежак посао, завали се у наслоњачу.

— Уф! — рече он, испуштајући из груди сав ваздух. — Баш сам преморен! Једва седим! Готово пет дана... дан и ноћ сам живео, као на маневрима! Код куће ниједном нисам био, замислите само! Стално сам се гњавио са стечајем Шипунова и Иванчикова, морао сам да ратим код Галдјејева, у његовој канцеларији, у радњи... Нисам ни јео, ни пио, спавао сам на некаквој клупи, сав сам прозебао... Ни тренутка слободног нисам имао, нисам могао чак ни до стана да одем. Дакле, Нађуша, ја и нисам био код куће...

И Квашин, држећи се за слабине, као да су га од рада болела крста, испод ока гледао је у жену и ташту, да дозна како је деловала ова лаж, или, како се он изражавао, дипломатија. Ташта и жена згледале су се с радосним изненађењем, као да су неочекивано, изненада нашле драгоценост, коју су изгубиле... Лице им је сијало, очи пламтеле...

— Соколе мој, — отпоче ташта, скачући: — што ли ја седим? Чаја! Брзо чаја! Можда би јео?

— Наравно да хоће! — рече жена, бацајући с главе мараму, натопљену сирћетом. — Мама, брзо дај

вина и мезе! Наталија, спремај сто! Ах, Боже мој, ништа није спремно!

И обе, уплашене, срећне, узмуваше се, растрчаше по соби. Старица није могла без смеха да гледа у ћерку, која је оклеветала сасвим невиног човека, док се ћерка стидела...

Брзо је сто био постављен. Квашин, који је мирисао на мадеру и ликере, и који је једва дисао од синости, жалио се на глад, силом је жватао и стално је говорио о стечају Шипунова и Иванчикова, а жена и ташта нису скидале очију с његовог лица и мислиле су:

„Како нам је паметан, мио! Како је леп!”

„Врло важно! — помисли Квашин пруживши се после ручка на велики, мек душек. — Оне иако су пиљарице, иако су Азија, ипак и то има своје дражи, и дан-два у недељи може се провести и овде са задовољством...”

Он се покри, згреја и рече, успављујући се:

— Врло важно!

ИЗ ВАТРЕ У ВОДУ

Код хоровађе саборне цркве Градусова седео је адвокат Каљакин и, окрећући у рукама позив од примирителног судије на име Градусова, говорио је:

— Ма шта рекли, Доситеје Петровићу, ипак сте криви. Ја поштујем, ценим ваше расположење, али ипак на моју велику жалост морам вам рећи, да ви нисте били у праву. Да, нисте у праву. Ви сте увредили мога клијента Деревјашкина... Па зашто сте га увредили?

— Ко га је дођавола вређао? — љутио се Градусов, витки старац с ниским челом које много не обећава, густих обрва и са металном значком у рупици на капуту. — Ја сам му само читао моралну поуку, и ништа више! Будале треба учити! Ако будале не учимо, онда никакве користи од њих.

— Али, Доситеје Петровићу, ви му нисте лекцију читали. Ви сте, као што изјављује он у својој тужби, јавно га напали, назвали га магарцем, покварењаком и тако даље... и чак сте једном руку дигли, као желећи да му нанесете увреду и делом.

— Како да га човек не бије, кад је то заслужио? Не разумем!

— Али схватите једном, да ви на то немате права!

— Ја немам права? Е, то да извините... Причајте ви то другом, а мени, молим лепо, не солите памет. Он је после онога, кад су га из архиерејског хора главачке избацили, у моме хору десет година остао. Ја сам његов добротвор, ако хоћете да знате. Ако се љути, што сам га из хора истерао, сам је крив. Ја сам га због филозофије истерао. Филозофирати може само собразован човек, који је студије свршио, а кад си будала, и немаш ништа у глави, онда седи у ћошку и ћути... Ћути и слушај шта паметни разговарају, а он, зевзек један, једва чека моменат да избаци неку своју глупост. Ту је проба, или се служба служи, а он о Бизмарку, и о разним тамо неким Гледстонима. Замислите, прима, хуља, новине! А колико сам га пута због руско-турског рата по лабрњи млатнуо, ни замислити не можете! Ту треба певати, а он се нагне тенорима на уво, па распали да прича о томе, како су наши динамитом разнели турску оклепњачу „Луфти-Целил"... Зар је то ред? Оно дабоме, лепо је што су наши победили, али из тога не излази да не треба певати... Разговарај после службе. Једном речју, свиња.

— Према томе, ви сте га и пре вређали!

— Пре се није ни вређао. Осећао је, да ја то због њега чиним, разумевао је!... Знао је, да је грех старијима и добротворима противуречити, а чим је ступио у полицију за практиканта — е, и тачка, дигао је главу и престао да разуме. „Ја, вели, сад ни сам хориста већ чиновник. Полагаћу испит, каже, за чиновника четрнаесте класе." Е, будало једна, велим... Мање, велим, филозофирај, и чешће нос бриши, боље ће бити, него да мислиш на чинсве. Теби,

велим, не приличе чиновни већ сиротиња. И ни да чује неће! Узмемо на пример и тај случај — зашто да ме тужи примирителном судији? Е, па зар није цукела једна? Седим ја тако у крчми Самопљујевој и са нашим тутором црквеним пијем чај. Света — сијасет, ниједног слободног места... Погледам, а он се ди баш ту, са својим практикантима пиво шљема. Прави фићфирић, дигао нос, галами... рукама млатара... Начуљим уши — о колери прича... Е, па шта му можете? Филозофира! Ја, знате, ћутим, трпим... Брбљај, мислим, брбљај... Језик костију нема... Наједном, нажалост, крену машина пуном паром... Разнежио се он, пропалица једна, диже се па поче својим пријатељима: „Испијмо, вели, у част прогреса! Ја сам, вели, син своје земље и словенофил своје отаџбине! И главу ћу своју дати за то! Напоље, непријатељи, главачке! Да видим тога ко се са мном не слаже!” Па је снажно треснуо песницом о сто! Е, ту већ нисам могао да издржим... Приђем му и кажем пристојно: чуј, Осипе... Ако си ти, свиња, и ништа не разумеш, онда боље ћути и не причај. Школован човек може да умује, а ти ћути. Ти си гњида, нула. Ја њему реч, он мени десет... Па кад отпоче... Ја, наравно, за његову корист, а он из глупости... Увредио се — и тужио ме ето примирителном судији...

— Да, — уздахну Каљакин. — Не ваља... Због неких ситница сам ђаво зна шта је испало. Ви сте човек фамилијаран, уважен, па наједном ово суђење, разговори, препричавања, хапшење... Треба окончати ту ствар, Доситеје Петровићу. Имате ви један излаз, на који пристаје и Деревјашкин. Да по-

ђете данас са мном у крчму Самокљујева у шест сати, кад се скупљају тамо практиканти, глумци и остали свет, пред којим сте га увредили, и да му се извините. Онда ће он повући своју тужбу. Јесте ли разумели? Ја мислим, да ви пристајете, Доситеје Петровићу... Говорим вам као пријатељу... Ви сте увредили Деревјашкина, понизили га, а што је најглавније посумњали у његова најузвишенија осећања и чак... профанисали та осећања. Данас, знате, не може се тако. Треба бити обазривији. Ваше речи добиле су такав колорит, како да вам кажем, који данас, једном речју, не иде... Сад је четврт до шест... Желите ли да пођете са мном?

Градусов уви главом, али кад му Каљакин у најживописнијим бојама наслика „колорит”, који су добиле његове речи, и последице које могу настати због тог колорита, Градусов се уплаши и пристаде.

— Ви, пазите, и извините се, као што треба, по пропису, — учио га је адвокат успут до крчме. — Приђите му па на „ви”... „извините... враћам своје речи натраг” и тако даље.

Кад су дошли у крчму Градусов и Каљакин затекоше у њој читаво друштво. Ту су седели трговци, глумци, чиновници, полициски писари — уопште читава „багра”, која има обичај да се увече скупља у крчми, на чај и пиво. Међу практикантима седео је и Деревјашкин, младић коме се не може одредити старост, обријан, с крупним очима које не трепћу, спљоштена носа и тако оштре косе, да човек кад погледа у њу пожели ципеле да чисти... Његово лице тако је згодно удешено, да кад се погледа у њ, може се све дознати: и да је пијаница, и да пева

бас, и да је глуп, али не толико да не сматра себе за врло паметна човека. Кад опази долазак хоро-вође, он се мало подиже и као мачак заигра бркови-ма. Друштво је, изгледа унапред било обавештено, да ће бити јавно покајање и начуљи уши.

— Дакле... Господин Градусов пристаје! — рече Каљакин, улазећи.

Хорсвођа се с неким од њих поздрави, јако се усекну, поцрвене и приђе Деревјашкину.

— Извините... — промрмља он не гледајући у њега и стрпа марамицу у џеп. — У присуству целог друштва враћам своје речи.

— Извињавам! — грмну Деревјашкин из баса и, погледавши победоносно у све присутне, седе. — Ја сам задовољан! Господине адвокате, молим да обуставите моју ствар!

— Ја се извињавам, — настави Градусов. — Извините... Не вслим незадовољство... Хоћеш, да ти кажем „ви“, молим, говорићу... Хоћеш да те сма-трам за паметног, молим... Баш ме брига... Ја, брајко, нисам злопамтило. Ђаво нек те носи...

— Причекајте, молим лепо! Ви се извините а не грдите!

— Како још да се извиним? Ја се извињавам! А што те нисам „вивикао“, то је просто из заборавно-сти. Нећу ваљда да клечим... Извињавам се и чак захваљујем Богу што си имао и толико памети да ту ствар прекинеш. Ја немам кад да се по судовима мувам... Никад се у веку нисам судио, нити ћу се судити, па ни теби не саветујем... вама тојест...

— Наравно! Хоћете ли да попијете у част Сан-стефанског мира?

— Па и да попијем могу... Само ти си, брајко, Осипе, свиња... То ја не грдим, већ онако... Приме-ра ради... Свиња си брајко! Памтиш ли, како си ми се око ногу увијао, кад су те из архијерејског хора најурили? А? И ти смеш добротвора да тужиш? Њушко једна, њушко! И није те срамота? Господо присутни, зар га није срамота?

— Дозволите! Па то опет испада грдња!

— Каква грдња? Ја ти само говорим, поучавам те... Помирио сам се и последњи пут велим, не ми-слим да се свађам... Сад ћу ја с тобом, нечастивим, да се носим пошто си ме, као свога добротвора ту-жио! Иди ти дођавола! Не желим с тобом ни да раз-говарам! А ако сам те сад случајно и назвао сви-њом, па ти и јеси свиња... Уместо да се за свога добротвора вечно молиш Богу, што те је десет го-дина хранио и научио те ноте, ти глупу тужбу под-носиш и разне ђаволе адвокате шаљеш.

— Пардон, Доситеје Петровићу, — увреди се Ка-љакин. — Нису ђаволи код вас били, већ сам ја био! ... Молим вас, будите пажљивији!

— Па зар сам нешто и против вас казао? Дола-зите ако хоћете и свакидан, извол'те. Само ми је чудновато, какве сте ви то студије свршили, и обра-зовање добили, и уместо да оног ћурана поучите, а ви га још туткате. Да сам на вашем месту ја бих њега на робију послао да труне! Па после тога, шта се ви љутите? Зар се нисам извинио? Шта бисте још хтели од мене? Не разумем! Господо присутни, ви сте сведоци да сам се извинио, а да се по двапут извињавам пред којекаквом будалом, немам намеру!

— Сами сте будала! — закркља Осип и од љути-
не удари се у груди.

— Ја будала? Ја? И ти то мени смеш да кажеш?...
Градусов помодре и задрхта...

— И ти си се дрзнуо? Ево ти!... И сем тога што
сам те, ниткова једног, сад пљунуо, још ћу те и при-
мирителном судији тужити! Показаћу ја теби како
се вређа! Господо, будите сведоци! Господине квар-
таљниче, што ви тамо стојите и гледате? Мене вре-
ђају а ви гледате? Плату добијете, а кад треба па-
зити на ред онда то није ваша ствар. А? Ви мисли-
те, да за вас нема суда?

Градусову приђе квартаљник и — тако све то
отпоче.

Кроз недељу дана Градусов је стајао пред суди-
јом и одговарао за увреду нанесену Деревјашкину,
адвокату и квартаљнику, при вршењу његове зва-
ничне дужности. У почетку он није разумевао да ли
је тужилац или оптужени, затим кад га је судија ка-
знио „укупно” са два месеца затвора; он се горко
осмехнуо и промрљао је:

— Хм... Мене увредили, па још морам и да лежим.
... Чудновато... Треба, господине судија, по зако-
ну судити, а не напамет. Ваша покојна мамица, Вар-
вара Сергијевна, Бог да је прости, овакве као Осип,
сећи је наређивала а ви им још повлађујете... Шта
ће испасти из тога? Ви их браните, хуље једне, дру-
ги их брани... Па коме онда човек да се жали?

— Пресуда ће бити извршна у току две недеље...
и молим не причајте! Можете ићи!

— Дабоме... Данас се не може живети од плате,

— рече Градусов и намигну значајно. — На силу,
кад трбух тражи, и невиност ћеш у бајбокрану стр-
пати... Тако је то... Ни тужити се не смеш...

— Шта?!

— Ништа... Ја онако... о хапен зи гевезен... Ви
мислите, да вам је Бог ујак, што сте на том месту,
па за вас нема суда? Не брините... Извешћу ја на
чистину!

Поче да се зуцка о процесу „увреде судије у зва-
ничној дужности” али се заузео протојереј саборне
цркве и ствар леже.

Жалећи се првостепеном суду, Градусов је био
уверен, да ће га не само ослободити, већ да ће Оси-
па стрпати у затвор. Тако је он мислио и за време
самог суђења. Стојећи пред судијама, он се понашао
снисходљиво, резервисано, није говорио ништа из-
лишно. Једном само, кад му претседник рече да сед-
не, он се увреди и рече:

— Зар у законима пише да хоровађа заједно са
својим хористом седи?

А кад првостепени суд оснажи пресуду примири-
телног судије, он зажмире очима...

— Како? Шта? — упита он. — Како ви то изво-
љевате тумачити? О чему ви то?

— Првостепени суд је оснажио пресуду примири-
телног судије. Ако сте незадовољни, можете се жа-
лити Апелацији.

— Тако. Најсрдачније вам захваљујем, ваше пре-
васходство, за брзу и праведну пресуду. Дабоме, не
живи се само од плате, знам ја то врло добро, али
извините, наћи ћемо ми и неподмитљив суд.

Нећу да наводим све оно што је Градусов напричао у првостепеном суду... Сад га суде за увреду „првостепеног суда” и неће ни да чује, кад се пријатељи старају да му објасне, да је он крив... Он је убеђен у своју невиност и верује, да ће му пре или после казати хвала што је открио злоупотребе.

— Ништа се не може урадити с овом будалом! — вели главни протојереј саборне цркве, очајно одмахујући руком. — Не разуме!

БЕГУНАЦ

То је била дуга процедура. Прво је Пашка ишао с мајком по киши, час по покошеној ливади, час шумским путањама, где се за његове чизме лепило жуто лишће, ишао је дотле, док није свануло. Затим је два сата стајао у мрачном трему и чекао кад ће отворити врата. Ту није било тако хладно и влажно као у дворишту, али кад је ветар дувао и овамо су прскале капи кише. Кад је трем мало помало постао пун пунцат света, притиснути Пашка наслонио се главом на нечији кожух, који је необично мирисао на слану рибу и задремао. Али ето шкљоцну реза, врата се отворише, и Пашка с мајком уђе у претсобље. Ту се опет морало дуго чекати. Сви су болесници седели на клупама, не мичући се и ћутећи. Пашка их је загледао и исто тако ћутао, ма да је видео много чудноватог и смешног. Једном само, кад у претсобље скакућући на једној нози уђе некакав момак, и Пашка је захтелео да скакуће; он муну мајку лактом, прсну у смех кришом у рукав и рече:

— Мама, гледај: врабац!

— Ћути, дете, ћути! — рече мајка.

Кроз мало прозорче појави се сањив лекарски помоћник.

— Хајде записујте се! — рече он из баса.

Сви, па ту и онај смешни момак што потскакује, нагрнуше на прозорче. Помоћник је свакога питао за име и презиме, за године, место становања, да ли је давно болестан, итд. Из одговора своје мајке Пашка је дознао, да се не зове Пашка, већ Павле Галактионов, да му је седам година, да је неписмен и да је болестан од самог Ускрса.

Убрзо после уписивања требало је мало устати; кроз претсобље прође лекар у белом мантилу, потпасан убрусом. Пролазећи поред момка који скакуће, он слеже раменима и рече певушавим тенором:

— Гле, баш си будала! Шта, зар ниси будала? Ја сам ти казао да дођеш у понедеоник, а ти долазиш у петак. Ради мене не мораш уопште ни долазити, али бре, будало једна, нога ће ти пропасти!

Момак направи тако жалосно лице, као да се спремао да проси милостињу, трепну и рече:

— Молим вас лепо, Иване Миколаићу!

— Шта ту — Иване Миколаићу! — обрецну се доктор. — Речено је у понедеоник и треба слушати. Будала, па то ти је...

Отпоче примање. Доктор је седео у својој собици и прозивао болеснике по реду. Непрестано су из собе допирали језиви јауци, дечји плач, или љутити лекареви прекори:

— Де, шта се дереш? Ваљда те не кољем? Седи мирно!

Дође ред на Пашку.

— Павле Галактионов! — викну доктор.

Мајка претрну, као да није очекивала овај позив, и, ухвативши Пашку за руку, поведе га у собицу. Доктор је седео крај стола и махиално лупкао по дебелој књизи малим чекићем.

— Шта боли? — упита он, не гледајући у оне који су ушли.

— Дечко има чир на лакту, господине, — одговори мајка и лице јој доби такав израз, као да ју је заиста страшно сневеселио Пашкин чир.

— Свучи га!

Пашка, укћући, развеза на врату мараму, затим избриса рукавом нос и поче не журећи свлачити кожух.

— Снашо, ниси у госте дошла! — рече доктор љутито. — Шта гњавиш? Ниси ми само ти овде.

Пашка журно збаци кожух на земљу и уз припомоћ мајке скиде кошуљу... Доктор лењо погледа у њега и потапша га по голом стомаку.

— Није рђаво, брате Пашка, кад си трбух пустио, — рече он и уздахну. — Де, покажи свој лакат.

Пашка се избечи на лавор пун кржаве воде, погледа у докторову кецељу и заплака.

— Ме-е! — ругао му се доктор. — Размаженко, већ стигао за женидбу, а он дречи! Није га срамота.

Старајући се да не плаче, Пашка погледа у мајку, и у том његовом погледу видела се молба: „немој да причаш код куће, да сам у болници плакао!”

Доктор му прегледа лакат, притисну, уздахну, цмокну уснама, затим опет притисну.

— Тебе би требало, снашо, каштиговати, али не-

ма ко, — рече он. — Зашто га раније ниси довела? Рука је пропала! Види, лудо, то зглоб боли!

— Ви то боље знате, господине... — уздахну снаша.

— Господине... загазила дечку руку, па сад господине. Какав ће он бити радник без руке? Читав век ћеш с њим кубурити. Дабоме, теби кад бубуљица на носу изађе, ти одмах трчиш у болницу, а дечку пола године гноји. Сви сте ви такви.

Доктор запали цигарету. Док се цигарета димила он је брусио снашу и климао главом у такту песме коју је у мислима певао, и стално је мислио о нечему. Пашка, го, стајао је пред њим, слушао и гледао у дим. Кад се цигарета угасила, доктор се прену и поче говорити нижим тоном:

— Е па, чуј, снашо. Масти и капљице ту не помажу. Треба га оставити у болници.

— Ако је потребно, господине, онда зашто да не остане?

— Ми ћемо га оперисати. А ти, Пашка, остани, — рече доктор, тапшући Пашку по рамену. — Нек мајка иде, а ја и ти ћемо, брајко, овде остати. Код мене је, брајко, лепо, просто дивота! Пошто ја и ти. Пашка, посвршавамо послове, ловићемо зебе, и ја ћу ти лисицу показати! У госте ћемо заједно ићи! А? Хоћеш ли? А мајка нек сутра дође по тебе! А?

Пашка упитно погледа у мајку.

— Остани, дете! — рече она.

— Остаје, остаје! — весело викну доктор. — Нема шта да се премишља! Ја ћу му живу лисицу показати! Ићи ћемо заједно на вашар да купимо бонбоне! Марја Денисовна, одведите га горе!

Доктор, очигледно, весео и попустљив, обрадовао се друштву; Пашка је хтео да га задовољи, тим пре, што откад зна за себе није био на вашару и радо би видео живу лисицу, али како да остане без мајке? Размисливши мало, он одлучи да замоли доктора да и мајку задржи у болници, али не успе ни уста отворити, кад га болничарка поведе горе уз степенице. Ишао је, отворених уста, гледао лево и десно. Степенице, под и ограда — све велико, право и светло — били су обојени дивном жутом бојом и укусно мирисали на уље. Свуд су висиле лампе, низале се простирке, вириле из зидова бакарне славице. Али Пашки се највише допао кревет, у који су га сместили, и сиво рапаво ћебе. Он је додирнуо рукама јастук и ћебе, разгледао одељење и закључио, да доктор не живи баш тако рђаво.

Одељење није било велико и имало је само три кревета. Један кревет је био празан, други је заузео Пашка, а на трећем је седео некакав старац са невеселим очима, који је непрестано кашљао и пљувао у шољу. С Пашкиног кревета видео се кроз врата крајичак другог одељења са два кревета: на једном је лежао некакав врло блед, мршав човек са клобуком од каучука на глави; на другоме, раширених руку, седео је сељак с увијеном главом, који је много лично на сељанку.

Болничарка, сместивши Пашку, отишла је и мало доцније вратила се, носећи у наручју читаву гомилу рубља.

— Ово је за тебе, — рече она. — Обуци се.

Пашка се свукао и са задовољством је почео облачити нове хаљине. Кад је обукао кошуљу, гаће и си-

ви мантил, он се задовољно погледа и помисли, да у оваквим хаљинама не би било рђаво проћи кроз село. Његова уобразиља замисли, како га мајка шаље у башту крај реке да накида за прасе лишћа од купуса; он иде, а малишани и девојчице се окупили и завидљиво гледају у његов мантил.

У одељење уђе дежурна, носећи у рукама две плехане чиније, кашике и два парчета хлеба. Једну чинију она стави пред старца, другу — пред Пашку.

— Једи! — рече она.

Погледавши у чинију, Паша виде чорбу од купуса и у њој парче мяса и опет помисли да доктор не живи тако рђаво, да уопште није љут, као што је изгледао у почетку. Дуго је јео чорбу, облизивао после сваког гутљаја кашику, затим, кад није у чинији сем мяса ништа друго остало, погледа старца испод очију и поче му завидети што он још гута. С уздахом се прихвати мяса, старајући се да што дуже једе, али му старање ништа не поможе: мясо брзо нестаде. Остало је само парче хлеба. Није слатко јести само хлеб без варива, али шта да се ради, Пашка се размисли и поједе хлеб. Тада уђе дежурна са новим чинијама. Сад је у њима било пржено мясо са кромпиром.

— А где ти је хлеб? — упита дежурна.

Уместо одговора Пашка се напући и предахну.

— Па, зашто си смазао? — рече прекорно дежурна. — А са чим ћеш пржено мясо јести?

Она изађе и донесе друго парче хлеба. Пашка откад зна за себе није јео пржено мясо и, пошто га проба, закључи да је врло укусно. Брзо је и то ишчезло, и после тога остало му је веће парче хлеба

него после чорбе. Старац, пошто је ручао, сакри заостали хлеб у фијоку стола; Пашка хтеде то исто да учини, али размисливши, поједе и то своје парче.

Пошто се наједе, он пође да шета. У суседном одељењу, сем оних што их је видео кроз врата, налазила се још четири човека. Од њих само му је један скренуо пажњу на себе. То је био висок, одвећ омршавео сељак, са туробним маљавим лицем; он је седео на кревету и стално, као казаљка на часовнику, климао главом и махао десном руком. Пашка дуго није скидао очи с њега. У почетку једноставно климање сељаково у виду казаљке, извођено на опште задовољство, изгледало је занимљиво, али кад је боље загледао у његово лице, необично се уплаши и схвати да је сељак тешко болестан. Кад дође у треће одељење, он виде два човека са затворено црвеним лицима, као да су намазани иловачом. Они су непомично седели на креветима и са својим чудним лицима, на којима су се тешко распознавале црте, личили су на паганске идоле.

— Тетка, зашто су они такви? — упита Пашка дежурну.

Е, мали, они имају велике богиње.

Кад се врати у своје одељење, Пашка седе на кревет и поче чекати доктора да иде са њим у лов на зебе или на вашар. Али доктор није долазио. На вратима суседног одељења појави се за тренутак лекарски помоћник. Он се наже над болесником, коме је на глави стајала кеса са ледом, и викну:

— Михаил!

Заспали Михаил се не мрдну. Болничар одмахну руком и оде. У очекивању доктора, Пашка је посма-

трао свога суседа старца. Овај је, непрекидно, кашљао и пљувао у шољу; кашаљ му је био отегнут и уз кркљање. Пашки се допаде једна старчева особина: кад је он, кашљући, удисао ваздух, нешто му је у грудима свирало и певало у разним тоновима.

— Деда, шта то код тебе свира? — упита Пашка. Старац ништа не одговори. Пашка очекну мало и упита:

— Деда, а где је лисица?

— Каква лисица?

— Жива.

— Где на другом месту? У шуми!

Прође доста времена, али доктор ипак не дође. Дежурна донесе чај и изгрди Пашку, што није задржао хлеб за чај; долазио је још једном лекарски помоћник и покушавао да пробуди Михаила; иза прозора се смрачи, у одељењима се упали светлост, а доктор се није појављивао. Било је већ доцкан да се иде на вашар и у лов на зебе; Пашка се пружи по кревету и поче размишљати. Сети се бонбона, докторовог обећања, мајкиног лица и гласа, сутона у својој колибици, зидане пећи, гунђаве баке Јегоровне... и би му наједном досадно и тужно. Сети се он да ће мајка сутра доћи по њега, осмехну се и затвори очи.

Разбудило га је шуштање. У суседном одељењу неко је корачао и говорио полушапатом. У мутном сјају лампе и кандила око Михаиловог кревета кретале се три силуете.

— Да понесемо с креветом, јал' овако? — упита неко од њих.

— Овако. Не може се проћи с креветом. Ала, што умре у невреме, Бог да га прости!

Један узео Михаила за рамена, други — за ноге и дигоше: Михаилове руке и крајеви његовог мантила висили су опуштено у ваздуху. Трећи — беше то сељак налик на баку — прекрсти се, и сви троје, лупајући ногама и у нереду, и газећи Михаилове пешеве, изађоше из одељења.

Из груди заспалог старца ширило се звиждање и разноврсно крчање. Пашка прислушну, погледа у мрачне прозоре и у страху скочи с кревета.

— Ма-а-ма! — зајеца он оштро.

И, не чекајући одговор, он јурну у суседно одељење. Ту је сјај кандила и ноћне лампе једва осветљавао помрчину; болесници, узнемирени Михаиловом смрћу, седели су на својим креветима; сливајући се са сенкама, чупави, они су изгледали још шири, виши растом и, чинило се, постајали су све већи; на крајњем кревету у углу, где беше мрачније, седео је сељак и климао главом и руком.

Пашка, не разазнајући врата, јурну кроз одељење богињавих, одатле у ходник, из ходника улете у велику собу, где су лежале и седеле на креветима неке наказе са дугом косом и старачким лицима. Протрчавши кроз женско одељење, он се опет нађе у ходнику, опази ограду познатих степеница и сјури се доле. Ту је познао претсобље, у коме је јутрос седео, и поче тражити излаз.

Шкљоцну брава, дуну хладан ветар, и Пашка, спотичући се, истрча у двориште. Имао је само једну мисао — да побегне одавде безобзирце! Пута није знао, али је био убеђен, да ако побегне, сигурно ће

се наћи код куће и мајке. Ноћ је била мрачна, али иза облака сјајио се месец. Пашка појури од улаза право напред, заобиђе шупу и налете на голо жбуње; заставши мало и размисливши, он јурну натраг према болници, обиђе је и опет се заустави у дворици: иза болничке зграде белели се надгробни крстови.

— Ма-ајчице! — викну он и јурну натраг.

Јурећи поред мрачних, језивих здања, он опази један осветљен прозор.

Необично црвена пруга у помрчини изгледала је страшна, али Пашка, престрављен до лудила, не знајући куда да јури, окрете тамо. Одмах до прозора налазио се улаз са степеницама и главна врата са белом таблом; Пашка се попе на степенице, погледа у прозор, и силна, необуздана радост наједном га обузе. Кроз прозор он опази веселог, попустљивог доктора, који је седео за столом и читао књигу. Смејући се од среће, Пашка пружи према познатом лику руке, хтеде да викне, али нека непозната сила стеже му дах и одузе ноге; он се заљуља и без свести сроза на степенице.

Кад се повратио, било је већ светло, и врло познат глас, који је јуче обећавао вашар, зебу и лисицу, говорио је изнад њега:

— Е, баш си будала Пашка! Зар ниси будала? Требало би те измлатити, али нема ко.

ДОГАЂАЈ

(Кочијашева прича)

Ето у том шумарку, иза увале, десио се, господине мој, тај догађај. Мој покојни тата, Бог да га прости, носили су господару пет стотина рубаља новца; тада су наши и Шепељевски сељаци држали под закуп господинову земљу, и тата је носио паре за пола године. Они су били побожан човек, Св. писмо су читали, и да заброји неког или да увреди, или, рецимо, у зао час, да опљачка — Боже сачувај, и сељаци су их врло поштовали, и кад је требало неког у варош слати — код власти, или с парала, онда су њих слали. Издвајали су се они од обичног, и не било ми замерено, имали су у себи болесну фантазију. Волели су да повуку. Никад нису могли да прођу поред крчме: сврате, попију чашицу — и јао си га мени! Знали су они за ту своју ману и, кад су друштвене паре носили, онда да не заспе, или случајно да им не испадну, увек су мене водили собом, или сеју Ањутку.

По души да речем, цела наша породица је врло лакома на ракију. Ја сам писмен, у стоваришту дувана сам служио шест година и могу да разговарам са сваким школованим господином, и разне лепе

речи умем да употребљујем, али као што сам читао у једној књизи, да је ракија сатанина крв, то је дословно тачно, господине. Од вотке сам се и ја сро-зао, и немам у себи никакве разборитости, и ето, као што извољевате видети, служим као кочијаш, као неписмени гејак, као простак.

Дакле, запричах вам, тата су носили паре господару, с њима су путовали Ањутка, а тада је Ањутки било седам годинница, можда и осам — малецка, једва гмиже. До Каланчика су срећно догурали, трезни су били, а чим стигоше до Каланчика, и свратише Мошулану у крчму, отпоче код њих она иста фантазија. Испили су три чашице, па распале да се хвале пред светом:

— Ја сам, вели, мали, прост човек, а у џепу имам пет стотина рубаља; ако хоћу, вели, могу и крчму, и све посуђе, и Мошулана са његовом Чивутком и Чивучићима купити. Све, вели, могу купити и исплатити.

Тако су се, дакле, нашалили, па још и иза тога почели се шалити:

— Несрећа је, вели, људи православни, бити богат, трговац или тако нешто. Нема пара, нема ни брига, има пара, држи се стално за џеп, да ти зли људи не украду. Страшно живи на свету онај, ко има много пара.

Пијан свет, дабоме, слушао је, мотрио је и није за појас задевао. А тада су ту у Каланчику железницу градили, и разног шљама и голе банде било је тушта и тма, као скакаваца. Тата се после опоменуо, али доцкан већ беше. Реч није врабац, излети — не ухвати је. Иду они тако шумарком, мој господине, и

наједном ето ти, неко трчи за њима на коњу. Тата није био плашљиве нарави, — то се не може рећи, али је посумњао; ту, кроз шумарак, пут је непролазан, само сено и дрва терају, и нема нико и никакве потребе да туда јаши, нарочито радног дана. Нико не трчи џабе.

— Као да је потера, — каже тата Ањутки: — богме добро јуре. У крчми је требало ћутати, језик за зубе. Значи, ћерко, душа ми слуги, ту неће бити на добро.

Размислили су они мало о своме тешком положају и веле сеји мојој Ањутки:

— Биће да послови нису чисти, можда је заиста потера. Било како му драго, Ањутка, али ти, брајко, узми паре, склони их добро код себе и иди у џбун, сакри се. Ако нападну, у зао час, Бог их не убио, онда трчи мајци и предај јој паре, нек их однесе претседнику општине. Само, пази, никоме на очи не иди, трчи негде кроз шуму, негде увалом, да те нико не опази. Хајд' сад, па се у Бога драгог уздај. Нек ти је Христос на помоћи!

Тата гурну Ањутки завежљај с парама, и она изабра џбун, што гушћи може, и сакри се. Мало доцније, стигоше тату три коњаника: један здрав, глават, у црвеној вуненој кошуљи и високим чизмама, и друга двојица поцепани, дроњави, види се, да су са железнице. Како су тата слутили, тако и испасе, господине мој, заиста. Онај, у црвеној кошуљи, сељак здрав, снажан, који се издваја од осталих, застави коња, па сви на тату.

— Стој, тамо ти! Паре где су?

— Какве паре? Иди бестрага!

— Оне паре, што господину носиш за закуп! Дај, тамо ти, ђаволе куси, иначе ћеш главу изгубити, погинућеш без причешћа!

Па ти почну над татом свој гнев изливати, а тата уместо да их моли, да плаче или тако нешто, наљути се и почне да их грди, по својој, дакле, ћуди.

— Шта сте ме, вели, гује напали? Поганије једне, да вас Бог убије, колера вас сатрла дабогда! Нећете ви паре, већ батина, па да вас после три године леђа сврбе. Одлазите, звекани једни, иначе ћу се бранити. Имам пиштољ са шест цеви за појасом!

А разбојници после таквих речи још гори, и почну тући тату чим стигну.

Претражили су они цела кола, испретурали целог тату и чак му ципеле скинули; кад су видели, да од туче он све жешће псује, почели су га на разне начине мучити. Ањутка је за то време седела иза цбуна и, срце моје, све гледала. Кад је већ видела, да тата лежи на земљи и кркља, стругнула је одатле и из све снаге појурила, негде кроз шибљак, негде увалом, натраг кући. Девојче је било мало, без икаквог разумевања, пута није знало, и трчала је онако, куд је очи воде. До куће је било око девет километара. Други би за сат прешао, а мало дете, дабоме, корак напред, два устрану, па и не може свако да ти босим ногама иде кроз шуму по трњу; и на то треба навићи, а наше девојчице се стално некад, по зиданој пећи врзмале или по дворишту, а у шуму су се плашиле да иду.

Увече је Ањутка некако стигла до станишта, погледа — нечија колибица. А то је била колибица шумара код Сукорокових, у државној шуми, трговци

су је тад држали под закуп, ћумур правили. Залупала је. Излази из ње снаша, шумарева жена. Ањутка одмах, ни пет ни шест, па у плач и објасни јој све како је било, све до ситница, па је чак и о парама испричала. Шумарка се ражалостила.

— Душо моја! Јагодице! То те је, тако малецну Бог сачувао! Дете моје рођено! Хајдемо у колибу, да ти бар дам да једеш.

Дакле, почела је да подилази Ањутки, наранила је, напојила и чак поплакала заједно с њом и тако је примамила, да јој је девојчица чак, замисли, и завежљај с парама дала.

— Ја ћу, срце моје, склонити, па ћу ти сутра, вели, ујутру дати и до куће испратити, ластавице моја.

Узела снаша паре, а Ањутку сместила да спава на зиданој пећи, где се тада сушиле метлице. А на тој истој пећи, на метлицама, спавала је и шумарева ћерчица, тако исто малецка као и наша Ањутка. И после нам је Ањутка причала, да је мирис такав од метлица долазио, као од меда! Легла је Ањутка, а да спава не може, и тихо плаче: тате јој жао и страх је. Али, господине мој, не прође ни сат, и види она како у колибу улазе она три разбојника што су тату мучила. Баш онај, главати у црвеној вуненој кошуљи, арамбаша њихов, прилази снаши и вели:

— Е, жено, само залуд душу огрешисмо. Данас, вели, у подне човека убисмо. Да га убисмо, убисмо а пара ни аспре не нађосмо.

Дакле, тај, у црвеној кошуљи испао је шумаркин муж.

— Оде човек ни зашта, — веле његови другови поцепани: — забадава огрешисмо душу.

Шумаркица гледа у сву тројицу и осмехује се.

— Шта се, лудо, церебариш?

— Па смејем се зато што нити убих нити душу своју огреших а паре нађох.

— Какве паре? Шта бунцаш?

— Па ево, како ја бунцам.

Шумарка одреши завежљај и показа им, гу-
ја, паре, затим исприча све, како је дошла код
ње Ањутка, шта је говорила Ањутка и остало. Уби-
це се обрадоваше, почеше да деле измеђ себе, за-
мало се не потукоше, затим, дакле, седоше за сто
да шљемају. А Ањутка лежи, јадна, слуша све њи-
хове речи и тресе се, као Чивутин на роштиљу. Шта
је могла да ради? И из њихових речи дознаде, да је
тата умро и да лежи наспред пута, и поче јој се чи-
нити, лудици једној, како јадног тату курјаци и пси
растржу, како је наш коњ зашао далеко у шуму па
и њега курјаци појели, и како ће и Ањутку зато,
што паре није сачувала, на робију послати и тући.

А разбојници се накресали и послали снашу по
ракију. Пет рубаља јој дали, да и вотке купи и вина
фина. Па распалише на туђ рачун да пију и да пе-
вају. Пили су, пили пси, и опет снашу послали, да
пију дакле, док не падају у несвест.

— До ујутру ћемо да лумпујемо! — вичу. — Па-
ра сад имамо доста, нема шта да се жали! Пиј, ал'
памет не попи!

Некако, око поноћи, кад су се сви добро уредили,
снаша је отрчала по вотку и трећипут, а шумар се
прошета једно двапут по колиби, и то сам.

— Па, вели, браћо и с девојчицом би требало свр-

шити! Ако је оставимо овако, она ће бити први све-
док против нас.

Поразговараше, погодише и овако решише: да
Ањутку не оставе живу — да је закољу. Зна се,
страшно је заклати невино детешце, за ту ствар
зар ако се подухвати пијан или димом ошамућен,
можда су се сат један препирали ко да је убије, по-
гађали се један с другим, замало се и опет не поби-
ше и — нико не пристаде; онда су и коцку бацили.
Паде у део шумару. Испи он још једну пуну чашу,
накашља се и пође у трем по секиру.

А Ањутка је девојчица лукава. Без обзира што је
будала, а смислила је нешто, тако ти Бога, што би
тешко и писменом човеку пало на ум. А можда се и
Бог смиловао на њу и зато време послао јој памет,
а можда се и опаметила од страха, тек кад се све
ревидира испало је да је она лукавија од свију. Уста-
ла је тихо, Богу се помолила, узела кожух онај исти,
којим је шумарка покрила, и, — замисли, с њом је
на зиданој пећи шумарева девојчица лежала, њена
вршњакиња, — и она ти ту девојчицу покрије кожу-
хом, а са ње скине женску реклу и покрије се. Про-
мени, дакле. Покрије се преко главе и тако прође
кроз колибу, поред пијаница, а они помислише да је
то шумарева ћерчица па чак и не погледаше. На ње-
ну срећу, снаше у колиби не беше, по ракију је оти-
шла, а ту је богме не би мимоишла секира, јер је
женско око оштро, као у копца. Жене имају оштро
око.

Изађе Ањутка из колибе па пут под ноге куд је
очи воде. Свуноћ је по шуми лутала, а ујутру се
пробила до окуке и појурила низ пут. Срећом, наи-

ђе ћата Јегор Данилић, Бог да га прости. Ишао је с удицама рибу да пеца. Испричала му Ањутка све до ситница. Он ти брже натраг — каква риба сад? — у село, покупи сељаке па хајде шумару.

Кад су тамо стигли, а убице све један до другог, нашљемане, леже, где је ко пао. С њима је и пијана снаша. Претресли их на првоме месту, купили па-ре, а кад су погледали на пећ, а оно — сачувај Бо-же и Мајко Божија! — лежи шумарева девојчица на метлицама, под кожухом, а глава јој сва у крви, се-киром одрубљена. Пробудили су сељаке и снашу, ве-зали им руке наопако и потерали у општину. Сна-ша запомаже, а шумар само клима главом и моли:

— Да се отрезним, браћо! Глава ме боли.

Затим је својим редом ишло суђење у вароши и казнили су их по најстрожијем закону.

Ето какав се догађај десио, господине мој, иза оног шумарка што је иза увале. Ено, он се једва ви-ди, залази иза њега сунце румено. Запричах се ја с вама, а коњи застали, као да и они слушају. Еј ви, драги и мили! Хајде веселије, господин је — добар човек и бакшиш ће дати! Еј ви, голубићи моји!

ЗЛОЧИНАЦ СА ПРЕДОМИШЉАЈЕМ

Пред судским иследником стоји мали, необично мршав сељак у шареној кошуљи и закрпљеним чак-ширама. Његово обрасло брадом и рошаво лице, и очи које се једва виде испод густих, опуштених обрва, имају израз туробне суровости. На глави му је читава шубара давно већ неочешљане замршене косе, што још више потсећа на крвожедног паука.

— Денисе Григоријеве! — почиње иследник. — Приђи ближе и одговарај на моја питања. На дан седмог јула у току овог месеца чувар пруге Иван Семјонов Акинфов, обилазећи ујутру свој реон, на сто четрдесет првом километру затекао те је да од-врћеш завртње, којима се шине причвршћују за пра-гове. Ево њега, тог завртња!... Са тим завртњем те је и зауставио. Је ли тако било?

— Како?

— Питам те је ли тако било, како тврди Акин-фов?

— Разумемо, тако је.

— Добро; е, а зашто си ти скидао завртањ?

— Како?

— Море остави то твоје „како“, већ одговарај на питање: зашто си скидао завртањ?

— Да ми није требао, не бих га ни скидао, — мумла Денис, гледајући испод ока у таваницу.

— Зашто ти је требао тај завртањ?

— Је л' завртањ? Ми од завртња пловце правимо...

— Ко су то ми?

— Ми, народ... Климовски сељаци, да речем.

— Слушај, пријатељу, не прави ми се ту идиот, већ говори шта те питам. Шта измишљаш, какви пловци!

— Откад сам се родио нисам лагао, а сад лажем...

— мрмља Денис трепћући очима. — Па зар се може, ваше превасходство, без пловца? Ако ти рибицу, или глистицу на удицу ставиш, зар ће ти поћи на дно без завртња? Лажем... — осмехну се Денис.

— Забадава ти и она рибица, ако по води буде плувала! Гргеч, штука, манић увек на дну живе, а која по површини плива, онда њу зар само ако неки липњан ухвати, па и то ређе... У нашој реци нема липњана... Та риба ширину воли.

— Што ти мени ту о липњану причаш?

— Како? Па ви сами питате! Код нас и господа тако лове. Ни најгоре дете неће ти ловити без пловца. Оно, дабоме, ко не разуме, е, тај и без пловца иде у лов. За будалу не постоји закон...

— Дакле ти кажеш, да си скинуо тај завртањ зато, да пловац направиш од њега?

— А-да шта? Нећу ваљда да се играм с њим!

— Али за пловац могао си узети олово, куршум... ексер некакав...

— Олово не можеш наћи на путу, треба га купи-

ти, а ексер није за то. Од завртња ништа боље... И тежак је, и рупу има.

— Како се прави будала! Као да се јуче родио, или с неба пао. Зар ти не разумеш, луда главо, чему води то одвртање? Да није чувар видео, воз би могао да испадне из шина, људи би изгинули! Ти би људе побио!

— Сачувај Боже, ваше благородије! Зашто да убијам? Зар смо ми некрштени, или злотвори некакви? Буди Бог с нама, добри човече, читав век смо провели и не само да никог нисмо убили, већ ни напамет нам таква мисао није падала... Спаси и помилуј, Мајко Божија... Шта је вама, господине!

— А зашто се, је ли, дешавају несреће на пругама? Одврни два-три завртња, па ето ти несреће!

Денис се смешка и неповерљиво шкиљи очима у следника.

— Де! Толико година већ цело село скида завртње, и сачувај Боже, а ту несрећа... људе побили... Да сам ја шину однео, или, рецимо, да сам балван преко његове пруге пребацио, е, онда, богме, и воз би се сручио, а овде... пих! завртањ!

— Али, разумеј једном, завртњи држе шине за прагове!

— Знамо ми то... Ми не скидамо све... остављамо... Нисмо шашави да тако чинимо... разумемо...

Денис зева и крсти уста.

— Прошле године овде је склизнуо воз са шина, — каже следник. — Сад се зна, зашто...

— Како молим?

— Сад, велим, зна се, зашто је прошле године склизнуо воз са шина... Разумем сад!

— Зато сте ви и школовани, да разумете, милостива господо наша... Бог је знао коме је памет давао... Ви сте ето и увидели како је и шта је, а чувар пруге је гегула као и ми, без икакве увиђавности, ухвати за врат и вуче... Ти прво размисли, па после вуци! Лепо је речено — гегула, па му и памет гејачка... Забележите и то, ваше благородије, да ме је он двапут по лабрњи ударио и у груди.

— Кад су код тебе вршили претрес, нашли су још један завртањ... На коме си месту и кад тај завртањ одврнуо?

— Ви то о оном завртњу, што је под црвеним сандуком стајао?

— Не знам ја где ти је он стајао, али знам само да су га нашли. Кад си га одврнуо?

— Ја га нисам ни одвртао, њега мач дао Игнашка, Семјона Ђопавог син. То ја о ономе што је под сандуком, а онај што је у дворишту у саоницама, заједно смо га ја и Митрофан одврнули.

— Који Митрофан?

— Митрофан Петров... Зар нисте чули? Мреже код нас прави и господи продаје. Њему много тих завртања треба. На сваку мрежу, рецимо, десетак...

— Слушај... параграф хиљаду осамдесет први кривичног поступка каже, да сваки ко са предомишљајем учини квар на железничкој прузи, који може довести у опасност транспорт који по тој прузи иде, а окривљени је знао да као последица тога мора наступити катастрофа... разумеш ли? знао! А ти ниси могао да не знаш, чему води то одрвтање... осуђује се на прогонство са принудним радовима.

— Дабоме, ви боље знате... Ми смо људи прости... шта ми знамо?

— Све ти разумеш! Ти то лажеш, само се правиш да не знаш!

— Зашто да лажем? Упитајте цело село, ако не верујете... Без пловца се само укљева хвата, а куд ћеш горе рибе од кркуше, па и она ти неће поћи без пловца.

— Још ћеш и о липњану да причаш! — смешка се иследник.

— Липњани код нас не живе... Бацамо удицу без претега поврх воде на лептиру, тако се хвата клен, па и то ретко.

— Де, ћути...

Наступа ћутање. Денис се премешта с ноге на ногу, гледа у сто са зеленом чојом и јако трепће очима, као да види пред собом не чоју већ сунце. Иследник брзо пише.

— Је л' да идем? — пита Денис после извесног ћутања.

— Не. Ја треба да те лишим слободе и да те пошаљем у затвор.

Денис престаје да трепће и, дижући своје густе обрве, упитно гледа у чиновника.

— Тојест, како то у затвор? Ваше благородије! Ја немам кад, ја треба да идем на вашар; треба од Јегора да узмем три рубље за маст...

— Ћути, не сметај.

— У затвор... Бар да имам зашто, па да идем, а овако... ни крив ни дужан... Зашто? Нити сам, да речем, крао, нити се тукао... А ако ви на порез мислите, ваше благородије, онда не верујте прет-

седнику... Ви господина сталнога члана питајте...
А претседник ни срца ни душе нема...

— Ћути!

— Па ја и ћутим... — мрмља Денис. — А што је претседник и преко тога натоварио у рачун, ево ја се могу и заклет... Нас је три брата: Кузма Григоријев, да речем, Јегор Григоријев и ја, Денис Григоријев...

— Ти ми сметаш... Еј, Семјоне! — виче иследник.
— Води га!

— Нас је три брата, — мрмља Денис, кад га два крупна пандура хватају и воде из суднице. — Брат за брата не одговара... Кузма не плаћа, а ти, Денисе, одговарај... Судије! Умро је покојни господин генерал, Бог да га прости, а показао би он вама, судијама... Треба судити како ваља, а не напамет... Макар и главу одруби, али бар да се зна зашто, по правди...

ДЕЧУРЛИЈА

Тата, мама и тетка Нађа нису код куће. Они су отишли на крштење код оног старог официра који јаши на малом сивом коњу. У очекивању њиховог повратка, Гриша, Ања, Аљоша, Соња и куваричин син Андрија седе у трпезарији за столом за ручавање и играју домболе. Истину да речем, њима је време већ да спавају; али зар се може заспати пре него што се дозна од маме, како је изгледало дете на крштењу и шта су вечерали?

Сто, обасјан висећом лампом шаренио се од цифара, орахове љуске, хартијица и парчића од стакла. Пред сваким играчем стајале су по две карте и по гомилица парчади од стакла, којима су покриване цифре. На средини стола белела се тацна са ситнином од пет копејака. Крај тацне недоједена јабука, маказе и тањир, строго одређен за остављање орахове љуске. Деца играју у паре. Улог је — копејка. Услови су: ако неко подваљује, да се одмах избаци.

У трпезарији, сем играча, никога нема. Дадиља Агафја Ивановна седи доле у кујни и ту учи куварицу да кроји, а старији брат Васја, ђак петог разреда, лежи у салону на дивану и чами од дуга времена.

Играју ватрено. Највеће узбуђење огледа се на Гришином лицу. То је мали, деветогодишњи дечко, ошишан доглаве, пуначких образа и дебелих усана, као у Арапина. Он је већ свршио припремни разред, и зато се сматра за великог и најпаметнијег. Он игра само због пара. Да на тацни нема копејака, он би већ давно спавао. Његове кестењаве очице немирно и љубоморно прелећу по картама партнера. Страх, да он може и да не добије, завист и финансиски закључци, који испуњују његову ошишану главу, не дају му да седи мирно, да се среди. Врти се он, као на иглама. Добивши, грамзљиво скупља новце и одмах их трпа у џеп.

Сестра његова Ања, девојчица од својих осам година, са шиљастом брадом и паметним, сјајним очима, такође се плаши да неко не добије. Она црвени, бледи и будно прати играче. Копејке је не интересују. Срећа у игри је за њу питање самољубља. Друга сестра, Соња, девојчица од шест година, са кудравом главицом и бојом лица коју имају само врло здрава деца, скупе лутке и слике на бонбоњерама, игра домбула због саме игре. Лице јој је радошћу озарено. Ма ко да добије, она се подједнако кикоће и пљеска ручицама. Аљоша, пуначак, округласти кепец, дува, хукће и бечи очима у карте. Он нити је лаком, нити себичан. Не терају од стола, не воде на спавање — па и на томе хвала. По изгледу је флегматичан, али је у души права зоља. Сео је не толико због домбула, колико због неспоразума, који су неминовни при игри. Страшно му је пријатно, кад неко удари или изгрди неког. Он већ давно треба некуда да отрчи, али се не одваја од стола ни за тре-

нутак, плашећи се да му у осуству не дигну његову парчад од стакла, и копејке. Пошто од цифара зна само јединице и оне бројеве који се свршавају нулама, уместо њега покрива нумере Ања.

Пети партнер, куваричин син Андрија, црпираст, болешљив дечко, у цицаној кошуљи и са бакарним крстићем на грудима, стоји непомично и сањалачки посматра нумере. Према добитку и туђим успесима понаша се индиферентно, јер је сав утонуо у аритметику игре, у њену некомпиковану филозофију: колико је на овоме свету разних бројева, и како се то они не помешају!

Објављују гласно извлачене бројеве сви по реду, сем Соње и Аљоше. Ради упрошћења њиховог, пракса је утврдила термине и смешне надимке. Рецимо, играчи седмицу зову „кука“, једанаест — „пакљаче“, седамдесет седам — Семјон Семјонић, деведесет девет — „дѐка“, итд. Игра тече живо.

— Тридесет два! — виче Гриша, извлачећи из очеве капе жуте увијутке. — Седамнаест! Кука! Двадесет осам — чик погоди ко сам!

Ања види, да је Андрија пропустио 28. Другом приликом она би га упозорила на то, сад кад на тацни заједно са кспејкама лежи и њено самољубље, она ликује.

— Двадесет три! — наставља Гриша. — Семјон Семјонић! Девет!

— Бубашваба, бубашваба! — дере се Соња, показујући бубашвабу, која јури преко стола. — Јој!

— Не убијај је, — вели из баса Аљоша. — Она, можда, има децу...

Соња прати очима бубашвабу и мисли о њеној деци: то мора да су њене мале бубашвабице!

— Четрдесет три! Један! — наставља Гриша, страхујући од помисли, да је Ања покрила већ двапут по четири броја. — Шест!

— Доста! Код мене је доста! — виче Соња, кокетно преврћући очима и смејући се.

Партнери су избегчили лица.

— Да контролишемо! — вели Гриша, презриво гледајући у Соњу.

Као највећи и најпапетнији, Гриша је присвојио одлучујући глас. Шта хоће, то и ради. Дуго и пажљиво контролишу Соњу, и на велику жалост њених кибицера испада, да је она подвалила. Отпочињу нову партију.

— А шта сам ја јуче видела! — вели Ања као за себе. — Филип Филипић је преврнуо некако очне капке, и постале му очи црвене, страшне, као у нечастивог.

— И ја сам видео, — вели Гриша. — Осам! А код нас ђаци умеју да мрдају и ушима. Двадесет седам!

Андрија управља очи у Гришу, мисли и вели:

— И ја умем да мрдам ушима...

— Па де, мрдај!

Андрија мрда очима, уснама и прстима, и њему се чини, да му се уши крећу. Општи смех.

— Није добар човек тај Филип Филипић, — уздише Соња. — Јуче уђе у нашу дечју собу, а ја сам била само у кошуљи... И било ме је тако срамота!

— Доста! — виче наједном Гриша, грабећи паре са тацне. — Ја сам добио! Проверите, ако вам је воља!

Куваричин син диже очи и бледи.

— Ја, дакле, више нећу моћи да играм, — шапуће он.

— Зашто?

— Зато што... зато што више немам пара.

— Без пара не може! — вели Гриша.

Андрија за сваки случај још једном претура по џеповима. Не нашав у њима ништа, сем мрвица и изгрижене оловке, он криви уста и почиње жалостиво да трепће. Сад ће заплакати...

— Ја ћу уложити за тебе! — вели Соња, не могући да издржи његов патнички поглед. — Само пази, вратићеш ми после.

Новци се улажу и игра се наставља.

— Чини ми се, негде звоне, — вели Ања, разрогачујући очи.

Сви прекидају игру и, зинувши, гледају у мрачан прозор. Иза те помрчине прелива се отсјај лампе.

— То се причинило.

— Ноћу само на гробљу звоне... — вели Андрија.

— А зашто тамо звоне?

— Да се разбојници у цркву не увуку. Плаше се кад звони.

— А зашто се разбојници у цркву увлаче? — пита Соња.

— Зна се зашто: да чуваре поубијају!

Пролази минута у ћутању. Сви се згледају, уздрхте и настављају игру. Овога пута добија Андрија.

— Он је подвалио, — грми с неба па у ребра Аљоша.

— Лажеш, нисам подвалио!

Андрија бледи, криви уста па пуп Аљошу по глави! Аљоша пакосно колачи очима, скаче, ставља једно колено на сто и, сад он — пуп Андрију по образу! Обојица ударају још поједанпут један другог и деру се. Соња, не могући да издржи ту грозоту, такође почиње плакати, и трпезаријом се разлеже дрека од разних гласова. Али не мислите, да се игра тиме завршила. Не прође ни пет минута, а деца се опет смеју и мирно разговарају. Лица су уплакана, али им то не смета да се смешкају. Аљоша је чак срећан: био је неспоразум!

У трпезарију улази Васја, ђак петог разреда. Изглед му је сањив, разочаран.

„То је грозно! — мисли он, гледајући како Гриша пипка џеп, у коме звецкају копејке. — Зар се смеју деци давати новци? И зар им се може дозволити да се коцкају? Лепо васпитање, заиста. Грозно!”

Али деца играју тако фино, да и он добија вољу да им се придружи и окуша срећу.

— Станите, и ја ћу да играм, — рече он.

— Уложи копејку!

— Одмах, — вели он, претурајући по џепу. — Немам копејке, али ево рубље. Улажем рубљу.

— Не, не, не... копејку уложи!

— Будале сте. Та рубља је уопште већа од копејке, — објашњава гимназист. — Ко добије, вратиће ми кусур.

— Остави, молим те! Иди!

Бак петог разреда слеже раменима и одлази у кујну да узме од послуге ситнине. Испаде да у кујни нема ни копејке.

— Онда ми размени, — досађује он Гриши, кад се врати из кујне. — Проценат ћу ти дати. Нећеш? Де, продај ми за рубљу десет копејака.

Гриша сумњајући гледа испод ока Васју: да није то нека подвала, или лоповлук?

— Нећу, — вели он, држећи се за џеп.

Васја почиње да се револтира, да псује, да назива играче звеканима и буковим главама.

— Васја, па ја ћу за тебе да уложим! — вели Соња. — Седи!

Гимназист седа и ставља испред себе две карте. Ања почиње да чита бројеве.

— Копејку испустих! — изјави наједном Гриша узбуђеним гласом. — Причекајте!

Спуштају лампу и завлаче се под сто да траже копејку. Додирују рукама пљувачке, орахову љуску, сударају се главама, али копејку не налазе. Почињу тражити опет и тражили су дотле, док Васја није истргао из Гришиних руку лампу и оставио је на место. Гриша је и даље тражио у помрчини.

Али ето, и копејка је најзад нађена. Играчи седају за сто и хоће да наставе игру.

— Соња спава! — објављује Аљоша.

Соња, наслонивши кудраву главу на руке, спава слатко, спокојно и тврдо, као да је заспала пре један сат. Заспала је нехотице, док су други тражили копејку.

— Иди, лези на мамин кревет! — вели Ања, одводећи је из трпезарије. — Иди!

Њу воде сви листом, и после неких пет минута мамин кревет пружа интересантан приказ. Спава Соња. До ње хрче помало Аљоша. Са главом на њиховим ногама, спавају Гриша и Ања. Ту се за друштво прилепио такође и куваричин син Андрија. Крај њих леже копејке, које су изгубиле свој значај све до нове игре.

Лаку ноћ!

КРАЈ ЛЕША

Тиха августовска ноћ. Са њива лагано диже се магла и као бледи вео прекрива све, докле око допре. Обасјана месецом, ова магла даје утисак час мирног, бескрајног мора, час огромног белог зида. Ваздух је влажан и хладан. Још је далеко до јутра. Недалеко од сеоског пута који води уза саму ивицу шуме, сјаји се ватра. Ту, под младим храстом лежи мртво тело, покривено од главе до ногу новим белом покровом. На грудима велика дрвена икона. Крај леша, готово уза сами пут, седи „смена” — два сељака који врше једну од најтежих и грозних сеоских дужности. Један — млад, висок момак с тек нагареним уснама и с густим, црним обрвама, у поцепаном кожуху и опанцима, седи на влажној трави, испружених ногу напред, и труди се да скрати време радом. Он је искривио свој дугачки врат и, гласно шиштећи кроз нос, прави од великог, неотесаног парчета дрвета кашику. Други — мали сељак старачка лица, мршав, пегав, проређених бркова и козје брадице, опустио на колена руке и, без покрета, гледа немарно у ватру. Између њих двојице тина ватрица и обасјава њихова лица црвеним сјајем. Тихо је. Чује се само како шкрипи под ножем дрво и пуцкара на ватри влажно иверје.

— А ти, Сјома, не спавај... — вели младић.
— Ја... не спавам... — грца козја брадица.
— Јес-јес... Тешко је седети сам, страх обузима.
Причај нешто, Сјома!

— Не... не уmem...

— Чудан си ти човек, Сјомушка! Други људи и посмеју се, и измишљотину неку испричају, и песму отпевају, а ти — Бог би те знао какав си. Седиш, као плашило баштенско, и буљиш очима у ватру... Говориш и као да се плашиш. Бре, имаш већ педесету, а памети мање него у детета... И није ти жао, што си глупак?

— Жао ми је... — туробно одговори козја брадица.

— А зар нама није жао да гледамо твоје глупости? Добар си, бре, сељак, трезан, само једна мука — памети у глави немаш. Требђ си, кад те Бог већ увредио и није ти памети дао, сам да је стекнеш... Запни бре мало, Сјома... Кад негде нешто добро кажу, утуви, вајди се, па стално размишљај, размишљај... Ако неку реч не разумеш, запни бре и размисли у глави, у каквом смислу је та иста реч. Разумеш? Запни! А ако сам памети не стечеш, онда и умрећеш као глупак, као последњи човек.

Наједном зачу се у шуми дугачак, продиран звук. Нешто као да се опучило баш са врха дрвета, шушти кроз грање и пада на земљу. А све то уз тиху пратњу одјека. Младић уздрхта и запрепашћено погледа у свога друга.

— То буљина птице прождире, — вели туробно Сјома.

— Па и време је, Сјома, да тице лете у топлије крајеве!

— Знамо, време је.

— Сад су хладна сванућа отпочела. Х-хладно је. Чапља је зимогрожљив створ, нежан. За њу је оваква хладноћа — смрт. Ето, ја нисам чапља, па сам се смрзђ... Метниде неко дрвце!

Сјома устаје и губи се у мрачном шумарку. Док се он мота иза цбуња и крши суво грање, његов друг заклања рукама очи и дрхти од сваког шума. Сјома доноси наручје суварака и ставља га на ватру. Ватра колебљиво облизује пламичцима црно грање, затим наједном, као по команди, обузима га са свих страна и обасјава црвеном светлошћу лица, пут, бели покров са његовим рељефима од руку и ногу мртваца, икону... „Смена” ћути. Младић још ниже савија врат и још нервозније прихвата се посла. Козја брадица седи као и пре непомично и не скида очију с ватре...

— „Ненавидјашчије Сиона... посрамистесја от Господа...” — зачу се наједном кроз ноћну тишину танак глас, затим одјекнуше тихи кораци, и на путу у руменом отсјају ватре појави се тамна људска силуета у краткој калуђерској мантији, у шеширу са великим ободом и са торбицом о рамену.

— Боже, нека буде воља Твоја! Мајко Пречиста! — вели та силуета промуклим сопраном. — Опазих ватру у пакленом мраку и узбуди се дух мој... Упо-

четку помислих — да не чувају коње ноћу, после пак и размислих: какво му је то чување, кад се коњи не виде? Да нису лупежи то, помислих, или разбојници, који вребају богатог Лазара? Да није то циганска фајта, која идолима жртве приноси? И узбуди се дух мој... Иди, рекох себи, рабе Теодосије, и прими венац мученички! И полетех на светлост, као лептир лакокрили. Сад стојим пред вама и по спољним физиономијама вашим закључујем о душама вашим: нисте ни лупежи ни безбожници. Мир вам!

— Бог ти помог'о.

— Православци, да не знате случајно, којим путем треба ићи до Макухинских циглана?

— Близу је. Ево, дакле, идите право путем; кад прођете два километра, ту је Ананово, наше село. Од села, попо, окрени десно, обалом, и доћи ћеш до циглана. Од Ананова биће око три километра.

— Нек да Бог здравља. А ви зашто ту седите?

— Седимо као присутни грађани. Ето, мртво тело...

— Шта? Какво тело? Мајко Пречиста!

Путник-богomoљац опази бео покров с иконом и задрхта тако јако, да му ноге лагано потскочише. Тај неочекивани приказ грозно делује на њега. Он се сав јежи и, зинувши, избуљивши очи, стоји као укопан... Око три минута он ћути, као да не верује очима својим, затим почиње да мрмља:

— Господе! Мајко Пречиста! Путовао мирно, никог није дирао, и наједном оваква несрећа...

— Ко сте ви? — пита младић. — Да нисте из редова свештенства?

— Не... не... Ја по манастирима идем. Познајеш Ми... Мијаила Поликарпића, управника циглане? Е, ја сам њи'ов рођак... Господе, нека буде воља Твоја! А шта ћете ви овде?

— Чувамо стражу... Наредили.

— А-ха, а-ха... — мрмља мантијаш, прелазећи руком преко очију. — А откуд мртвац?

— Путник пролазник.

— О, животе наш! Него, браћо, ја овај... идем... Страх ме хвата. Плашим се мртваца грђе него ичег, драги моји... Па ето, реци побогу! Доклен је тај човек био жив, нису га примећивали, сад пак, кад је мртав и у прах се претвара, ми треперимо пред њим, као пред неким славним војсковођом или преосвећеним владиком... О, животе наш! Па шта, убили га, ваљда?

— Бог ће га знати! Можда су га убили, а можда је и сам умро.

— А-ха, а-ха... Ко зна, браћо, можда душа његова сад сладости рајске ужива!

— Душа се његова још ту око тела креће... — вели младић. — Она се три дана од тела не одваја.

— М-да... Ала је сад хладно! Просто зуби цвокоћу... Дакле, треба ићи стално право па право...

— Доклен у село не допреш, па онда окрени десно, обалом.

— Обалом... Тако... Шта ли чекам? Треба ићи... Збогом, браћо!

Мантијаш пређе око пет корака путем и заустави се.

— Заборавих копејку на сарану да оставим, — вели он. — Православци, могу ли парицу да оставим?

— Ти то боље знаш, по манастирима идеш. Ако је природном смрћу умро, ондак ће му бити за душу, ако је пак самоубилац, ондак је грех.

— Тачно... Можда је заиста самоубица! Онда боље своје новце код себе да задржим. Ох, тешки су наши греси! Иљадарку да ми даду, па ни тад не би пристао ту да седим... Збогом, браћо.

Мантијаш лагано одлази па опет застаје.

— Не могу да будем паметан шта да радим... — мрмља он. — Да останем ту крај ватре, па да чекам свануће... страшно је. А и ићи — исто тако је страшно. Целог пута у помрчини причињавање ми се мртвац... Ето како ме је Бог казнио! Пет стотина километара пешке сам прешао, па ништа, а сад кад се кући приближујем, да Бог сачува... Не могу да идем!

— Истина је, да је страшно...

— Не плашим се ни вукова, ни лупежа, ни мрака, а мртваца се плашим. Плашим се, па то ти је! Браћо православци, на коленима вас преклињем, испратите ме до села!

— Наређено нам је да се не одвајамо од тела.

— Нико, браћо, неће видети! Кунем се, неће. Бог ће вас сто пута наградити. Брадоња, испрати ме, заиме Бога! Брадоња! Зашто стално ћутиш?

— Он је глупак... — вели младић.

— Испрати, пријатељу! Петпарац ћу ти дати!

— За петпарац може, — рече младић, чешући потиљак: али није наређено... Ако ето Сјома, будалина, сам остане, онда ћу те испратити. Сјома, 'оћеш да останеш овде сам?

— Остаћу... — пристаде глупак.

— Па, добро. Хајд'мо!

Младић устаје и иде са мантијашем. Кроз минут њихови се кораци и разговор губе. Сјома заклања очи и тихо дрема. Ватра се почиње гасити, и на мртво тело пада крупна црна сенка.

ЗИНОЧКА

Ловачка дружина ноћује вечерас у сељачкој изби, на свежем сену. Месец гледа у прозоре а на улици тужно циличе хармоника, сено испарава сладуњав, нешто мало узбудљив мирис. Ловци разговарају о псима, о женама, о првој љубави, о шљукама. После, пошто су пребрали сваку кошчицу свих познатих госпођа и пошто су испричали стотину анекдота, ловац, најдебљи од свих, у сумраку сличан пласту, и са дубоким басом као у штабног официра, зевну чујно и рече:

— Није богзна шта бити вољен, госпође су зато и створене да нас воле. Али, господо, је ли ко од вас био намрзнут, страсном бесном мржњом? Је ли ко од вас посматрао усхићења мржње? Јесте?

Нема одговора.

— Нико, господо? Видите, мене је мрзела, силно ме мрзела, лепа млада девојка. Ја сам на себи самом, лично, могао да проучим знаке прве мржње. Кажем: прве мржње, господо, зато што је то било нешто управо супротно првој љубави, њена антитеза. Уосталом, ово што ћу вам сад испричати, десило се док још нисам ништа знао ни о љубави ни о мржњи. Било ми је онда осам година, али није

у томе чвор; није, господо, у питању он, него она. Дакле, молим за мало пажње. Једне дивне летње вечери, пред сунчев залазак, ја и моја гувернанта Зиначка, — врло симпатично и поетично створење, тек пуштено из пансионата, — седели смо у децјој соби и радили. Зиначка расејано гледа у прозор и говори:

— Добро. Ми удишемо кисеоник. Сад, кажите ми, Пећа, шта ми издишемо?

— Угљену киселину, — одговорим ја па и сам гледам у исти прозор.

— Добро. А код биљака бива супротно: оне удишу угљену киселину а издишу кисеоник. Угљене киселине има у селтерској води и угљу који се меће у самовар. То је врло штрудљив гас. Близу Неапоља налази се такозвана Псећа пећина у којој има угљене киселине; кад се у њу пусти псето оно се угуши и липше.

Та злосрећна Псећа пећина близу Неапоља сачињава цело хемијско знање, од којег се ниједна гувернанта не усуђује помаћи ни корака даље. Зиначка је свакад ватрено заступала природне науке, али из хемије једва ако је још штогод знала осим те пећине.

Дакле, она ми нареди да поновим. Поновио сам. Запита ме шта је хоризонтат. Одговорио сам. А напољу, док смо ми прекувавали знања о хоризонту и Псећој пећини, мој се отац спремао да иде у лов. Пси урличу, трећаци у тројкама нестрпљиво стају с ноге на ногу и мазе се с кочијашима, послуга пуни тарантас торбама и свакојаким стварима. Пред тарантаса стоји линејка у коју се посаде мати

и сестре да иду Ивањицкима на имендан. Код куће остајемо само ја, Зиночка и мој старији брат студент, — болели га зуби. Можете замислити моју завист и муку!

— И тако, шта ми издишемо? — запита Зиночка још гледајући у прозор.

— Кисеоник.

— Да, а хоризонтат је место где се, како се нама чини, небо састаје са земљом.

У том пође тарантас а за њим линејка... Ја угледам како Зиночка извади из шпага неку белешчицу, згужва је грчевито и притиште на слепо око, по том плану лицем и погледа у часовник.

— Па, запамтите, — рече ми она, — близу Неапоља има такозвана Псећа пећина... — она опет погледа у часовник и настави, — где се, како се нама чини небо састаје са земљом.

Јадница, силно узрујана прошета по соби и још једанпут погледа у часовник. До свршетка нашега рада има још доста времена, више од пола часа.

— Сад аритметика, — рече она дишући тешко, а уздрхтаном руком прелистава књигу са задатцима. — Ево, решите задатак број 325, а ја ћу... одмах ћу се вратити...

Она изиђе. Чуо сам како је отпрхнула степеницама, после сам кроз прозор видео како њена плава хаљина сену преко дворишта и нестале је кроз баштенска вратанца. Копкало ме шта значе ти њени брзи покрети, руменило образа и узбуђење. Куда је отишла тако хитно и зашто? Па како ми је памет била зрелија од мојих година, одмах сам се досетио и све разумео: она је отрчала у врт зато

да се користи одласком мојих строгих родитеља па да се увуче у јагодњак, или да набере себи трешања! Кад је тако, дођавола, и ја ћу да идем да једем трешања! Бацим књигу и отрчим у врт. Дођем до трешања, али ње већ није било тамо. Прошла је поред јагодњака, поред огроза, поред стражарева кућице, па кроз поврће, и упутила се језеру, бледа, трзајући се на најмањи шушањ. Ја сам се за њоме прикрадао, и ево шта сам видео, господо. На обали језера, између дебелих стабала двеју старих врба, стоји мој старији брат, Саша. По лицу се не би могло судити да има зубобољу. Он гледа како му се Зинаида приближава, и сав сија од среће као да га сунце обасјава. А Зиночка, као да је гоне у Псећу пећину и наморавају да удише угљену киселину, приступа Саше једва мичући отежалим ногама, дише тешко, уздиже главу... По свему се види да први пут иде на љубавни састанак... Али ево, стигла је... Око пола минута гледали се ћутећи и као да својим очима не верују. После, некаква сила гурну Зиночку у леђа, она стави руке на Сашина рамена и спусти главу на његов капутић. Саша се смеје, мрмља нешто, испрекидано и невезано, и са нестрљивошћу много заљубљена човека меће обе своје шаке на Зиночкину њушкицу. А време, господо, дивно... Брежуљак за који се сунце скривало, оне две врбе, зелене обале, небо, све то, заједно са Сашом и Зиночком огледа се у језеру. Тишина, можете већ замислити. Изнад трске и сите злати се милион лептирића с дугачким пипцима; иза врта гоне стадо. Речју, могло би се насликати.

Из свега што сам видео схватих само то, да се

Саша пољубио са Зиначком. То је непристојно. Ако маман дозна обоје ће добро запамтити. Осећајући, не знам зашто, некакви стид, ја не сачекам крај са- станка него се вратим у дечју собу. Седео сам крај књиге и мислио. С једне стране, пријатно је то има- ти у својој власти туђу тајну, а с друге, такође је врло пријатно знати, да ја могу свакога тренутка издати такве ауторитете као што су Саша и Зи- ночка, и доказати да они не знају за светску уљуд- ност. Сад су они у мојим рукама, и њихов мир пот- пуно зависи од моје племенитости. Ја ћу им већ показати!

Кад сам легао да спавам Зиначка, као и увек, уђе у дечју собу да види да нисам заспао обучен и јесам ли се молио Богу. Погледам у њено лепо и срећно лице и развучем уста. Тајна ме је распи- њала и тражила је да се обелодани. Морам мало да почарнем у ту тајну па да се насладим утиском.

— Е, ја знам! — рекох церећи се. — Хи-хи!

— Шта знате?

— Хи-хи! Ја сам видео кад сте се са Сашом по- љубили код врбе. Изишао сам за вама и све сам видео.

Зиначка се трже, сва поцрвене и запрепашћена мојим наговештењем паде на столицу на којој је стајала чаша с водом и свећњак.

— Видео сам како сте се... љубили, — поновим ја церекајући се и уживајући у њеној забуни. — Аха! Казаћу мами!

Престрашена Зиначка гледала ме пажљиво и кад се уверила да ја одиста све знам она ме очајно ухвати за руку и дрхтећи шапатом изустити:

— Пећа, то је ниско... Молим вас, ако бога зна- те... Будите човек... Не говорите никоме... Чести- ти људи никога не уходе... То је ниско... Молим вас...

Веселница, бојала се моје матере као живе ватре, јер је то госпођа пуна врлине и строга; то је једно, а друго, није могло бити а да моја у осмех распли- нута њушка не повреди њену детињску, чисту и поетичну прву љубав; па сад можете замислити како јој је било. Она по мојој милости целу ноћ није спавала, и ујутру се појавила на чај с плавим ко- лутовима испод очију... Кад сам се после чаја на- шао са Сашом нисам се могао уздржати а да се не искезим и не похвалим:

— Ја знам оно! Ја сам видео јуче како си се љу- био с М-ле Зином!

Саша ме погледа и рече:

— Ти си глуп!

Он се није уплашио као Зиначка и зато ми није пошло за руком да направим утисак на њ. А то ме је још више подбадало. Кад се није уплашио онда свакако није ни веровао, да сам ја све видео и све знао; е, па чекај да ти докажем!

Кад Зиначка дође у моју собу за рад она ме и не погледа него зајеца. И место да ме заплаши она се свакојакo умиљавала, надавала ми петице и није се моме оцу жалила на моје несташлуке. Па како сам према својим годинама био веома паметан, ја сам се њеном тајном користио како сам год хтео: нисам учио, у учионицу сам улазио главачки и с ногама у вис, смело одговарао. Речју, да сам тако

и до сада продужио од мене би испао прекрасан уцењивач.

Еле, прође недеља дана. Туђа ме тајна копкала и мунила, као кад се нешто увуче у душу па не да мира. Желео сам да је пошто-пото избрбљам па да поуживам у утиску. И тако једном при доручку, — имали смо много гостију, — ја одвише глупо развучем уста и лукаво као змија погледам у Зиначку па рекнем:

— Е, ја нешто знам!... Хи — хи!... Видео сам...

— Шта ти знаш? — запита мати.

Ја још лукавије погледам у Зиначку и Сашу. Вредело је видети како се девојка зајапурила и како су Сашине очи добиле зао сјај! Прегридох језик и не наставих причу. Зиначка поступно побледе, стисну зубе и већ ништа није јела. А истога дана, за време вечерњих часова, опазих на Зиначки оштру промену. Изгледала је оштра, некако хладнија од мрамора, а очи су јој гледале необично, право у моје лице, и дајем часну реч, никада нисам видео тако убиствених очију, чак ни у ловачких паса кад терају вука. Врло сам добро разумео израз тих очију кад Зиначка усред часа стиште зубе и процеди:

— Мрзим вас! Ох, мрски, одвратни деране, кад би само знали колико вас мрзим, како ми је мрска та ваша ошишана глава и ваше простачке клемпаве уши!

Али одмах се уплаши и рече:

— Не кажем ја то вама, него учим улогу.

После, господо, преко ноћ сам видео како је пришла мојој постељи и дуго ме у лице гледала. Стра-

сно ме мрзела, и већ без мене није могла да живи. За њу је постала неизбежна потреба да усредсређено посматра моје мрско лице, нешто без чега она није могла да буде. А, сећам се, једном било је дивно летње вече. Мирише на сено, свуда мир, и тако даље. Месечина. Ишао сам алејом и мислио на слатко од вишања. Наједном прилази ми Зиначка, бледа, лепа Зиначка. Ухвати ме за руку и гушећи се поче да се исповеда.

— О, што те мрзим! Нико ме нисам толико зла пожелела колико теби! Запамти то! Ја желим, ја хоћу да разумеш и запамтиш!

Схватате ли: месец, бледо лице из кога је била страст... тишина... чак ми је, неваљалцу, било слатко. Слушао сам је и гледао у очи. Испрва ми је било то пријатно и ново, а после узме ме страх, вриснух и стрмоглавце побегох кући.

Смислих да ће најбоље бити да се пожалим маман. И пожалих се, а узгред испричах и то, како се Саша љубио са Зиначком. Био сам глуп, нисам знао какве ће последице бити, иначе бих тајну задржао за себе.

Али што би би. Маман не саслуша, плану и рече:

— Тебе се то не тиче, још си врло млад да о томе говориш. Али, дабоме, то није углед за децу!

Моја маман беше не само жена од врлине него и тактична. Да не би правила скандал она није одмах отпустила Зиначку, него постепено, систематски, како се уопште отпуштају људи честити, али које не трпе. Сећам се, кад је Зиначка пошла из наше куће: и последњи поглед који је на кућу бацила био је управљен на прозор поред кога сам ја

седео, и уверавам вас, господо, ја и данас памтим тај поглед. Зиночка се ускоро и удала за мога брата. То је Зинаида Николајевна, познајете је. После, кад сам већ постао академац, нашли смо се. И ако се паштила богзна како, она ипак није могла у браку академцу да позна омрзнутога Пећу, али није се ни држала баш сасвим рођачки према мени... Па и сада још, иако ме штити моја ћелава добродушна њушка, благочестиви трбушчић и смирени изглед, она ме увек гледа помало попреко, и не осећа се сасвим сигурна кад брату дођем у госте, с пута.

Очевидно, ни мржња се не заборавља као ни љубав... Чуј! Већ певају петли. Лаку ноћ! Милорд, на место!

ГОТОВАНИ

Малограђанин Михаил Петров Зотов, старац од својих седамдесет година, изнемогао и усамљен, пробуди се од хладноће и старачких пробада у целом телу. У соби беше мрачно, али кандило пред иконом више није горело. Зотов подиже завесу и погледа кроз прозор. Облаци, који су увијали небо, почели су већ да се разређују од свитања, и ваздух је постајао прозиран, — према томе, било је прошло четири сата, не више.

Зотов закркља, закашља се и, јежећи се од хладноће, устаде из постеље. По негдашњој навици, он је дуго стајао пред иконом и молио се. Очитао је „Оче наш“, „Богородице дјево“, „Вјерују“ и поменуо је читав низ имена. Чија су била та имена, он је већ давно заборавио и поменуо их је само из навике. Из те исте навике, почистио је собу и трем и приставио свој дебели четвороножни самоварчић од бакра. Да Зотов није имао те навике, не би знао чиме да испуни своје старачке дане.

Пристављени самоварчић лагано се распаљивао и сасвим неочекивано поче да завија дрхтавим басом.

— Де, завијај! — процеди Зотов. — Завијај себи за душу!

Том приликом старац се сети да је ноћас сањао пећ, а видети пећ у сну значи жалост.

Снови и предзнаци могли су још једино да га потстрекну на размишљање. И овом приликом он с нарочитом љубављу утону у решавање питања: зашто завија самовар и какву жалост му претсказује пећ? Сан се одмах испуни: кад је Зотов испирао ибрик и кад хтеде да закува чај, у кутији не нађе ни трунке.

— Баш је живот робија! — мрмљао је он, преврћући језиком у устима корицу црног хлеба. — Баш је ово псећа судбина! Чаја нема! Да сам сељак ајде, али ја сам варошанин, кућевласник. Баш је безобразлук!

Гунђајући и разговарајући сам са собом, Зотов обуче свој мантил налик на кринолин, стрпа ноге у огромне нескладне каљаче (које му је направио обућар Прохорић 1867 г.) и изађе у двориште. Ваздух беше влажан, хладан и туробно тих. Велико двориште, тршаво од чичкова и засуто жутиим лишћем, овлаш се светлукло од јесење слане. Ни ветра, ни шумова. Старац седе на праг своје нахерене капије, и одмах се деси оно што се увек лепо дешавало свако јутро: приђе његова кучка Лиска, велики пас-чувар, бела са црним пегам, лињава, полулипсала, са затвореним десним оком. Прилазила је Лиска тремо, гурећи се бојажљиво, као да њене шапе не додирују земљу већ усијане плоче, и цело њено изнемогло тело изражавало је крајњу запуштеност. Зотов се направи као да је не примећује; али кад она, немоћно машући репом и гурећи се као пре, лизну његову каљачу, он љутито трупну ногом.

— Марш, цркла дабогда! — викну он. — Прокле-та да си!

Лиска оде у страну, седе и погледа својим јединим оком газду.

— О, сто му мука! — настави Зотов. — Треба још и ви, душмани, да ми се попнете на главу!

И он презриво погледа у своју шупу са кривим и маховином обраслим кровом; а отуда кроз врата шталице гледала је у њега велика коњска глава. По свој прилици, охрабрена газдином пажњом, глава се заниха, крену напред, и из штале појави се читав коњ, исто онако изнемогао, као Лиска, исто онако тром и запуштен, кракат, сив, са упалим трбухом и мршавим леђима. Он изиђе из штале и неодлучно застаде, као да се збуну.

— Бестрага вам глава... — настави Зотов. — Камо среће да сте ми се давно скинули с врата, фајто робијашка... Ваљда, желите јести! — потсмехну се он, кривећи своје пакосно лице презривим осмехом. — Молим, одмах! За тако вредног дората од боље зоби имамо колико ти душа хоће. Једите! Одмах! И за дивну скупу кучку има хране! Ако таква скупа кучка, као што сте ви, не жели хлеба, онда говеђине извол'те!

Зотов је мрмљао пола сата, љутећи се све више; најзад, не могући да издржи јед који се попео до гуше, скочи, залупа каљачама и распали на сав глас:

— Нисам дужан да вас храним, паразити једни! Ја нисам неки милионар, да ме гулите и сишете! Ја и сам немам шта да једем, поганска сорто, дабогда вас куга сатрла! Ни радости немам од вас, ни вајде, већ само муку и штету! Зашто не поцркате

једном? Какве сте ми то мустре, да вас чак ни смрт неће? Ама живите колико хоћете, само вас ја нећу хранити! Доста је од мене! Нећу!

Зотов се узрујавао, срдio, док су коњ и псето слушали. Да ли су разумевала ова два готована, да им се пребацује кора хлеба — не знам, али трбуси им се још више увукоше и силуете се згрчише, замрачише и посташе још утученије. ... Њихов кротак изглед још више наљути Зотова.

— Марш! — викну он, обузет неким надахнућем. — Марш из моје куће! Да вас очи моје не виде! Нисам дужан да држим у своме дворишту којекакво ђубре! Марш!

Старац затабана према вратима, отвори их и, дигнувши са земље мотку, поче истеривати из дворишта своје готоване. Коњ заклина главом, заљуља сапима и загега према капији; псето за њим. Обоје изађоше на улицу и, пошто поодмакоше дваестак корачаји, застадоше крај оgrade.

— Даћу ја вама! — припрети им Зотов.

Пошто истера готоване, он се умири и поче чистити двориште. Покаткад он је погледао на улицу: коњ и псето, као укупани, стајали су крај оgrade и тужно гледали у вратнице.

— Ето вам, па сад живите без мене! — промрмља старац, осећајући како му из срца лагано ишчежава гнев. — Нек вас неко други чува! Ја сам и тврдица, и пакостан... са мноштем се рђаво живи, онда живите код другог... Дабоме...

Пошто га задовољи потиштени изглед готована и пошто се до миле воље нагунђао, Зотов изађе на капију и, са свирепим изразом лица, викну:

— Де, шта стојите? Кога чекате? Препречили сте пут и сметате свету да пролази! Унутра се вуците!

Коњ и псето погли главе и с изгледом криваца упутише се вратима. Лиска, свакако, осећајући да није заслужила опроштај, тужно урликну.

— Ако хоћете да живите, ето живите, а што се тиче хране — извинићете! — рече Зотов, пуштајући их. — Макар поцркали.

Међутим, кроз јутарњу маглу почело се пробијати сунце; његови коси зраци почеше клизити по јесењој слани. Зачуше се гласови и кораци. Зотов остави метлу на место и пође из дворишта своме куму и суседу Марку Иванићу, који је држао бакалску радњу. Кад дође код кума он седе на пољску столицу, важно уздахну, поглади браду и поче говорити о времену. С времена кумови пређоше на новог ђакона, са ђакона на хор, — и разговор се развуче. У разговору је време неприметно пролазило, а кад је бакалско шегрче донело велики ибрик вреле воде, и кад се кумови прихватише чаја, време је пролетало брзо, као птица. Зотов се згреја, расположи.

— Ја имам једну молбу за тебе, Марко Иванићу, — отпоче он после шесте чаше, добујући прстима по тезги. — Већ ти овај... молим те, дај ми и данас осмину товара зоби.

Иза великог сандука од чаја, за којим је седео Марко Иванић, зачу се дубок уздах.

— Дај, молим те, — настави Зотов. — Чаја, уосталом, немој да ми дајеш данас, а зоби дај... Же-

нира ме да молим, дојадио сам ти својом сиротињом, али... коњ је гладан.

— Могу да ти дам, — уздахну кум. — Зашто да не дам? Али ког ђавола, реци побогу, држиш оне твоје липсотине? Ајдеде да је коњ за вучу, а оно — пфуј! од срамоте да га не погледаш... А псето је — кожа и кости! Ког их ђавола храниш?

— Шта да радим с њима?

— Зна се шта. — Одведи их Игњату на стрводерницу, — па свршена музика. Одавно им је време да су тамо. За тамо и јесу.

— Да је тако, тако је!... Оно, богме...

— Живиш као просјак, а животиње држиш, — настави кум. — Ја зоб не жалим... Бог с тобом, али већ више, брајко, овај... много је свакидан давати. Нигде краја твојој сиротињи! Дајеш, дајеш и не знаш, кад ће свему томе доћи крај.

Кум уздахну и протрља своје зајапурено лице.

— Можда би било боље да си умро! — рече он. — Овако живиш а и сам не знаш зашто... Богами тако је! А већ кад Бог неће смрт, боље би било да се сместиш негде у дом за изнемогле старце или у неки азил.

— Зашто? Ја имам родбине... Имам унуку...

И Зотов поче надугачко причати о томе, да негде на сеоском имању живи унука Глаша, кћер нећаке Катарине.

— Она је дужна да ме издржава! — рече он. — Она ће наследити моју кућу, па нек ме онда издр-

жава! Спремићу се и отићи ћу код ње. То је, дакле, разумеш, Глаша... Каћина ћерка, а Каћа је, разумеш, мога брата Пантелије поћерка... разумеш? Она ће кућу наследити... Па нек ме храни!

— Зашто не? Боље је, него просјачки живети, одавно си требао да одеш к њој.

— И отићи ћу! Бог ме убио, ако не одем. Дужна је!

Кад су после једног сата кумови испили по чашицу вотке, Зотов је стајао насред радње и говорио одушевљено:

— Давно сам се спремао к њој! Данас ћу да кренем.

— Оно, дабоме! Откад си требао да одеш на село, а не да се моташ овде и од глади да цркаваш.

— Одмах ћу кренути! Стићи ћу и рећи: узми моју кућу, а мене издржавај и поштуј. Дужна је! Ако нећеш, онда нема ни куће, ни мога благослова! Збогом, Иванићу!

Зотов испи још чашицу и, обузет новом мишљу, пожуре својој кући... Од вотке је малаксао, вртело му се у глави, али он не леже већ зави у бошчу све своје одело, помоли се Богу, узне палицу, и изиђе из дворишта. Не осврћући се, мрмљајући и ударајући палицом о калдрму, он прође целу улицу и обрете се у пољу. До имања је било око десет до дванаест километара. Он је ишао оцедним путем, посматрао градско стадо које је лењо жватало жуту траву, и мислио о наглom преокрету у своме животу, који је сад најодлучније започео. Мислио је он и о својим

готованима. Полазећи од куће, капију није затворио и тако им је оставио на вољу да иду куд хоће.

Није прешао пољем ни километар, кад се иза њега зачуше кораци. Он се осврте и љутито плесну рукама: за њим, погнутих глава и подвијених репова, тихо су ишли коњ и Лиска.

— Натраг се вуците! — одмахну им он.

Они застадоше, згледаше се, погледаше и у њега. Он пође даље, они за њим. Тад он застаде и поче размишљати. Ићи унуци Глаши коју је једва знао, са овим животињкама било је немогуће, вратити се натраг и затворити их није хтео, па није вредело ни да их затвори, јер врата ни зашта нису била.

„У штали ће липсати, — помисли Зотов. — Зашто не би право Игњату?”

Кровињара Игњатова налазила се на утрини, сто корачаји од железничке бране. Зотов, још не одлучивши сасвим и не знајући шта да ради, упути се к њој. У глави му се окретало и падао му је мрак на очи...

Он мало памти шта се после тога десило у дворишту стрводера Игњата. Сећа се само одвратног и тешког задаха коже, укусног мириса чорбе од зеља, коју је сркао Игњат кад он уђе к њему. Као у сну видео је, како је Игњат, нагнавши га да чека читава два сата, дуго нешто припремао, преоблачио се, разговарао са некаквом снашом о сублимату; памти, да су коња ставили у ногаре, после се чула два тупа ударца: један посред главе, други од пада великог тела. Кад је Лиска, видећи смрт свога при-

јатеља, урличући кидисала на Игњата, чуо се још и трећи ударац, који оштро прекрати урликање. Даље Зотов памти, да је, због глупости и пијанства, видео два леша, пришао ногарима и подметнуо своју властиту главу...

Затим се до саме вечери на његове очи навлачио мрачан вео, и он није могао да распозна чак ни своје прсте.

ТАЛЕНАТ

Сликар Јегор Савић, који станује у летњиковцу удовице нижег официра, седи у својој соби на кревету и утонуо је у јутарња тугаљива размишљања. Напољу је јесен. Тешки, незграпни облаци као пластови прекрили су небо; дува хладан, оштар ветар и дрвеће уз жалосно ридање повија се све на једну страну. Види се, како у ваздуху и по земљи кружи жуто лишће. Лето, збогом остај!

Ова туга природе, ако се погледа оком сликара, по себи је дивна и песничка, али Јегору Савићу није до лепоте. Њега прождире досада и теши га само једна мисао, да сутра више неће бити у овој вили. Постојећа, столице, столови, под — све је претрпано јастуцима, згужваним покривачима, корпама. Собе нису почишћене, са прозора су свучене цицане завесице. Сутра се путује у варош!

Удовица-газдарица није код куће. Она је отпутовала некуд да погоди кола за сутрашњу селидбу. Кћи њена Каћа, девојка од својих двадесет година, користећи се осуством строге мајке, давно већ седи у соби младог господина. Сутра сликар путује, а она има још много да му каже. Она прича, прича и осећа да му није рекла ни десети део од онога што би

требало рећи. Очима, пуним суза, она посматра његову чупаву главу, посматра и тужно и усхићено. А чупав је Јегор Савић до непристојности, до дивљаштва. Коса му је до рамена, длаке су му и на врату, и у ноздрвама, и у ушима, очи се једва виде испод густих опуштених обрва. Тако густих, тако замршених, да кад би пале у те длаке мува или руса, не би се никад више извукле из те непроходне шуме. Јегор Савић слуша Каћу, зева. Он је уморан. Кад Каћа поче плакати, он туробно загледа у њу кроз опуштене обрве, мршти се и изговори тужним, дебелим гласом:

— Не могу да се женим.

— А зашто? — тихо пита Каћа.

— Зато што се сликар и уопште човек који се посветио уметности, не сме женити. Уметник мора бити слободан.

— Зар би могла нечим да вам сметам, Јегоре Савићу?

— Ја не говорим о себи, већ уопште... Чувени писци и уметници никад се не жене.

— И ви ћете постати чувени, то одлично знам, али уђите и у моју ситуацију. Ја се плашим мајке... Она је строга и нервозна. Чим дозна да ме нећете узети, већ само онако... почеће да ме кињи. О, тешко мени! А уз то, ви јој ни за стан нисте платили!

— Нек иде доврага, платићу...

Јегор Савић устаје и почиње ходати.

— Треба отпутовати у иностранство! — вели он.

И сликар прича, да нема ништа лакше од пута у иностранство. У ту сврху треба само израдити слику и продати.

— Наравно! — потврђује Каћа. — Зашто нисте летос сликали?

— Па зар могу у овој штали радити? — вели јетко сликар. — И где ћу овде наћи моделе?

Негде доле под подом грозно трескају врата. Каћа, која је сваког тренутка очекивала мајкин повратак, диже се и бежи. Сликара остаје сам. Дуго хода тамо-амо по соби, лавирајући између столица и гомила домаћих ствари. Он чује како удовица по повратку чагара посућем и гласно грди некакве сељаке који су јој затражили две рубље од товара. Зловољно Јегор Савић застаје пред орманчићем и дуго се мршти на боцу с вотком.

— Дабогда цркла! — чује он, како удовица кидише на Каћу. — Бог те не убио дабогда!

Сликара испија чашицу, и мрачан облак на његовој души постепено се разведрава, и он преживљује такво осећање, као да му се у стомаку смешка цела утроба. Он почиње да сањари... Уобразиља му слика, како постаје чувен. Будуће своје радове он не може да замисли, али лепо види како о њему пишу новине, како се у радњама продају његове фотографије и са колико се завидљивости осврћу за њим пријатељи. Он се напреже да себе замисли у отменом салону, у кругу лепих симпатизерки, али уобразиља му приказује нешто тамно, неразговорно, јер он никад у животу није видео салон; лепе симпатизерке такође не полазе за руком, јер сем Каће, откад зна за себе није видео ниједне симпатизерке, ниједне девојке од реда. Људи, који не знају живот, обично га замишљају онако какав је у књигама, али

Јегор Савић није знао ни књиге; спремао се некад да чита Гогоља, али је на другој страни заспао...

— Неће да се распали, пуко дабогда! — драла се негде доле удовица, пристављајући самовар. — Каћка, додај ћумур!

Сликара-сањало осећа потребу да подели с неким своје наде и снове. Он силази доле у кујну, где се у диму од самовара, око мрачне пећи врте дебела удовица и Каћа. Ту он седа на клупу крај великог лонца и почиње:

— Лепо је бити сликар! Куда хоћу, тамо идем; шта хоћу, то и радим. Канцеларије немам, земљу не орем... Нити имам шефа, нити претпостављене... Сам сам себи претпостављени. Па ипак од користи сам човечанству!

А после ручка леже да се „одмори“. Обично спава до пред сумрак; али овога пута одмах после ручка осети да га неко вуче за ногу, да неко, смејући се, изговара његово име. Он отвара очи и види свога друга Укљејкина, пејзажиста, који је путовао на цело лето у Кастромску губернију.

— Гле! — радује се он. — Откуд ти!

Отпочиње руковање, запиткивања.

— Па, јеси ли донео штогод? Мора бити, да си стотину студија нарољао? — вели Јегор Савић, гледајући како Укљејкин вади из кофера своју имовину.

— Н-да... Урадио сам нешто... А ти како си? Наслика ли штогод?

Јегор Савић се завлачи иза кревета и, сав зајапурен, вади отуда урамљено платно, све у прашини и паучини.

— Ево... „Девојка крај прозора после растанка

са својим вереником"... — вели он. — У три сеансе. Још има доста да се ради.

Слика приказује овлаш скицирану Каћу, како седи крај прозора; иза прозора је баштица и љубичаста позадина. Укљејкину се слика не допада.

— Хм... Простора је доста, и има и... и експресије, — вели он. — Има и перспективе, али... овај џбун стрчи... И то још како стрчи!

Појављује се, међутим, боца с ракијом.

Предвече свраћа код Јегора Савића његов друг и сусед са летњиковца, сликар историских платна, Костиљов, човек од својих тридесет пет година, који почиње и обећава. Он је разбарушен, носи блузу и оковратник à la Шекспир, држи се достојанствено. Опазивши вотку, мршти се, жали се на болове у грудима, али, попуштајући молбама другова, испија чашицу.

— Пронашао сам, другови, мотив... — вели он, загрејан ракијом. — Хтео бих да прикажем тамо неког Нерона... Ирода, или Клепентјана, или неког, знате сличног ниткова... и супротно њему идеју хришћанства. На једној страни Рим, на другој, знате, хришћанство... Хтео бих да прикажем дух... знате? дух!

А удовица доле непрестано виче:

— Каћа, додај краставце! Кобило, отиди до Сидорова, купи квас!

Колеге, сви тројица као курјаци у кавезу, корачају тамо-амо по соби. Они без предаха причају, причају искрено, темпераментно; сва тројица су узбуђени, одушевљени. Да их човек чује, мислио би у њиховим је рукама будућност, слава, новац. А ни-

једном од њих не пада напамет да време пролази, да се живот из дана у дан приближује крају, да је много туђег хлеба поједено, а још ништа није учињено; да су они сви тројица — жртве оног неумитног закона, по коме од стотине оних који почињу и обећавају само два-три успевају, док сви остали одлазе у бубањ, пропадају, играјући улогу мяса за топове... Они су весели, срећни и смело гледају будућности у очи.

После једног сата ноћи Костиљов се опрашта и, намештајући свој оковратник à la Шекспир, одлази кући. Пејзажист остаје да преноћи код жанриста. Пре но што ће лећи, Јегор Савић узима свећу и провлачи се до кујне да се напије воде. У тесном, мрачном ходнику, на сандуку, седи Каћа и, прекрштених руку на коленима, гледа увис. По њеном бледом, измученом лицу разлива се блажени осмех, очи блистају...

— То си ти? О чему размишљаш? — пита је Јегор Савић.

— Размишљам о томе, како ћете постати славни... — вели она полушапатом. — Мени је стално у памети, ко ли ће од вас бити велики човек... Мало-час сам чула цео ваш разговор... Ја сањам... сањам...

Каћа се цери од среће, плаче и побожно ставља руке на рамена свога идола.

СКУПИ ЧАСОВИ

За образованог човека незнање језика претставља велику незгоду. Воротов јако осети то, кад је после дипломског испита на универзитету, почео писати неки мали научни рад.

— То је страшно! — говорио је он, задихан (без обзира на његових двадесет шест година, он је дебељушан, тежак и пати од гушења). — То је страшно! Без језика сам, као птица без крила. Просто да дигнем руке од посла.

И он одлучи да по сваку цену победи своју урођену лењост и да научи француски и немачки језик, па поче тражити учитеља.

Једног зимског дана у подне, кад је Воротов седео у свом кабинету и радио, лакеј му јави да га тражи нека госпођица.

— Нека изволи, — рече Воротов.

И у кабинет уђе млада и по последњој моди отмено обучена госпођица. Она се претстави као учитељица француског језика Алиса Осиповна Анкет и рече, да ју је упутио Воротову један од његових пријатеља.

— Врло ми је драго! Седите! — рече Воротов, дувајући и кријући шаком оковратник своје спаваће

кошуље. (Да би лакше дисао, он је увек радио у спаваћици). — Вас је упутио к мени Петар Сергеј? Да, да... молио сам га... Баш ми је пријатно!

Споразумевајући се са m-lle Анкет, он је стидљиво и радознало погледао у њу. То беше права, врло отмена Францускиња, још врло млада. По лицу, бледом и изнуреном, по краткој гргуравој коси и неприродно танком струку, могла је имати не више од осамнаест година; погледавши у њена широка, добро развијена рамена, у дивна леђа и строге очи, Воротов помисли, да сигурно нема мање од двадесет три године, а можда чак и свих двадесет пет; али му се после опет учини да има само осамнаест. Израз лица јој беше хладан, послован, као у човека који је дошао да разговара о новцима. Она се ниједном не осмехну, не намршти, и само једанпут појави се на лицу изненађење, кад дознаде да су је позвали да учи не децу, већ одраслог, дебелог човека.

— Дакле, Алиса Осиповна, — рече јој Воротов: — ми ћемо радити свакодневно од седам до осам увече. Што се тиче ваше жеље — да добијате рубљу од часа, ја немам ништа против. Рубља — нек буде рубља...

И он је још упита, да ли жели чај или кафу, да ли је лепо време напољу, и смешкајући се доброћудно, гладећи шаком чоју на столу, пријатељски се обавести, ко је она, где је свршила курс и од чега живи.

Алиса Осиповна са хладним, пословним изразом одговори му, да је курс свршила у приватном пансионату и да има права да буде домаћа учитељица, да јој је отац недавно умро од шарлаха, да јој је мајка жива и прави вештачко цвеће, да она, m-lle Анкет,

пре подне предаје у пансионату, а после ручка, до саме вечери, иде по солидним кућама и даје часове.

Она оде, оставивши после себе лак, врло нежан мирис женских хаљина. Воротов дуго после тога није радио, већ је седео крај стола, гладио шакама зелену чоју и размишљао.

„Баш је врло пријатно видети девојку која зарађује сама кору хлеба, — мислио је он. — С друге стране, врло је непријатно видети, да нужда не штеди чак ни овако отмене и добре девојке, као што је ова Алиса Осиповна, и да се она такође мора борити за егзистенцију. Да Бог сачува!...”

Он, који никада није видео племените Францускиње, такође помисли, да се ова отмено обучена Алиса Осиповна, са лепо развијеним раменима и одвећ танким струком, по свој прилици, сем часова, бави још нечим.

Сутрадан увече, кад је часовник показивао пет минута до седам, дође Алиса Осиповна, румена од хладноће; она отвори Margot, који је донела собом, и отпоче без икаквог увода:

— Француска граматика има двадесет шест слова. Прво слово гласи А, друго В...

— Пардон, — прекиде је Воротов, смешећи се. — Морам вас упозорити мадмазел, да лично за мене измените унеколико ваш метод. Ствар је у овоме, ја одлично знам руски, латински и грчки језик... учио сам упоредну граматику индоевропских језика, и, чини ми се, да бисмо могли, изостављајући Марго, одмах прећи на читање неког писца.

И он је објаснио Францускињи, како одрасли људи уче језике.

— Један мој познаник, — рече он: — желећи да учи стране језике, ставио је преда се француско, немачко и латинско Јеванђеље, читао их је упоредо, и уз то пажљиво изучавао сваку реч, и шта мислите? Није му требало ни година дана да постигне свој циљ. Да урадимо и ми тако. Узећемо неког писца и читаћемо.

Францускиња двоумећи се погледа у њега. По свој прилици, Воротовљев предлог учини јој се врло наиван и глуп. Да је тај предлог учинио неки дечко, онда би се она зацело наљутила и викнула, али пошто је ту био посредни одрастао и врло дебео човек, на кога се није могло викати, она је само сасвим овлаш слегла раменима и рекла:

— Какогод хоћете.

Воротов претражи свој орман за књиге и извуче отуда раскупсану француску књигу.

— Да ли је згодна ова? — упита он.

— Свеједно.

— Онда хајте да почнемо. Боже помози. Почнимо од наслова... *Mémoires*.

— Успомене... — преведе m-lle Анкет.

— Успомене... — понови Воротов.

Доброћудно смешкајући се и тешко дишући, он је четврт сата гњавио са речју *mémoires* и исто толико са речју *de*, и то је уморило Алису Осиповну. Она је одговарала на питања тромо, бркала се и, очигледно, рђаво разумевала свога ђака и није се ни старала да га схвати. Воротов јој је стављао питања, и истовремено погледао у њену плавокосу главу и размишљао је:

— Њена коса није гргурава од природе, она се колмује. Чудновато! Ради од ујутру до увече и стиже још да се колмује.”

Тачно у осам часова она се диже и, рекавши суво, хладно „au revoir, monsieur”, оде из кабинета; и за њом је остао исти онај, нежни, суптилни, узбудљиви мирис. Так опет дуго ништа није радио, седео је крај стола и размишљао.

Идућих дана после тога он се уверио, да је његова учитељица девојка љупка, озбиљна и акуратна, али да је врло необразована и не уме да учи одрасле; и он одлучи да не губи узалуд време, да се растане с њом и да потражи другог учитеља. Кад дође седми пут, он извади из џепа коверат са седам рубаља и, држећи га у руци, необично се збуну и поче овако:

— Опростите, Алиса Осиповна, али вам морам рећи... да се налазим у тешком положају...

Погледавши у коверат, Францускиња се досети у чему је ствар, и први пут откад држи часове њено лице задрхта и хладан, послован израз ишчезе. Она се овлаш зарумене и, спустивши очи поче нервозно окретати прстима свој танки златан ланчић. И Воротов гледајући њену збуњеност схвати, како је за њу рубља много значила и како јој је тешко било да остане без те зараде.

— Ја вам морам рећи... — промрмља он, збуњујући се још више, и у грудима му нешто залупа; он журно стрпа коверат у џеп и настави: — Опростите, ја ћу вас... ја ћу вас оставити за десетак минута...

И правећи се, да јој уопште неће отказати, већ

да је само замолио за дозволу да је остави за извесно време, он изиђе у другу собу и остаде тамо десетак минута. И затим врати се још више збуњен; он закључи да ову малу паузу она може објаснити на свој начин, и би му незгодно.

Часови се опет наставише.

Воротов је учио без икакве воље. Знајући, да од рада неће ништа испасти, он је дао Францускињи потпуну слободу, више је ни о чему није питао, нити је прекидао. Она је преводила како је хтела, по десет страна за један час, док је он није слушао, тешко је дисао, и из докона времена посматрао час њену локнаву главу, час врат, час нежне беле руке, удисао је мирис њене хаљине...

Он се задржавао на својим ружним мислима и било га је срамота, или се разнежавао и тада је осећао озлојеђеност и јеткост што се она понаша према њему тако хладно, пословно, као према ђаку, не осмехујући се и као плашећи се да је случајно не додирне. Он је стално мислио: како да јој улије поверење, да се ближе с њом упозна, затим да јој помогне, да јој наговести како рђаво предаје, јадница.

Алиса Осиповна дошла је једном на час у лепој ружичастој хаљини са малим изрезом и ширио се од ње такав мирис, да је изгледало као да је увијена маглама, и као да треба само дунути у њу, па да полети или се развеје као дим. Она се извинила и рекла, да може радити само пола сата, јер ће са часа ићи право на бал.

Он је гледао у њен врат и леђа, деколтована око врата и, чинило му се да је разумевао зашто Фран-

цускиње имају репутацију створења која су лакоми-слена и лако се подају; он је тонуо у томе облаку мириса, лепоте, голишавости, док је она, не знајући његове мисли и зацело, ниуколико се не интересујући за њих брзо прелиставала стране и преводила пуном паром:

— Он је ишао улицом и сретао господина свога познаника и казао: „Куда ви срљате, видећи ваше лице тако бледо, мени бива мука.”

Mémoires су већ давно били свршени и Алиса је преводила неку другу књигу. Једном она дође на час читав сат раније, извињавајући се да у осам часова мора да иде у Мало позориште. Испративши је после часа, Воротов се обуче па и он оде у позориште. Отишао је, како му је изгледало само да се одмори, разоноди, а Алиса му ни напамет није падала. Он није могао дозволити, да човек озбиљан, који се спрема да постане научник, који је доста непокретан, да такав човек остави свој посао и отиде у позориште само зато да се тамо сретне с мало познатом, нимало паметном и мало интелигентном девојком...

Али однекуд за време паузе њему је лупало срце, он је и сам не примећујући то, као дечко трчао по фоајеу и ходницима, нестрпљиво тражећи некога: и постаде му досадно кад се пауза сврши; а кад је опазио познату ружичасту хаљину и дивна рамена под тилом, срце му се стеже, као од предосећања среће, весело се осмехну, и први пут у своме животу осети љубомору.

Алиса је ишла са некаква два ружна студента и с неким официром. Она се смејала, гласно причала,

зацело, кокетовала је; такву је Воротов никад није видео. По свој прилици била је срећна, задовољна, искрена, одушевљена. Откуд то? Зашто? Зато можда што су јој ти људи били блиски, из исте средине из које је и она... И Воротов осети страшну провалију између себе и те средине. Он се поклони својој учитељици, али она му хладно климну и брзо прође поред њега; она очигледно није желела да њени кавалери знају, да има ђаке и да због немаштине даје часове.

После сусрета у позоришту, Воротов је био начисто да је заљубљен... За време идућих часова, гутајући очима своју елегантну учитељицу, он више није савлађивао себе већ је давао потпуну слободу својим и чистим и прљавим мислима. Лице Алисе Осиповне и даље је остајало хладно, тачно у осам часова сваке вечери она је мирно говорила: „au revoir, monsieur”, и он је осећао да је она равнодушна према њему, да ће бити равнодушна и — да је његов положај очајан.

Каткад за време часа он је почињао сањати, надати се, кројити планове, састављати у мислима љубавне изјаве, сећати се да су Францускиње лакоми-слене и попустљиве, али доста је било да погледа у лице учитељице, па да му се мисли у тренутку угасе, као што се гаси свећа кад је у летњиковцу за време ветра износе на терасу. Једном, опијен, занесен као у бунилу није издржао и препречио јој пут, кад је она излазила после часа из кабинета у претсобље, задувано и муцајући почео јој је изјављивати љубав:

— Ви сте ми драги! Ја сам... ја сам заљубљен у вас! Дозволите ми да говорим!

А Алиса је побледела — зацело из страха, закључујући да после ове изјаве она неће моћи долазити више овамо и зарађивати рубљу за час; она начини уплашене очи и јако прошапута:

— Ах, то не може! Не говорите молим вас! Не може!

И после Воротов није спавао свуноћ, патио је због срамоте, псовао себе, напрегнуто мислио. Чинило му се, да је својом изјавом увредио девојку и да му она више неће долазити.

Он одлучи да дозна ујутру у пријавном одељењу њену адресу и да јој напише извињење. Али Алиса је дошла и без писма. Првог минута осећала се нелагодно, али после је отворила књигу и почела преводити брзо и живо као и увек:

„О, млади господине, не кидајте то цвеће у моме врту, које хоћу да дам својој болесној кћери...”

Још и дандањи она долази. Преведене су већ четири књиге, док Воротов не зна ништа, сем речи „*mémoires*”, и кад га питају за његов научни рад, он одмахује руком и, не одговарајући на питање, отпочиње разговор о времену.

У ШУПИ

Прошло је девет часова увече. Кочијаш Степан, вратар Михаило, кочијашев унук Аљошка, који је дошао у госте к деди из села, и Никандар, старац од својих седамдесет година, који је долазио сваке вечери у двориште да продаје харинге, седели су око фењера у великој шупи за кола и играли „краљева”. Кроз широм отворена врата видело се цело двориште и велика кућа у којој су господа живела; видела су се и врата, подруми, одељење за послугу. Све је утонуло у ноћни мрак, и само су четири прозора на једној кући у дворишту, у којој су становале кирајџије, била јако осветљена. Сенке кола и саоница са увис подигнутим рудама пружале су се од зидова до врата, укрштале се са сенкама од фењера и играча, дрхтале су... Иза танке преграде, која је делила шупу од штале, налазили се коњи. Мирисало је на сено, а и од старог Никандра ширио се непријатан задах харинге.

Вратар је испао „краљ”; он је заузео позу, која по његовом мишљењу приличи краљу, и јако се ушмркнуо црвеном, клечастом марамом.

— Сад, коме желим, томе ћу и одрубити главу.
Аљошка, дечко од осам година, плаве, давно не-

шишане главе, коме је до краља недостајало само два штиха, љутито и завидљиво погледао је у покућара.

— Ја ћу деда да те пратим, — рече он, замишљено гледајући у карте. — Знам ја, код тебе је дама кара.

— Де, де, будало, не размишљај! Полази!

Аљошка неодлучно баци жандара кару. У том тренутку у дворишту се зачу звонце.

— О, иди бестрага... — промрмља вратар, устајући. — Иди, краљу, отвори врата.

Кад се он, мало доцније, вратио, Аљошка је био већ „принц”, продавац харинге — „војник”, а кочијаш — „сељак”.

— Ствар ништа не ваља, — рече вратар, седајући опет за карте. — Сад сам лекаре пропустио. Нису извадили.

— Ко, зар они! Вала, само су мозак раскомадали. Ако је куршум просвирао кроз главу, онда ту не помажу лекари...

— Лежи без свести, — наставља вратар. — Умреће, сигурно. Аљошка, не гледај у карте, псето једно, одмах ћу те за уши! Јесте, лекари из дворишта, а отац и мајка у двориште... Тек што су допутовали. Те кукњаве, плача — ником Бог да не да! Веле, јединац... Добога!

Сви, сем Аљошке, задубљеног у игру, погледаше у јако осветљене прозоре куће у дворишту.

— Сутра је наређено да се иде у квартал, — рече вратар. — Саслушање биће... А шта му ја знам? Зар сам видео? Позива ме јутрос, предаје писмо и вели: „Баци, вели, у поштанско сандуче”. А очи му

уплакане. Жена и деца нису били код куће, отишли у шетњу... Док сам ја, дакле, ишао с писмом, он је и испалио себи у слепоочнице. Вратим се, а куварица се већ дере да је цело двориште чује.

— Велики је грех, — рече промуклим гласом продавац харинге и заврте главом. — Велики грех!

— Од велике науке, — рече вратар, узимајући штих. — Пошашавео човек. Повасцелу ноћ је седео и стално неке хартије исписивао... Полази, соколе!... А био је добар господин. Онако, блед, црномањаст, висок!... Био је ваљан кираџија.

— Изгледа да је свему томе узрок женска страна, — рече кочијаш, ударајући адутском деветком краља кару. — Изгледа да је туђу жену заволео, а његова му огадила. Дешава се.

— Краљ се буни! — рече вратар.

У том тренутку у дворишту се опет зачу звонце. Побуњени краљ јетко пљуну и изиђе. У прозорима куће у дворишту промицале су сенке, као кад парови играју. Зачуше се у дворишту узнемирени гласови, убрзани кораци.

— Мора да су опет лекари дошли, — рече кочијаш. — Посустаће наш Михаило...

Чудан глас који запомаже разлегао се за тренутак кроз ваздух. Аљошка уплашено погледа у свога деду, кочијаша, затим у прозоре и рече:

— Јуче крај капије он ме помиловао по глави. Ти, вели, дечко из ког си среза? Деда, ко то запомаже?

Деда ништа не одговори и поправи светлост у фењеру.

— Пропаде човек, — рече он мало доцније и зев-

ну. — И он пропаде, и деца му пропадоше. Сад ће деца целог века да се стиде.

Вратар се врати и седе крај фењера.

— Умро је! — рече он. — Послали су по старице у сиротни дом.

— Бог да му душу прости и мир пепелу његовом! — прошапута кочијаш и прекрсти се.

Гледајући у њега, Аљошка се такође прекрсти.

— Такве не треба благосиљати, — рече продавац харинги.

— Зашто?

— Грех је.

— То је тачно, — сложи се вратар. — Сад ће његова душа право у пакао, нечастивом...

— Грех је, — понови продавац. — Такве не сарањују, нити опевају, већ као мрцину, без икаквих обзира.

Старац натуче качкет и устаде.

— Нашој госпоји ђенералици исто тако, — рече он, навлачећи качкет још више: — ми смо тада још били неослобођени сељаци, млађи син је исто тако од велике памети из пиштоља себи у уста испалио. По закону је прописано, да такве треба сарањивати без свештеника, без опела, изван гробља, а госпоја, дакле, да не би пуцала брука пред људима, подмазала полицајце и лекаре, па јој дали уверење, као да је син у буну то учинио, у несвесном стању. За паре се све може. Саранили га, дакле, са свештеницима, као што приличи, и музика му свирала, и спустили га у гроб крај цркве, зато што је покојни ђенерал ту цркву за своје паре подигао, и сви су му рођаци тамо сарањени. И тако ти вам, браћо, про-

ђе један месец, па други и ништа. Трећег месеца пријављују ђенералици, из те исте цркве чувари дошли. Шта ли ће? Изведоше их пред њу; они ти предноге. „Не можемо, кажу, ваше превасходство, да служимо... Тражите друге чуваре, а нас, заиме Бога ослободите.“ — Зашто то? — „Не, кажу, нисмо више у стању. Ваш синчић свуноћ испод цркве запомаже.“

Аљошка уздрхта и приби се лицем уз кочијашева леђа, да не гледа прозоре.

— Ђенералица упочетку није хтела ни да чује, — настави старац. — Све је то, каже, код вас, код простог света, због сујеверја. Мртавац не може да запомаже. Не потраја дуго, а чувари ти опет код ње, а с њима и црквењак. Дакле, и црквењак чуо, како онај запомаже. Види ђенералица да нису чиста посла, па ти се закључа са чуварима у своју спаваћу собу и каже им: „Ево вам, пријатељи, двадесет пет рубаља, вели, па ви онда ноћу лагано, да вас нико не види и не чује, ископајте мога несрећног сина и закопајте га, вели, изван гробља. И мора бити, да их је по чашицу послужила... Чувари су тако и урадили. Плоча је са натписом и сад крај цркве, а тај исти ти је, ђенералски син, ван гробља... Ох, Боже, опрости нам, грешнима! — уздахну продавац харинги. — У току године само је један дан кад се за такве може Богу молити: субота уочи Тројица... Сиротињи за њих не треба делити, грех је, а дозвољено је да се за покој душе могу тице хранити. Ђенералица је свака три дана на раскршће излазила и тице хранила. Једном на раскршћу, обрете се, црно псето; притрча храни и нестаде га... Зна се, како

је то псето. Бенералица после пет дана, као полудуда, нит је јела, нит је пила... Е, уздрављу, пријатељи, Бог нека вас чува и Света Богородица. Хајдемо, Михаилушка, да ми отвориш капију.

Продавац харинги и вратар изађоше. Кочијаш и Аљошка такође изађоше, да не остану у шупи.

— Живео човек и умро! — рече кочијаш, гледајући у прозоре, у којима су стално промицале сенке.

— Јутрос је ту по дворишту ишао, а сад лежи мртав.

— Доћи ће време, па ћемо и ми умрети, — рече вратар, одлазећи за старцем, и обојица се већ изгубише у помрчини.

Кочијаш, а за њим Аљошка, нису смели ни да приђу осветљеним прозорима. Врло бледа дама, с крупним уплаканим очима и сед, пристојан господин, састављали су наред себе два стола за картање, свакако зато да ставе на њих мртваца, и на зеленој чоји столова виделе су се још цифре, написане кредом. Куварица, која је јутрос трчала по дворишту и кукала, сад је стајала на столици и, пропињући се, старала се да прекрије прекривачем огледало.

— Деда, шта они раде? — упита шапатом Аљошка.

— Сад ће да га ставе на сто, — одговори деда. — Хајдемо, дете, време је да се спава.

Кочијаш и Аљошка вратише се у шупу. Помолише се Богу, изуше се. Степан леже у ћоше на под. Аљошка у саонице. Врата на шупи беху већ затворена, јако је смрдело на чађ од угашеног фењера. Мало доцније Аљошка диже главу и погледа око себе; кроз пукотине на вратима видела се светлост још увек од оних четири прозора.

— Деда, плашим се! — рече он.

— Де, спавај, спавај...

— Кажем ти, плашим се!

— Зашто се плашиш? Баш си несташко!

Поћуташе.

Аљошка наједном скочи из саоница и, гласно плачући, притрча деди.

— Шта ти је? — уплаши се кочијаш, дижући се такође.

— Запомаже!

— Ко запомаже?

— Страшно је, деда... Чујеш ли?

Кочијаш прислушну.

— То кукају, — рече он. — Де, мани се, будало. Жао им је, па кукају.

— Хоћу у село... — настави унук, плачући и дрхтећи целим телом. — Деда, хајдемо у село нани; хајдемо, деда, мили деда, Бог ће ти дати царско насеље...

— Баш си бре будала! Де, ћути, ћути... Ћути, фењер ћу да упалим... Будало!

Кочијаш напипа жижице и упали фењер. Али светлост није умирила Аљошку.

— Деда Степане, хајдемо у село! — молио је он, плачући. — Овде се плашим... и-и, баш је страшно! И зашто си ме ти, проклетниче, тражио да дођем из села?

— Зар ја проклетник? Зар се могу рођеноме деди такве безразложне речи рећи? Заклаћу те!

— Закољи ме, деда, закољи, као Сидорову козу, али ме само одведи нани, богом те преклињем...

— Де, де, унуче, де! — прошапута нежно кочи-

јаш. — Није ништа, не бој се... И ја се плашим...
Ти се Богу помоли!

Шкрипнуше врата и појави се вратарева глава.

— Спаваш ли, Степане? — упита он. — А ја целу
ноћ нећу моћи да спавам, — рече он, улазећи. —
Свуноћ отварај и затварај капију... Ти, Аљошка, за-
што плачеш?

— Плаши се, — одговори уместо унука кочијаш.
Опет се кроз ваздух не тако дуго разлеже глас
који запомаже. Вратар рече:

— Кукају. Мајка очима не верује... Грозно се
грува.

— А је л' отац ту?

— Ту је... Отац не. Он седи у ћошку и ћути. Де-
цу су код рођака однели. А, Степане? Да одиграмо
нашу игру, је ли?

— Хајде, — пристаде кочијаш, чешкајући се. —
А ти, Аљошка, иди па спавај. Стигô си за женидбу,
а ти слиниш, ниткове један. Де, иди, унуче, иди...

Вратарево присуство умирило је Аљошку; он не-
одлучно пође санкама и леже. И док се он успављи-
вао, чуо је полушапат.

— Бијем и јуришам... — говорио је деда.

— Бијем и јуришам... — понављао је вратар.

У дворишту зазвонише, врата шкрипнуше и из-
гледало је да су и она рекла: „Бијем и јуришам”. Кад
је Аљошка видео у сну господина и, уплашивши се
од његових очију, скочио и заплакао, било је већ
јутро, деда је хркао и шупа није изгледала страшна.

ПРИЧА ГОСПОЂЕ N. N.

Пре девет година, некако предвече, за време ко-
сидбе, ја и Петар Сергејћ, заменик судског след-
ника, отишли смо јашући на станицу по писма.

Време је било изванредно, али кад смо се враћа-
ли зачула се грмљавина, и ми опазисмо грозан и на-
туштен облак, који је ишао право на нас. Ишли смо
у сусрет и он нама и ми њему.

У позадини облака белела се наша кућа и црква,
блистале су високе тополе. Мирисало је на кишу и
покошено сено. Мој сапутник био је расположен.
Смејао се и причао разне глупости. Он је говорио,
да не би било рђаво, кад би на путу наједном наишли
на некакав средњевековни замак са оштрим кула-
ма, маховином, совуљагама, да се склонимо тамо
од кише и да нас, најзад, не убије гром...

Али пред нама у ражи и кроз њиву овса зањихао
се први талас, помамио се ветар и у ваздуху се за-
витлала прашина. Петар Сергејћ се засмеја и ободe
коња.

— Добро је! — викну он. — Врло добро!

Његова веселост пређе на мене, и од помисли да
ћу покиснути до голе коже и да ме може гром уби-
ти, и сама се почех смејати.

Овај олуј и брзо јахање, кад се гушиш од ветра и осећаш да си птица, узбуђује и голица груди. Кад смо утрчали у наше двориште, ветра више није било и крупне капи кише ударале су у траву и кровове. Пред шталом није било ни душе.

Петар Сергећ је сам раседлао коње и увео их у коњушницу до јасала. У очекивању, кад ће бити готов, стајала сам на прагу и посматрала косе млазеве кише; тешки, узбудљиви задах сена осећао се овде јаче него на њиви; од облака и кише било је мрачно.

— Ала пуца! — рече Петар Сергећ, прилазећи ми после једног необично јаког ударца грома уз грмљавину, кад је изгледало да се небо напола раздвојило. — Како вам се то свиђа?

Он је стајао крај мене на прагу и, дишући тешко од брзог јахања, посматрао ме је. Приметила сам, да се диви.

— Наталија Владимировна, — рече он: — дао бих све, да само што дуже стојим овако и гледам у вас. Данас сте дивни.

Очи су му гледале усхићено и молећиво, лице му је било бледо, на бради и брковима блистале су кишне капи, које су такође, чини ми се, с љубављу гледале у мене.

— Ја вас волим, — рече он. — Волим и срећан сам што вас видим. Знам, да не можете бити моја жена, али ја ништа нећу, ништа ми није потребно, само знајте, да вас ја волим. Ћутите, не одговарајте ми, не обраћајте пажњу, већ само знајте да сте ми драги и дозволите да гледам у вас.

Његов занос прешао је и на мене. Ја сам гледала у његово надахнуто лице, слушала глас који се сливао са шуштањем кише и, као омађијана, нисам могла да макнем.

Желела сам да гледам без краја у сјајне очи и да слушам.

— Ви ћутите — па и то је лепо! — рече Петар Сергећ. — Наставите са ћутањем.

Било ми је добро. Засмејала сам се од задовољства и потрчала по пљуску у кућу; он се такође засмејао и, потскакујући, појурио је за мном.

Обоје смо хучно, као деца, мокри, задувани, лупајући по степеницама, утрчали у собе. Отац и брат, који нису навикли да ме виде насмејану и веселу, зачуђено погледаше у мене па се и они стадоше смејати.

Мрачни облаци су прошли, грмљавина је умукла, а на бради Петра Сергећа стално су још блистале кишне капи. Цело вече до вечере он је певао, звиждао, хучно се играо са псом, јурећи га по собама, тако да замало није оборио слугу са самоваром. А за вечером он је много јео, говорио глупости и уверавао, да кад зими једеш свеже краставце, у устима ти мирише на пролеће.

Лежући да спавам, ја сам запалила свећу и отворила широм свој прозор, и неко неодређено осећање обузело ми је душу. Сетила сам се, да сам слободна, здрава, виђена, богата, да сам вољена, а што је главно, да сам виђена и богата, — виђена и богата — како је то лепо, Боже мој!... Затим, грчећи се у постељи од тихе хладноће, која је допирала до мене из баште заједно са росом, трудила сам се да

схватим, да ли волим Петра Сергећа, или не... И не схватајући ништа, заспала сам.

А кад сам ујутру опазила на мојој постељи трепераве сунчеве колутове и сенке липових гранчица, у мојој свести је брзо оживео јучерашњи дан. Живот ми је изгледао раскошан, разноврстан, пун чари. Певушећи, брзо сам се обукла и истрчала у башту...

А после шта је било? А после — ништа. Зими, док смо живели у вароши, Петар Сергећ нас је каткад посећивао. Сеоски познаници заносни су само у селу и лети, у вароши и зими они губе пола од своје чари. Кад их у вароши служиш чајем, чини ти се, да су на њима туђи реденготи и да они исувише дуго мешају кашичицом свој чај. И у вароши Петар Сергећ је понекад говорио о љубави, али је то изгледало сасвим друкчије него у селу. У вароши смо јаче осећали преграду, која је стајала између нас: ја сам виђена и богата, а он је сиромашан, он чак није ни племић, син је ђакона, врши само дужност судског иследника и ништа више; обоје смо — ја због младости, а он Бог би га знао зашто — сматрали да је та преграда врло висока и дебела, и он се, кад нас је посећивао у вароши, усиљено смешкао и критиковао је више кругове, и само је ћутао, кад је у његовом присуству био неко у салону. Нема те преграде која се не би могла отстранити, али јунаци савременог романа, бар уколико их ја познајем, исувише су бојажљиви, троми, лењи и неверљиви, и одвећ се брзо мире с мишљу, да су промашени људи, да их је лични живот обмануо; уместо да се боре, они само критикују, говоре да је свет вулгаран,

заборављајући да и сама њихова критика постепено постаје вулгарна.

Мене су волели, срећа је била близу и, изгледало је да живи са мном раме уз раме; живела сам весело, не трудећи се да схватим себе, не знајући шта очекујем и шта хоћу од живота, а време је непрестано пролазило... Пролазили су поред мене људи са својом љубављу, пролетали су ведри дани и топле ноћи, певали су славуји, мирисало је на сено — и све ово, пријатно, слатко по успоменама, код мене, као и код свију, пролазило је брзо, без трага, није се ценило и губило се, као магла... Где ли је све то?

Умро ми је отац и ја сам остарила; све што ми се допадало, освајало, давало наду — шуштање кише, грмљавина грома, мисао о срећи, разговори о љубави — све је то постало само успомена, и ја имам пред собом бледу, магловиту перспективу: на површини ниједне живе душе, док је тамо на хоризонту мрачно, страшно...

Зачу се звонце... То је дошао Петар Сергећ. Кад зими видим дрвеће и сетим се, како се оно зеленило за мене лети, ја шапућем:

— О, драго моје!

А када видим људе, са којима сам провела своје пролеће, бива ми тужно, топло и ја шапућем то исто.

Њега су давно већ, протекцијом мога оца, преместили у варош. Он је мало остарио, мало оронуо. Давно је престао да изјављује љубав, не говори више глупости, своју службу не воли, пати због нече-

га, у нешто се разочарао, од живота је дигао руке и живи против воље. Ето седи крај камина; ћутке гледа у ватру... Ја, не знајући шта да кажем, упитих:

— Е, па шта?

— Ништа... — одговори он.

И опет ћутање. Црвена светлост ватре треперила је на његовом тужном лицу.

Сетила сам се прошлости, и наједном су моја рамена задрхтала, глава се опустила, и ја сам горко заплакала. Мени је постало очајно жао саме себе и тога човека и страсно сам зажелела оно што је прохујало и што нам живот сад не пружа. И сад више ни помишљала нисам, да сам виђена и богата.

Ја сам гласно јецала, стежући се, лепоочнице, и мрмљала сам:

— Боже мој, Боже мој, изгубљен је живот...

А он је седео, ћутао и не рече ми: „не плачите”. Он је знао, да треба плакати и да је дошло време томе. Видела сам по његовим очима да ме жали; и мени је такође било жао њега и једила сам се на тога бојажљивог промашеног човека, који није умео да створи ни мени ни себи живот.

Кад сам га испраћала, он је у претсобљу, како ми се чинило, намерно дуго облачио бунду. Два-три пут ме је пољубио у руку и дуго ме гледао у уплаканом лице. Мислим да се тада сетио олује, млазева кише, мога ондашњег лица. Желео је да ми каже нешто, и био је спреман на то, али ништа не рече, већ само климну главом и чврсто стеже руку. Нек иде с милим Богом!

Испративши га, вратила сам се у кабинет и опет села на тепих крај камина. Жар се већ покрио пелом и почео да се гаси. Мраз је све јаче стезао прозоре, и ватра је певао о нечему кроз оџак камина.

Ушла је девојка и, мислећи, да сам задремала, позвала ме је.

ЛОЗ

Иван Дмитрић, човек средњег стања, који са породицом троши годишње хиљаду двеста рубаља и који је задовољан својом судбином, једном после вечере сео је на диван и почео читати новине.

— Заборавила сам данас да прегледам новине, — рече његова жена, распремајући са стола. — Види, да нема тамо извештаја о згодитцима?

— Да, има, — одговори Иван Дмитрић. — А зар твој лоз није пропао у заложној банци?

— Не, ја сам у уторак платила интерес.

— Који је број?

— Серија 9.499, лоз 26.

— Добро... Да видимо... 9499 и 26.

Иван Дмитрић није веровао у срећу на лутрији и иначе не би никада разгледао извештај о згодитцима, али сад докон — и, срећом, новине су биле пред очима — он превуче прстом одозго до доле по бројевима серије. И тог истог часа, као иронија на његово неверовање, не даље од другог реда одозго, јако му паде уочи цифра 9.499! Не загледавши број лоза, не проверавајући себе, он брзо спусти новине на колена и, као да му је неко полио стомак хладном водом, осети испод лопатице пријатну језу: и било му је и тугаљиво, и страшно, и слатко!

— Маша, 9.499 има! — рече он тихо.

Жена погледа у његово зачуђено, запрепашћено лице и схвати да се он не шали.

— 9. 499? — упита она, бледећи и стављајући на сто сложен чаршав.

— Да, да... Заиста има!

— А број лоза?

— О, да! Још број лоза. Уосталом. стани... причекај. Не, шта? Па ипак ту је број наше серије! Ипак, значи...

Иван Дмитрић, гледајући у жену, смешкао се некако широко и бесмислено, као дете, коме показују сјајну ствар. Жена се такође смешкала: њој, као и њему, пријатно је било што је он казао само серију и није журио да дозна број срећног лоза. Мучити и дражити себе надом у могућну срећу — то је тако слатко, и тегобно!

— Наша серија ту је, — рече Иван Дмитрић после дугог ћутања. — Дакле, постоји могућност да смо добили. Само могућност, али она је ту!

— Де, сад погледај.

— Стани. Има још времена да се разочарамо. То је у другом реду одозго, дакле, згодитак од 75.000. То нису паре, већ сила, капитал! И наједном погледам сад у извештај, а тамо — 26! А? Је ли, а ако смо заиста добили?

Муж и жена су се почели смејати и дуго су гледали једно друго ћутке. Могућност среће их је занела, они нису могли чак ни сањати, ни рећи, нашта ће употребити тих 75.000, шта ће купити, куда ће путовати. Мислили су они само о цифрама 9.499 и 75.000, и замишљали их у својој уобразиљи, док

о самој срећи, која је била тако могућна, некако нису желели да мисле.

Иван Дмитрић, држећи у рукама новине, неколико пута се прошета тамо-амо по соби и тек кад се умирио од првог утиска, поче помало да сања.

— А ако смо добили? — рече он. — Па то је нов живот, то је катастрофа! Лоз је твој, али кад би био мој, ја бих пре свега наравно купио за двадесет пет хиљада неку непокретност у виду имања; десет хиљада бих потрошио одмах на нов намештај... путовања, на исплату дугова, итд... Ресто од четрдесет хиљада дао бих у банку под интерес...

— Да, имање — то је добро, — рече жена, седајући и спуштајући руке на колена.

— Негде у Туљској или Орловској губернији... Прво, летовање нам не треба, друго, ипак је приход ту.

И у његовој уобразиљи покуљаше слике, све једна од друге нежније, посетичније, и у свима тим сликама видео је само себе како је сит, миран, здрав, како му је топло, чак врућина!

Ето, например, он, појео хладну као лед чорбу од кваса, отегао се полеђушке на врелом песку крај речице, или у башти под липом... Врућина... Синчић и кћер бауљају око њега, копају по песку, или хватају по трави бубице. Он слатко дрема, ништа не мисли и целим телом осећа, да не мора да иде на дужност ни данас, ни сутра, ни прекосутра. А ако му досади лежање, ићи ће на косидбу, или у шуму по печурке, или ће гледати како сељаци хватају мрежом рибе. Кад сунце зађе, узеће чаршав и сапун и одгегаће на купатило, где ће се без журбе свући,

дуго трљати шакама своје груди и ући у воду. А у води, око бледих кругова од сапуна комешају се рибице, ниха се зелено водено растиње. После купања чај с обрстом и бутер-кифлама... Увече шетња, и картање са суседима.

— Да, добро би било купити имање, — рече жена, такође сањајући, и по лицу јој се видело да је очарана својим мислима.

Иван Дмитрић замишља јесен са кишама, хладним вечерима и зубатим сунцем. Тада треба баш што дуже шетати по врту, башти, обалом реке, да се добро освежи, па да после испије велику чашу вотке и да мезети слане печурке или кисели краставчић и — да испије другу. Деца трче из баште и носе мркве и роткве које миришу на свежу земљу... А после ће се пружити на диван не журећи разгледаће неки илустровани часопис, па после прекрити часописом лице, откопчати прсник, и дремуцкати...

После зубатог сунца настаје тмурно, влажно време. Дању и ноћу пада киша, завија голо дрвеће, ветар влажан и хладан. Пси, коњи, кокоши — све је мокро, туробно, тремо. Не може се никуд у шетњу, из куће се не сме изаћи, цео дан се шета тамо-амо по соби и само гледа у мутне прозоре. Досадно!

Иван Дмитрић се заустави и погледа у жену.

— Ја бих, знаш, Маша, у иностранство отпутовао, — рече он.

И он поче мислити како је лепо путовати позно у јесен у иностранство, некуд у јужну Француску, Италију... Индију!

— Ја бих такође облигатно у иностранство отпутовала, — рече жена. — Де, види број лоза!

— Стани! Причекај...

Он је ходао по соби и наставио да размишља. Падне му напамет мисао: а шта би било, кад би жена заиста кренула у иностранство? Пријатно је путовати сам, или у друштву лакомислених, безбрижних жена, које се заносе за тренутак, а не онаких, које све време мисле и говоре само о деци, уздишу, плаше се и дрхте над сваком паром. Иван Дмитрић замисли своју жену у вагону са безброј бошча, корпи, завежљаја; она због нечег уздише и жали се, да је од пута боли глава, да је много пара потрошила; и стално човек мора да трчи на станицама по врелу воду за чај, сендвиче, воду... Неће да руча, зато што је то скупо...

„Она би ме за сваку копејку корела, — помисли он, погледавши у жену. — Лоз је њен, а не мој! Па и шта ће јој да путује у иностранство? Седеће у хотелској соби, па и мени неће дати никуд од себе... Знам то!”

И он први пут у животу обрати пажњу на то, да је његова жена остарила, поружњала, да скроз заудара на кујну, док је он још тако млад, здрав, свеж, да се може ако треба и по другипут оженити.

„Дабоме, све су то ситнице и глупости, — мислио је он: — али... нашто јој да путује у иностранство? Шта ли ће тамо разумети? А путовала би... Могу тек да замислим... Јер збиља за њу је свеједно, да ли је то Неапољ, или Клин. Само би ми сметала. Зависио бих од ње. Могу мислити, чим би примила паре, одмах би их онако женски под девет катанаца закључала... Од мене ће крити... Рођаке ће своје

помагати, а од мене ће тражити обрачун за сваку копејку.”

Сети се Иван Дмитрић рођака. Сва та браћа, сестре, тетке, стричеви, чим дознаду за згодитак, дотрчаће, просјачиће, сладуњавао ће се смешкати и улагивати. Одвратни, бедни људи! Ако им даш, тражиће још; а ако их одбијеш — грдиће те, правиће сплетке и желеће ти сваку несрећу.

Иван Дмитрић се сети својих рођака, и њихова лица, у која је пре гледао равнодушно, изгледала су му сад одвратна, мрска.

„Баш су то прави скотови!” — помисли он.

И лице жене му поче изгледати исто тако одвратно, мрско. У души му букну мржња против ње, и он злурадо помисли:

„Не зна праву вредност новцу, па је зато тврдица. Кад би добила, дала би ми само сто рубаља, а остало — под кључ.

И он више није с осмехом већ с мржњом гледао у жену. Она такође погледа у њега с истом мржњом и злобом. Она је имала своје ружичасте снове, своје планове, своје закључке; она је одлично разумевала о чему сања њен муж. Она је знала, ко би први пружио шапу на њен згодитак.

„На туђ рачун је лепо сањати! — говорио је њен поглед. — Не, забрањујем ти!”

Муж је разумео њен поглед; мржња му ускипе у грудима и, да напакости и својој жени, он заинат брзо погледа у четврту страну новина и свечано објави:

— Серија 9.499, број 46! Али не 26!

Нада и мржња се наједном изгубише, и одмах се Ивану Дмитрићу и његовој жени поче чинити, да су њихове собе мрачне, мале и ниске, да вечера, коју су појели, не храни већ само чупа по стомаку, да су вечери дуге и досадне...

— Ђаво би га знао шта је ово, — рече Иван Дмитрић, почињући да џангриза. — Ма куд стао, свуд под ногама хартије, мрве, неке љуске. Никад се собе не чисте! Мораћу из куће да идем, дабогда ме сасвим ђаво однео. Отићи ћу и обесићу се о прву јасику на коју наиђем.

МРАЗ

На Богојављење у губерниској вароши Н. било је приређено „народно” весеље у добротворне сврхе. Изабрали су широк простор на реци између пијаце и владичиног конака, оградиле га ужетом, јелама и заставама, и направили све што је потребно за клизање на шличугама, на санкама и за спуштање са падина. Свечаност је требала да буде што већа. Растурене плакате су биле огромне и обећавале су безброј атракција: клизање, оркестар војне музике, лутрију са добитком сваке срећке, електрично сунце, итд. Али све то безмало да пропадне, захваљујући јаком мразу. Још уочи Богојављења био је мраз од 28 степени са ветром, и забаву су хтели да одложе, али нису то учинили јер публика, која дуго и нестрпљиво очекиваше весеље, није пристајала ни на какво одлагање.

— Па молим вас, зима и јесте зато, да буде мраз! — убеђивале су даме губернатора, који је био зато да се весеље одложи. — Ако неком буде хладно, тај се може негде и огрејати!

Од мраза је побелело дрвеће, коњи, браде; чинило се, да је чак и ваздух пуцао, не подnoseћи хладноћу, али без обзира на то, одмах после водоосве-

ћења прозебли полицајци су већ били на терену и тачно у два сата поподне почела је свирати војна музика.

Кад је забава била у јеку, после три сата, на губернаторовој трибини, подигнутој на обали реке, окупила се варошка елита да се огреје. Ту су били и старац губернатор са женом, и владика, и претседник суда, директор гимназије и многи други. Даме су седеле у фотељама, док се господа окупила око великих стаклених врата и посматрала клизање.

— Ах, Боже мој, — чудило се владика: — ногама, ногама, какве само партитуре изводе! Тако ми Бога, ни неки певач то не изводи гласом, што изводе ова спадала ногама... Ох, угруваће се!

— Ово је Смирнов... Ово је Груздјев, — говорио је директор, помињући имена гимназиста који су пролетали поред трибине.

— Ех, жив ми Тодор... — засмеја се губернатор. — Господо, погледајте, иде наш претседник општине... Иде овамо. Е грозно: сад ће нас угњавити!

С друге обале, клонећи се од шличугара, ишао је трибини мали, мршави старац у лисичјој бунди раскопчаној и великом качкету. То је био претседник општине, трговац Јеремјејев, милионар, Н-ски староседелац. Ширећи руке и грчећи се од хладноће, он је поскакивао, ударајући каљачом о каљачу и свакако се журио да се склони од ветра. На пола пута, он се наједном сагао, прикрао се иза леђа неке госпође и повукао је за рукав. Кад се она осврнула, он је отскочио, и по свој прилици, задовољан што се досетио да је уплаши, јако је прснуо у старачки смех.

— Темпераментан старкеља! — рече губернатор. — Чудо да се он још и на шличугама не тоциља?

Приближујући се трибини, претседник је затаба-нао ситним касом, замахао рукама и, растрчавши се, доклизао се по леду на својим огромним каљачама до самих врата.

— Јегоре Иванићу, треба да купите шличуге! — предусрете га губернатор.

— Видим и сам! — одговори он, дречећим, мало уњкавим тенором, скидајући капу. — Помаже Бог, ваше превасходство! Ваше преосвештенство, свети владико. И свој осталој господи — многаја љета! Баш је добар мраз. Ама што је хладноћа, да је Бог убије! Пропаст!

Трепћући црвеним, озеблим очима, Јегор Иванић трупну по поду каљачама и запљеска рукама, као озебао кочијаш.

— Овакав проклети мраз, гори је од сваког пса! — настави он да говори, смешећи се целим лицем. — Права казна Божија!

— То је здраво, — рече губернатор. — Мраз крепи човека, ободрава.

— Иако је здраво, ипак боље би било да га нема, — рече претседник, бришући црвеним рупцем своју шиљату брадицу. — Нек иде с милим Богом! Ја овако мислим, ваше превасходство, Бог нам за казну шаље, мраз велим. Лети грешимо, а зими нас кажњавају... дабоме!

Јегор Иванић се брзо осврте и плесну рукама.

— А где је оно... што греје? — упита он, уплашено гледајући час у губернатора, час у владика. —

Ваше превасходство! Владико свети! Па и госпоје су озебле! Потребно је нешто! Овако је немогуће!

Сви одмахнуше рукама, почеше говорити, да су они дошли на клизање не зато да се греју, али претседник, не слушајући никог, отвори врата и поче некоме мрдати згрченим прстом. Притрчаше му благајник и ватрогасац.

— Ево шта, трчите Саватину, — замумла он: — и реците, да што пре пошаље овамо оно... Тојест шта? Шта би могао? Дакле, реци, да десет чаша пошаље... десет чаша куваног вина... најтоплијег, или пунча рецимо...

На трибини се засмејаше.

— Баш нађе чиме да нас части!

— Свеједно, испићемо... — промрмља претседник. — Дакле, десет чаша... Е, још ликера Бенедиктинца... црног вина нека скува две флаше... Но, а за госпоје шта ћемо? Е, реци тамо, да бисквите, ораје... бонбоне неке тамо, рецимо... Е, трчи! Што пре!

Претседник један минут поћута, па после опет поче да грди мраз, тапшући рукама и трупкајући каљачама.

— Не, Јегоре Иванићу, — уверавао га је губернатор: — не грешите, руски мраз има своје чари. Ја сам ту скоро читао да многе лепе одлике руског народа условљују огромни простор земље и климе, страшна борба за опстанак... То је сасвим на свом месту!

— Можда је и на свом месту, ваше превасходство, али боље би било да га уопште нема. Оно, дабоме, мраз је и Французе отерао, и разна јела мо-

же да стегне, и дечурлија се на шличугама тоциљају... Све је то тачно! Ситом и обученом мраз је — право задовољство, а човеку раднику, просјаку, путнику богомољцу и светитељу — он је највеће зло и несрећа. Не ваља, не ваља, свети владико! На оваквом мразу и сиротиња је дупло већа, и лопов је лукавији, и крвник је грознији. Тако је то! Ја сам сад ушао у седамдесету, имам сад ето и бунду, а код куће пећ, разне румове и пунчеве. Сад ми мраз ништа не може, ништа ме се не тиче, нити обраћам пажњу на њега. Али како је некад било, Мајко Богородице! Страшно је и сетити се! Памћење ми је са годинама попустило, и све сам заборавио: и непријатеље, и грехове своје, и несреће разне — све сам заборавио, али мраз — уф, како памтим! Остадох после нане ето овако малецко ђаволче, пуко сироче... Ни рођака, ни пријатеља, хаљинице поцепане, гладан, без преноћишта, једном речју, без крова над главом, али с надом на будућност. Морао сам тада за пет копејака дневно да водим по вароши једну слепу старицу... Мразеви су били опаки, грозни. Изађем, некад, са старицом и почнем да се мучим. Творче мој! Прво отпочну дрхтавице, као у грозници, грчим се и скачем, затим почињу да ме уши, прсти и ноге боле. Боле, као да их клештима стежем. Али и то би било ништа, ситница, безначајна ствар. Несрећа је кад се цело тело кочи. По три сата идеш по мразу, свети владико, и изгубиш и лице и наличје. Ноге посустану, груди се гуше, стомак се лепи, а што је главно, у души такав бол, да гори не може бити. Боли душа, снаге нема да издржи, у целом телу јад, као да водиш за руку не старицу већ

саму смрт. Сав онемиш, скамениш се као статуа, идеш и чини ти се да не идеш ти, већ неко други уместо тебе корача. Чим ти душа замрзне, онда више за себе не знаш: меркаш згодну прилику да старицу саму оставиш, или да врелу лепињу из карлице дигнеш, или да се потучеш са неким. А дођеш после мраза на преноћиште у топлоту, па и ту мало радости! Рецимо, до поноћи не спаваш и плачеш, а зашто плачеш, ни сам не знаш...

— Док се још није смркло, треба по клизалишту прошетати, — рече губернаторка, којој је досадило да слуша. — Ко ће са мном?

Губернаторка изађе, и за њом нагрну са трибине сва публика. Остадоше само губернатор, владика и претседник.

— Пресвета Богородице! А шта је било кад сам постао шегрт у продавници риба! — настави Јегор Иванић, дижући руке увис, и том приликом лисичја бунда се откопча. — Понекад, уђеш у радњу још није добро ни свануло... око девет сати си се већ сасвим смрзао, њушка помодрела, прсти отекли, тако да ниси у стању ни дугмад закопчати, ни паре пребројати. Стојиш на хладноћи, кочиш се и мислиш: „Боже, па до саме вечери мораш тако стајати!“ Око ручка стомак ми се слепио и душа ме боли... дабоме! Кад сам после и сам постао газда, ништа боље се није живело. Одвећ велики мразеви, а дућан, као мишоловка, са свих страна кроз њега дува; бундица ми је, да извините, гнусна, „постављена рибљим пелцом“, провидна... Укочиш се сав, пошашавиш и сам постанеш грознији од мраза: неког за уво да повучеш, тако да замало уво не откинеш,

другог за врат да ухватиш, у муштерије као некакав крвник гледаш, као живинче, и меркаш да му кожу одереш, а увече кад кући дођеш, требало би да легнеш, али ниси расположен и почињеш своју породицу парчетом хлеба да кориш, да галамиш, и толико се разјариш да је мало пет жандарма да те смире. Од мраза и љут си, и вотку неумерено пијеш.

Јегор Иванић затапша рукама па настави:

— А шта је само било, кад смо зими у Москву рибу вукли! Пресвета Богородице!

И он, грцајући, поче описивати грозоте, које је преживљавао са својим калфама, кад је вукао рибу у Москву...

— Н-да, — уздахну губернатор: — човек је необично издржљив! Ви сте, Јегоре Иванићу, рибу у Москву вукли, а ја сам у своје време ратовао. Сећам се једног необичног догађаја...

И губернатор исприча, како је за време последњег руско-турског рата, једне хладне ноћи одред, у коме се он налазио, стајао непомишно тринаест часова у снегу на ветру који пробија; из страха да га не примете, одред није ложио ватру, ћутао је, није се мицао; забрањено је било пушити...

Отпочеше успомене. Губернатор и претседник живнуше, расположише се и, прекидајући један другог, почеше да се сећају прошлости. И владика је испричао, како су га, за време службовања у Сибиру, возили пси, како је једном сањив, за време страшног мраза, испао из кола и умало се није смрзô; кад су се досељеници вратили и нашли га, он је једва давао знаке од живота. Затим, као да се дого-

ворили, старци наједном ућуташе, седоше један до другог и замислише се.

— Ех! — прошапута претседник. — Чини ми се, време је и да се заборави, али кад погледаш на сакације, на ђаке, на затворенике у капутићима, свега се сетиш! Па узмимо макар ове музиканте, који свирају сад. Ваљда их већ и душа боли, и стомаци им се слепили, и трубе су им се на уснама следиле... Свирају и мисле: — „Пресвета Богородице, па мораћемо на мразу још читава три сата седети!”

Старци се замислише. Мислили су они о оном што је код људи изнад њиховог порекла, изнад чина, богатства и знања, и што последњег просјака приближује Богу: о немоћи човека, о његовим патњама, о стрпљењу...

Међутим спуштао се плави сутон... Отворише се врата, и на трибину уђоше два лакеја од Саватина, уносећи служавник и велики увијени ибрик за чај. Кад се чаше напунише и у ваздуху поче јако да мирише на цимет и карамфилчиће, опет се отворише врата, и на трибину уђе млад, ћосав квартаљник са помодрелим носем и сав покривен ињем. Он приђе губернатору и, салутирајући, рече:

— Њено превасходство ми је наредило да вас известим, да се оно одвезло кући.

Посматрајући, како позорник озеблим, отеқлим прстима салутира, посматрајући му нос, мутне очи и капуљачу, покривену око уста белим ињем, сви однекуд осетише, да тога позорника зацело боли душа, да му се стомак прилепио и да је срце умукло...

— Чујте, — рече неодлучно губернатор: — пијте кувано вино.

— Дабоме, дабоме... пиј! — затресе главом претседник. — Не устручавај се!

Позорник узе у обе руке чашу, сврати у страну и, трудећи се да ни звука не пусти, поче достојанствено гутљај по гутљај пити из чаше. Он је пио и збуњивао се, док су старци ћутке гледали у њега, и свима се чинило, да младом позорнику са срца одлази бол, да душа омекшава. Губернатор уздахну.

— Време је да се иде кући! — рече он, дижући се. — Збогом! Чујте, — обрати се он позорнику: — рециите тамо музикантима, да они... престану свирати, и замолите од моје стране Павла Семјоновича, да нареди да им се да... пиво или вотка.

Губернатор и владика поздравише се са „претседником општине” и сиђоше са трибине.

Јегор Иванић се прихвати куваног вина и, док је позорник испијао своју чашу, успео је да му исприча многе интересантности. Ћутати — он није умео.

НЕОБИЧНА ОСЕЋАЊА

Ствар се десила не тако давно у московском окружном суду. Поротне судије, задржане у суду да преноће, пре него што ће лећи да спавају, повеле су разговор о необичним утисцима. Навело их је на то сећање на једног сведока, који је онемео и оседео, како сам каже, захваљујући неком страшном моменту. Поротници одлучише да пре него што заспе, сваки од њих размисли о својим успоменама и да исприча нешто. Живот човечији је кратак, па ипак нема човека који би се могао похвалити, да у својој прошлости није имао неки страشان моменат.

Један од поротника исприча како се давио; други, како је једном ноћу у околини, где нема ни лекара ни апотека, отровао рођено дете, давши му погрешно уместо соде витриол. Дете није умрло, али отац замало није полудео. Трећи, још не тако стар, болешљив човек, описао је два своја покушаја самоубиства: једно револвером, друго бацањем под воз.

Четврти, омален, кицошки одевен дебељко, испричао је ово:

— Нисам имао више од двадесет две до двадесет три године, кад сам се до ушију заљубио у своју

садању жену и запресио је... Сад би се са задовољством заклао што сам се рано оженио, али онда не знам шта би било са мном, да ме је Наташа одбила. Љубав је била баш права, онаква какву је у романима описују, луда, страсна, итд. Моја срећа ме гушила и нисам знао куда да одем од ње, и ја сам досадио и оцу и пријатељима, и послужи, причајући непрестано о томе како ватрено волим. Срећни људи су најнеиздржљивији, и најдосаднији људи. Ја сам досађивао грозно, чак ме је сад срамота.

Међу пријатељима имао сам тада једног адвоката почетника. Сад је тај адвокат чувен широм Русије, али тада је тек почео да се развија и није био још богат и чувен толико, да би при сусрету са старим пријатељима имао право да их не позна, да не скине капу. Посећивао сам га једанпут или двапут недељно. Кад сам му долазио, обојица би се пружили на диван и почели би да филозофирамо.

Једном приликом лежао сам код њега на дивану и објашњавао, да нема незахвалније професије од адвокатске. Желео сам да докажем, да суд, пошто се заврши испитивање сведока, лако може да прође и без државног тужиоца и без браниоца, јер ниједан од њих нису потребни и само сметају. Ако је зрео, душевно и умно здрав поротни судија убеђен, да је овај плафон бео, да је Иванов крив, онда борити се са тим убеђењем и победити га није у стању никакав Демостен. Ко може да ме убеди, да ја имам плаве бркове, кад ја знам да су они црни? Слушајући говорника, ја ћу се можда и развежити, и расплакати, али основно убеђење моје, засновано већином на очигледним доказима и на факту, ниуколико се

неће изменити. Мој адвокат доказује, да сам још млад и глуп и да говорим младићке глупости. По његовом мишљењу, очигледни факт због тога, што га јасно виде добронамерни, посвећени људи, постаје још очигледнији — то је једно; друго, таленат — то је елементарна снага, то је ураган, способан да претвори у прашину чак и камење, а ниуком случају нека ситница, као убеђење малограђана и трговца другог реда. Човечјој немоћи да се бори с талентом исто тако је тешко, као да гледа не трепћући у сунце или да заустави ветар. Један обичан смртни човек у стању је да преведе речју хиљаде убеђених дивљака у хришћанство; Одисеј је био најубеђенији човек на свету, али се чувао сирена, итд. Цела историја је састављена из сличних примера, а у животу они се срећу на сваком кораку, па тако и треба да буде, у противном паметан и талентован човек не би имао никакве надмоћи над простацима и неталентованим.

Ја сам бранио своје мишљење и наставио да доказујем, да су убеђења јача од сваког талента, ма да, отворено да речем, сам нисам могао да одредим шта је управо убеђење, а шта таленат. По свој прилици говорио сам само да се говори.

— Да узмемо рецимо тебе... — рече адвокат. — Ти си убеђен сад, да је твоја вереница анђео и да нема у целом граду срећнијег човека од тебе. А ја ти кажем: потребно ми је само десет до двадесет минута, па да ти седнеш за овај исти сто и да напишеш вереници да прекидаш веридбу.

Ја се насмејах.

— Немој да се смејеш, ја озбиљно говорим, —

рече пријатељ. — Ако хоћу и кроз двадесет минута ти ћеш бити срећан од помисли, да ти није потребно да се жениш. Ја немам неки нарочити таленат, али и ти ниси од јачих.

— Па хајде, покушај, — рекох ја.

— Не, зашто? Ја то само онако кажем. Ти си добар дечко, и било би свирепо да те подвргнем таквој проби. Уз то ја нисам данас ни расположен.

Сели смо да вечерамо. Вино и мисао о Наташи, моја љубав, — испунили су ме целог осећањем младости и среће. Срећа моја била је тако бескрајно велика да ми је адвокат са зеленим очима који је седео прекопута мене изгледао тако жалостан, тако сићушан, безбојан...

— Покушај! — досађивао сам му ја. — Де, молим те!

Адвокат заврте главом и намршти се. Ја сам му очигледно почињао већ досађивати.

— Знам, — рече он: — после моје пробе ти ћеш ми захвалити и назваћеш ме спасиоцем, али треба помислити и на вереницу. Она те воли, твој прекид учинио би да пати. А она ти је тако дивна! Завидим ти!

Адвокат уздахну, испи вино и поче говорити о томе како је моја Наташа дивна. Он је имао необичну способност да описује. О женским трепавицама или малом прсту могао је да вам наприча читаво брдо речи. Слушао сам га са задовољством.

— Видео сам у своме животу много жена, — говорио је он: — али дајем ти часну реч, кажем ти као пријатељу, твоја Наталија Андрејевна — то је бисер, то је ретка девојка. Наравно, има и недоста-

така, њих је чак много, ако хоћеш, па ипак она је заносна.

И адвокат отпоче да прича о недостацима моје веренице. Сад одлично схватам, да је то говорио он уопште о женама, о њиховим slabим странама уопште, али мени је тада изгледало да говори само о Наташи. Он се одушевљавао прћастим носем, узвицима, крештавим смехом, врцкањем, управо свим оним што ми се код ње тако допадало. Све је то, по његовом мишљењу, било бескрајно љупко, грациозно, нежно. Ја нисам приметио како је са одушевљеног тона прешао на очинско поучавање, затим на лаки, презриви тон... Претседника суда није било међу нама и нико није могао да заустави захукталог адвоката. Ја нисам успео ни да зинем, па и шта сам могао рећи? Пријатељ није говорио ништа ново, већ што је давно свима познато, и сав смисао није био у томе шта је говорио већ у томе како је демонски говорио. Заиста, буди Бог с нама, како је говорио! Слушајући га тада, убедих се, да једна иста реч има хиљаду значења и прелива, према томе како се изговори, према форми, која се даје реченици. Наравно, ја не могу да вам поновим ни онај тон, ни форму, рећи ћу само, да сам слушајући пријатеља и корачајући тамо-амо по соби бунио се, негодовао, презирао заједно с њим. Ја сам му поверовао чак, кад ми је са сузама у очима изјавио да сам велики човек, да сам заслужио бољу судбину, да ме у будућности очекује да извршим нешто нарочито, чему може сметати женидба!

— Пријатељу мој! — узвикну он чврсто ми стезући руку. — Молим те, преклињем: заустави се,

док није доцкан. Заустави се! Нек те небо сачува од те страшне, свирепе грешке! Пријатељу мој, не убијај своју младост!

Веровали или не, али ја сам на крају крајева седео за столом и извештавао своју вереницу о раскиду. Писао сам и радовао се, што још није доцкан да поправим грешку. Затворивши писмо, пожurio сам на улицу да га бацим у сандуче. Са мном је пошао и адвокат.

— И врло добро! Изванредно! — похвали ме он, кад се моје писмо Наташи изгубило у тами поштанског сандучета. — Од срца ти честитам. Радујем се.

Идући са мном десетак корака, адвокат настави:

— Наравно, брак има и своје добре стране. Ја, на пример, припадам оном броју људи, којима је брак и породични живот све.

И он поче описивати свој живот и пред очима ми сину сав ужас усамљеног, момачког живота.

Он је говорио одушевљено о својој будућој жени, о пријатности обичног, породичног живота и одушевљавао се тако дивно, тако искрено, да кад стигосмо до његових врата, ја сам већ био очајан.

— Шта ти радиш са мном, грозни човече?! — рекох ја, задихано. — Ти си ме упропастио! Зашто си ме натерао да напишем оно проклето писмо? Ја је волим, волим!

И ја сам се клео у љубав, зграњавао сам се својим поступку, који ми је изгледао варварски и бесмислен. Јаче осећање од тога, које сам тада преживео, није могуће, господо, ни замислити. О, шта сам ја тада преживео, шта сам осетио! Да се нашао добар

човек, који би ми стрпао тада у руке револвер, ја бих са задовољством просвирао себи куршум кроз чело.

— Де, батали, батали... — рече адвокат, тапшући ме по рамену, и засмеја се. — Престани да плачеш. Писмо неће стићи до твоје веренице. Адресу на коверту ниси писао ти већ ја, и тако сам је забрљао да на пошти ништа неће разумети. Све ово нек ти послужи за поуку: немој да расправљаш о ономе што не знаш.

Сад, господо, предлажем другог говорника.

Пети поротник пошто се намести згодније, и кад отвори уста да отпочне своју причу, зачу се откуцавање сата са Спаске куле.

— Дванаест... — изброја један од поротника. — А како ћете, господо, класирати осећања, која преживљује сад наш оптужени? Он, тај убица који је остао да преноћи овде у судском затвору, лежи или седи, и наравно не спава и у току целе несане ноћи прислушкује ово избијање. О чему ли он мисли? Какви ли снови њега море?

И поротници некако сви одједном заборавише о „необичним осећањима”; оно, што је преживео њихов друг који је писао некад писмо својој Наташи, изгледало је безначајно, чак нимало занимљиво; и више нико није причао, и почеше тихо и ћутке да се спремају за спавање...

ПРОСЈАК

— Поштовани господине! Будите добри, обратите пажњу на несрећног, гладног човека. Три дана нисам јео... немам ни паре за преноћиште... кунем се Богом! Осам година био сам сеоски учитељ и изгубио сам место због интрига самоуправе. Пао сам као жртва денунцирања. Ево већ година, како сам без места.

Адвокат Скворцов погледа у сивкаст, искрзан мантил молиоца, у његове мутне, пијане очи, црвене печате на образима, и њему се учини да је раније видео негде овога човека.

— Сад ми нуде место у Калушкој губернији, — настави молилац: — али ја немам средстава да отпутујем тамо. Помозите ми, преклињем вас! Срамота је молити, али... прилике ме натерале.

Скворцов погледа у каљаче, од којих је једна била висока, а друга ниска, и наједном се сети.

— Чујте, пре три дана, чини ми се, ја сам вас срео на Садовој, — рече он: — али тада сте рекли, да нисте сеоски учитељ већ студент, кога су истерали. Сећате се?

— Н... не, то није тако! — промрмља молилац, збуњујући се. — Ја сам сеоски учитељ и, ако желите, могу документа показати.

— Немојте лагати! Ви сте рекли да сте студент и чак сте ми испричали, зашто су вас истерали. Сећате се?

Скворцов поцрвене и с изразом гнушања на лицу повуче се од адраповца.

— То је гнусно, драги господине! — викну он љутито. — То је нитковлук! Ја ћу вас пријавити полицији, ђаво да вас носи! Ви сте жалосни, гладни, али то вам не даје права да тако дрско, безочно лажете!

Адраповац се ухвати за браву од врата и збуњено, као ухваћени лопов, одмери претсобље.

— Ја... ја не лажем... — промрмља он. — Ја могу документа да покажем.

— Ко ће вам веровати? — настави да се узбуђује Скворцов. — Експлоатисати симпатије друштва према сеоским учитељима и студентима — та то је тако ниско, гнусно, прљаво! Гадно!

Скворцов се разјари и најнемилосрдније изгрди молиоца. Својом дрском лажју адраповац је изазвао код њега гнушање и одвратност, увредио је оно што је он, Скворцов, тако волео и ценио у самом себи: доброту, осетљиво срце, самилост према несрећним људима; својом лажју, атаком на милосрђе „субјект” као да је оскрнавио ону милостињу, коју је он од срца волео давати сиротињи. Адраповац се у почетку бранио, крстио, али после је ућутао и постиђено оборио главу.

— Господине! — рече он, стављајући руку на срце. — Заиста, ја сам... слагао! Ја нисам студент, нити сеоски учитељ. Све је то само измишљотина!

Ја сам у руском хору служио и отуда су ме због пијанства истерали. Али шта да радим? Богами, не може се без лажи! Кад говорим истину, нико ми ништа не да. С истином ћеш умрети од глади и смрзнути се без преноћишта! Ви исправно резонујете, ја разумем, али... шта да радим?

— Шта да радите? Ви питате шта да радите? — викну Скворцов, прилазећи му близу. — Радите, ето шта да радите! Треба радити!

— Да радим... Ја и сам то знам, али где да нађем рада?

— Којешта! Ви сте млади, здрави, снажни и увек ћете наћи рада, ако сте само вољни. Али ви сте лењи, размажени, пијаница! Од вас, као из бачве, бије ракија! Ви сте се пролагали и покварили до сржи, и способни сте само за просјачење и лаж! А ако ви и пристанете некад да се прихватите рада онда би извољевали канцеларију, руски хор, скупљање пиксле, где не би ништа радили и где би само вукли плату! А зашто не би радили неки физички посао? По свој прилици, нећете отићи у вратаре, или фабричке раднике! Ви сте с претензијама!

— Како ви то резонујете, заиста... — рече молилац и горко се осмехну. — Где да нађем физички рад? Да идем у трговачке помоћнике већ је доцкан, јер у трговинама треба почињати од шегрта, за вратара ме нико неће узети, јер не могу да ме сецају... а у фабрику ме неће примити, треба занат знати, а ја ништа не знам.

— Којешта! Ви ћете увек наћи оправдање! А зашто не бисте дрва секли?

— Ја не одбијам, али данас и прави тестераши седе без хлеба.

— Па, све бадавације резонују тако. Кад вам се нуди, ви одбијате. Зашто не бисте код мене секли дрва?

— Молим, сећи ћу...

— Добро, да видимо... Лепо... Видећемо!

Скворцов се ужурба, злурадо протрља руке и позва куварицу из кујне.

— Ево, Олга, — обрати се он њој: — одведи овог господина у шупу и нек дрва исече.

Адраповац слеже раменима, као двоумећи се, и неодлучно пође за куварицом. По његовом ходу видело се да је пристао да сече дрва не зато што је био гладан и што је хтео да заради, већ просто из самољубља и стида, као човек кога су ухватили за реч. Примећивало се исто тако, да је био необично оронуро од вотке, да је болешљив и да није имао нинајмање воље за рад.

Скворцов пожури у трпезарију. Ту се с прозора који гледа у двориште, видела шупа за дрва и све шта се дешава у дворишту. Стојећи крај прозора, Скворцов је видео, како су куварица и адраповац изашли на задња врата у двориште и по прљавом снегу упутили се у шупу. Олга, љутито мерећи свога пратиоца и машући лактовима у страну, откључала је шупу и јетко треснула вратима.

„По свој прилици, спречили смо жену да пије кафу, — помисли Скворцов. — Баш је зоља!”

Даље, он је видео, како је квази-учитељ и квази-студент сео на пањ, и ослонивши своје црвене образе на песнице о нечему се замислио. Снаша му је бацила пред ноге секиру, јетко пљунула и, судећи по изразу уста, почела да грди. Адраповац је неодлучно привукао к себи једну цепаницу, ставио између ногу и бојажљиво ударио по њој секиром. Цепаница се заљуљала и пала. Адраповац ју је привукао к себи, дунуо у своје озебле руке и опет ударио секиром тако опрезно, као да се плашио да не закачи своје каљаче, или да не посече прсте. Цепаница је опет пала.

Гнев је већ прошао Скворцова и њега је мало болело и стидео се, што је натерао човека размаженог, пијаног и можда болесног да се на хладноћи бави физичким радом.

„Па, добро, нека га... — помисли он, идући из трпезарије у кабинет. — То сам ја за његово добро учинио.”

После једног сата уђе Олга и извести, да су дрва већ исечена.

— На, дај му пола рубље, — рече Скворцов. — Ако хоће, нек долази да сече дрва сваког првог у месецу... Посла ће увек наћи.

Првога дође адраповац и опет заради пола рубље, ма да се једва држао на ногама. Отада он се почео често појављивати у дворишту и увек су му налазили посла. Или је згртао снег на гомилу, или је распремао шупу, или је тресао тепихе и душеке. Увек је добијао за свој рад двадесет до четрдесет копејка, и једном му чак поклонише старе панталоне.

Кад се селио у други стан Скворцов га је узео да му помаже при паковању и превозу ствари. Том приликом адраповац је био озбиљан, туробан и ћутљив; он се једва дотицао ствари, ишао је погнуте главе за колима и чак се није старао ни да изгледа вредан, већ се само грчио од хладноће и збуњивао, кад су се кочијаши потсмевали његовој равнодушно-сти, немоћи и поцепаном господском мантилу. После селидбе Скворцов је наредио да га доведу код њега.

— Е, ја видим, да су моје речи имале утицаја на вас, — рече он, пружајући му рубљу. — Ево вам за рад. Ја видим ви сте озбиљни и не клоните се рада. Како се зовете?

— Лушков.

— Ја вам Лушкове, могу понудити други посао, чистији. Можете ли да пишете?

— Могу.

— Онда с овим писмом отидите моме другу и даће вам да преписујете. Радите, не бекријајте, не заборављајте оно што сам вам говорио. Збогом!

Скворцов, задовољан што је извео човека на прави пут, љубазно потапша Лушкова по рамену и чак му на растанку пружи руку. Лушков узе писмо, оде и више није долазио у двориште да ради.

Прође две године. Једном, стојећи пред позоришном благајном и купујући карту, Скворцов опази до себе малог човечуљка са јагњећим оковратником и излизаним качкетом од мачје коже. Човечуљак је бојажљиво затражио од благајника карту за галерију и платио бакарним петпарцима.

— Лушкове, то сте ви? — упита Скворцов, познавши у човечуљку свога некадањег дрвосечу. — Па, како је? Шта радите? Живите ли добро?

— Добро је... Радим сад код бележника, примам тридесет пет рубаља.

— Па, хвала Богу. Одлично! Радујем се за вас. Врло, врло ми је пријатно, Лушкове! Па ви сте у неку руку мој питамац. Ја сам вас извео на прави пут. Сећате се како сам вас избрусио, а? Замало тада код мене нисте у земљу пропали. Е, хвала, соколе, што моје речи нисте заборавили.

— Хвала и вама, — рече Лушков: — да нисам тада дошао код вас, богами, још бих се претстављао за учитеља, или студента. Да, код вас сам се спасао, извукао се из провалије.

— Врло, врло ми је пријатно.

— Хвала вам за ваше добре речи и труд. Ви сте тада одлично говорили. Захвалан сам и вама, и вашој куварици, Бог нека да здравља тој доброј и племенитој жени. Ви сте лепо говорили онда и ја ћу вам бити захвалан до гроба, али спасла ме је управо ваша куварица Олга.

— Како то?

— Па тако. Некад дођем да вам цепам дрва, а она отпочне: „Ах, ти пијанице! Проклет да си! Дабогда црко!“ А после седне прекопута мене, растужи се, погледа ме у лице и заплаче се: „Ти си несрећник! Ничега радосног нема на овоме свету, па и на оном свету, пијаницо, у паклу ћеш горети! Жалостан си ти!“ И све у томе духу, знате. Колико се она појела

и суза пролила због мене не могу ни да вам опишем. Али што је главно — она је уместо мене дрва секла! Јер ја, господине, нисам код вас ниједне цепанице исцепао, већ све она! Зашто ме она спасла, зашто сам се променио, гледајући у њу и пити сам престао, не могу да вам објасним. Знам само, да се од њених речи и племенитог понашања у мојој души десио преокрет, она ме је поправила и никад то нећу заборавити. Па ипак време је, већ звоне.

Лушков се поклони и оде на галерију.

ПИЈАНИЦЕ

Фабрикант Фролов, леп, црномањаст човек са округлом брадицом и нежним, кадифеним изразом очију, и његов пуномоћник адвокат Аљмер, човек у годинама, с великом, чекињастом главом, лумповали су у једној од општих дворана ресторана ван вароши. Обоје су се довели у ресторан право с бала, и зато су били у фракovima и белим краватама. Сем њих и лакеја крај врата, у дворани није било ни живе душе; по наређењу Фролова никога нису пуштали.

Почели су с тим, што су испили по велику чашу вотке и мезетили остриге.

— Врло добро! — рече Аљмер. — То сам ја брајко први увео моду да се остриге једу као мезе. Вотка ти запали, заголица ти грло, а чим прогуташ остригу, осетиш у грлу милину. Зар не?

Пристојни лакеј са обријаним брковима и седим залисцима стави на сто сос.

— Шта си то донео? — упита Фролов.

— Провансалски сос за харингу...

— Шта? Зар се тако служи? — викну фабрикант, не гледајући у шољу са сосом. — Зар је то сос? Не умеш ни да служиш, звекане!

Кадифасте очи Фролова плануше. Он уви око прста крајичак столњака, лагано се покрену и мезе, светњак, боце — све то уз хуку и звуку тресну о под.

Лакеји, давно већ навикли на кафанске ломове, притрчаше столу и озбиљно, хладнокрвно као хирурзи за време операције, почеше скупљати парчад.

— Како ти то лепо умеш с њима, — рече Аљмер и засмеја се. — Али... одмакни се мало од стола, јер ћеш ајвар нагазити.

— Позовите овамо инжењера! — викну Фролов.

Инжењером су звали оронулог старца, мргодна лица, који је некад заиста био инжењер и богат; он је упропастио цео свој иметак и на крају живота нашао се у ресторану, где је био шеф лакеја, певачица и вршио разне наруџбине у вези са женским полом. Појавивши се на позив, он понизно искриви главу у страну.

— Чуј, драги мој, — обрати му се Фролов: — какав је ово скандал? Како ови твоји служе? Зар ти не знаш да ја то не волим? Идите дођавола, престашу да долазим овамо.

— Молим најпонизније да извините, Алексије Семјонићу! — рече инжењер стављајући руку на срце. — Ја ћу безусловно предузети мере и све ваше најмање жеље биће извршене најбоље и најбрже.

— Де, добро, иди...

Инжењер се поклони, идући натрашке, стално пресамићен, изгуби се иза врата, блеснувши последњи пут својим лажним брилијантима на кошуљи и прстима.

Сто за мезе опет је био постављен. Аљмер је пио црно вино, с апетитом је јео дивљач са печуркама, и наручи себи још чорбу од манића и кечигу на колуте печену. Фролов је пио само вотку и мезетио хлеба. Он је шаком стезао лице, туштио се, дувао и изгледа да је био нерасположен. Обоје су ћутали. Било је тихо. Два електрична фењера са бледим абажурима светлукла су и шуштала, као да се љутили. Иза врата, тихо певушећи, пролазиле су Циганке.

— Пијеш и никако да се расположиш, — рече Фролов. — Уколико се више наливам, утолико сам трезнији. Неко се расположи од вотке а код мене ти је од ње гнев, одвратне мисли, несаница. Зашто то, брајко, људи сем пијанства и раскалашности не измисле друго неко уживање? То је одвратно!

— А ти Циганке позови.

— Мани их!

Кроз врата из ходника појави се глава старице Циганке.

— Алексије Семјонићу, Цигани моле чаја и коњака, — рече старица. — Можемо ли да наручимо?

— Можете! — одговори Фролов. — Знаш да они од ресторатера добијају проценте зато што захтевају од гостију да их часте. Данас се не може веровати чак ни ономе, ко за ракију тражи. Свет ти је низак, гнусан, напуштен. Узмимо например, ове лакеје. Физиономије су им, као у професора, сѐде, по двеста рубаља примају месечно, у својим кућама станују, ћерке им гимназије уче, али ти можеш да псујеш и да се размећеш колико год хоћеш. Инжењер ће ти за рубљу прогутати теглицу сенфа и ку-

курекаће као петао. На часну реч, кад би се бар један од њих увредио, ја бих му хиљаду рубаља поклониио!

— Шта је теби? — упита Аљмер, гледајући у њега зачуђено. — откуд та меланхолија? Ти си црвен, као звер гледаш... Шта је с тобом?

— Рђаво. Мучи ме нешто у глави, као ексер се увукло и ничим не можеш отуд да га ишчепркаш.

У салу уђе мали, дежмекаст, сав огрезао у салу старац, потпуно ћелав и олињао у потсеченом капуту, и љубичастом прснику са гитаром. Он развуче идиотско лице и исправи се, салутирајући као војник.

— А, паразит! — рече Фролов. — Ево да ти га претставим: обогатио се на тај начин што је као свиња гроктао. Оди овамо!

Фабрикант нали у чашу вотке, вина, коњака, стави со и бибер, помеша све то и даде паразиту. Овај испи и нагло се закашља.

— Он је навикао да пије бућкуриш, тако да га чисто вино вата, — рече Фролов. — Де, паразите, седи и ти.

Паразит седе, пређе дебелим прстима преко жица и запева:

Вита — вита, Маргарита...

Испивши шампањац Фролов се напи. Он тресну песницом у сто и рече:

— Да, мучи ме нешто у глави! Ни за тренутак не да ми мира!

— Ама у чему је ствар?

— Не могу да кажем. Дискретно је. То је таква моја тајна, коју само у молитвама могу да кажем. Уосталом, ако хоћеш, пријатељски, да то остане међу нама... само пази, никоме — ни речи... Исповедићу ти се, биће ми лакше, али ти... преклињем те саслушај и заборави...

Фролов се наже Аљмеру и пола минута дувао му је у уво.

— Жену своју мрзим! — рече он.

Адвокат га погледа зачуђено.

— Да, да, жену своју, Марију Михайловну, — промрмља Фролов, црвенећи. — Мрзим, па то је.

— Зашто?

— Сам не знам! Жењен сам тек од пре две године, оженио сам се, као што и сам знаш, из љубави, а сад је мрзим као најгорег душманина, као овог истог, да извиниш, паразита. И то без икаквог разлога, без икаквог разлога! Кад она седи поред мене, једе, или кад говори нешто, сав ускипим, једва се уздржим, да је не увредим. Просто се дешава нешто што се исказати не може. Напустити је или јој рећи истину уопште је немогуће, јер ће доћи до скандала, а живети са њом горе ми је од пакла. Не могу да седим код куће. Овако, дању сам стално на послу и по ресторанима, а ноћу се по јазбинама мувам. Де, чиме ћеш ову мржњу објаснити? Јер она није нека онако, већ лепотица, паметна, мирна.

Паразит лупну ногом и запева:

С официром скакутала,
И с њим тајне шапутала...

— Признајем, мени је увек изгледало, да Марија Михайловна уопште није за тебе, — рече Аљмер, после извесног ћутања и уздахну.

— Рећи ћеш, образована? Чуј... И сам сам свршио трговачку академију као први у рангу, два-три пута сам био у Паризу. Ја од тебе нисам паметнији наравно, али нисам глупљи од жене. Не, брајко, није ту ствар у образовању! Само да чујеш због чега је почела цела та музика. Отпочела је зато што ми се чинило да се она није удала из љубави већ због богатства. Увукла ми се та мисао у главурду. Окрени, обрни — седи проклета! А уз то жену и грамзљивост обузела. После сиротиње упала у златан џак па почела да завађа и десно и лево. Пошашавила и толико се заборавила, да је месечно по двадесет хиљада расипала. А ја сам опрезан човек. Нико ме не верујем, у све сумњам, и уколико си љубазнији према мени, утолико ми је теже. Све ми се чини, да ми се улагују због пара. Нико ме не верујем! Тежак сам ја, брате човек, врло тежак!

Фролов испи наискап чашу вина и настави:

— Уосталом, све су то глупости, — рече он. — О томе не треба никад ни разговарати. Глупо је. Ја сам се због пића избрбљао, а ти ме сад адвокатским очима гледаш — радостан што си туђу тајну дознао. Де, де... оставимо тај разговор. Да пијемо! Чуј, — обрати се он лакеју: — је л' код вас Мустафа? Кажи му да дође овамо!

Мало доцније, у салу уђе мало Татарче, од својих дванаест година у фраку и белим рукавицама.

— Оди овамо! — рече му Фролов. — Објасни нам овај факат. Некад сте ви Татари владали над нама

и узимали од нас данак, а сад ви код Руса служите као лакеји и домаће хаљине продајете. Како да објаснимо ту промену?

Мустафа диже увис обрве и рече танким гласом певајући:

— Игра судбине!

Аљмер погледа у његово озбиљно лице и ваљао се од смеха.

— Де, дај му рубљу! — рече Фролов. — Том игром судбине он капитал стиче. Само због ове две речи и држе га овде. Испи, Мустафа! Ве-елики ће нитков од тебе испасти! Тојест сијасет је таквих као што си ти, паразита, који се око богатог човека мувају. Толико се вас мирних разбојника и пљачкаша напатило — да не можеш ни пешке ни на колима проћи! Требало би још Цигане позвати? А? Дај овамо Цигане!

Цигани, који су се већ давно уморили у ходнику с лармом упадоше у салу и отпоче дивље весеље.

— Пијте! — викао им је Фролов. — Пиј, фараоново племе! Певајте! И-и-их!

А у зиму... и-и-их!... санке су летеле...

Цигани су певали, звиждали, играли... У расположењу, које понекад обузме врло богате, размажене „широке природе“, Фролов је почео да прави глупости. Он је наредио да се да Циганима вечера и шампањац, разбио је бледи абажур на фењеру, гађао је флашама слике и огледала, и све то стварно без икаквог задовољства, мрштећи се и љутито уз-

викујући, презирући људе, изражавајући мржњу у очима и жестовима. Он је натерао инжењера да пева solo, служио је басове мешавином вина, вотке и зејтина...

У шест часова поднели су му рачун.

— 925 руб. 40 коп.! — рече Аљмер и слеже раменима. — Како то? Не, причекај, треба проверити!

— Батали! — промрмља Фролов, извлачећи буђелар. — Де... нек пљачкају... Зато сам и богат да би ме пљачкали... Без паразита се... не може... Ти си мој пуномоћник... шест хиљада годишње примаш, а... а зашто? Уосталом, извини... ја и сам не знам шта говорим.

Враћајући се с Аљмером кући, Фролов је мрмљао:

— Да идем кући — то је убиство за мене! Да... Ја немам човека, коме бих могао душу своју отворити... Све пљачкаши... издајници... А зашто ли сам теби своју тајну испричао? За... зашто? Реци: зашто?

Пред улазом у његову кућу, он се поведе према Аљмеру и, клатећи се, пољуби га у уста, по старој московској навици — љубити се без изузетка, у свима приликама.

— Збогом... Тежак сам, рђав човек, — рече он. — Ружан, пијан, безобразан живот. Ти си образован, паметан човек, па се само смешкаш и пијеш са мном, ни... никакве помоћи од свих вас... А ти би, да си ми пријатељ, да си поштен човек требао у очи да ми кажеш: „Ех, гнусни, рђави човече! Цукело једна!”

— Де, де... — промрмља Аљмер. — Иди да спасаваш.

— Никакве помоћи од вас. Остају само наде, да ће, кад преко лета будем био у летњиковцу, кад изађем у поље и наиђе олуја, ударити гром и убити ме на месту... Збо... збогом...

Фролов се још једном пољуби с Аљмером и, успављујући се у ходу, мрмљајући, уз припомоћ два лакеја, поче се пети уз степенице.

нам је да поделимо седам осмина не са две петине, већ са два, тојест само са бројитељем. Делимо. Шта добијамо?

— Седам шеснаестина.

— Тако је. Браво. Е, вештина је у томе, пријане мој, што ми... што, дакле, ако делимо са два, онда... Причекај, побркао сам се. Сећам се, у нашој гимназији, професор математике беше Сигизмунд Урбанић, Пољак. Тај ти се некад сваког часа збуњивао. Отпочне да доказује теорему, сплете се и поцрвени сав па потрчи по разреду, као да га је неко шилом у леђа боцнуо, затим по пет пута шмркне и почне плакати. Али ми смо, знаш, били великодушни, и правили се да не примећујемо. „Шта вам је, питамо, Сигизмунде Урбанићу? Да вас зуби не боле?“ И замисли, молим те, цео разред беше само сам угурсуз, само сам ветропир, али, замисли, били су великодушни! Таквих малих као ти, у моје време не беше, већ све горогани, праве глисте, не знаш ко је већи. Тако например, код нас у разреду беше неки Мамахин. Боже, што то беше клипан! Замисли, ноге му читав метар, кад иде — под се тресе, а кад тресне песничиним по леђима — да умреш! Не само ми, већ су га се и професори бојали. Дакле, баш је тај Мамахин некад...

Иза врата зачуше се кораци Пелагије Ивановне. Павле Васиљих намигну у правцу врата и прошапута:

— Мама иде. Хајде да радимо. Е, дакле, пријане мој, — повиси он глас: — овај разломак треба помножити са овим. Е, зато треба бројитељ првог разломака пом...

— Хајдете на чај! — викну Пелагија Ивановна.

Павле Васиљих и његов син остављају математику и иду на чај. А у трпезарији седи већ Пелагија Ивановна и са њом теткица која увек ћути, и друга теткица, глувонема, и бака Марковна — бабица која је Шопу прихватила. Самовар ври и пушта пару, од које се на таваници стварају велике таласасте сенке. Из претсобља, подигнутих репова увис, улазе мачке, сањиве, меланхоличне...

— Пи, Марковна са слатким, — обраћа се Пелагија Ивановна бабици: — сутра је велики пост, треба се данас најести!

Марковна захвата пуну кашичицу слатка, неодлучно, као да је барут, приноси устима и, погледавши попреко Павла Васиљиха, једе; лице јој одмах добија слadak осмех, онако исто слadak као и слатко.

— Слатко је баш првокласно, — вели она. — Јесте ли га ви, сестро, Пелагија Ивановна, сами изволели скувати?

— Сама. Ко би други? Све сам сама. Шопочка, да ти нисам слаб чај налила? Ах, па ти си већ попио! Дај, анђелче моје, да ти још сипам.

— Дакле, баш тај исти Мамахин, пријане мој, — настави Павле Васиљих, окрећући се Шопа: — није могао да трпи професора француског језика. „Ја сам, дере се он, племић и не дозвољавам, да Француз буде изнад мене! Ми смо, дере се он, дванаесте године тукли Французе!“ Е, њега су, наравно, деветали... прописно деветали! А он, сећам се, чим примети да хоће да га деветају, хоп на прозор и нестане га! Тако се пет-шест дана после тога не појављује у гимназију. Мајка долази директору, бого-